



**T.C.**  
**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA**  
**TÜRKİYE’DEKİ GÖÇMEN SORUNSALI**

**BANU ASLAN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**  
**Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ERHAN BULUT**

**Çankırı – 2022**



**T.C.**  
**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA**  
**TÜRKİYE’DEKİ GÖÇMEN SORUNSAĞI**

**BANU ASLAN**  
**ORCID:0000-0002-4329-0808**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman**  
**Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ERHAN BULUT**

**ankırı – 2022**

## İÇİNDEKİLER

Sayfa

|                              |      |
|------------------------------|------|
| BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ..... | II   |
| TEZ KABUL VE ONAY .....      | III  |
| ÖNSÖZ .....                  | IV   |
| ÖZET.....                    | V    |
| ABSTRACT.....                | VI   |
| KISALTMALAR .....            | VII  |
| TABLO LİSTESİ.....           | VIII |
| ŞEKİL LİSTESİ.....           | IX   |

|                                                                                                            |           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>1. GİRİŞ.....</b>                                                                                       | <b>2</b>  |
| <b>2. GÖÇ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....</b>                                                                      | <b>6</b>  |
| 2.1. Göç Kavramının Tanımlanması .....                                                                     | 6         |
| 2.2. Uluslararası Göç ve Türleri.....                                                                      | 10        |
| 2.3. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları .....                                                         | 16        |
| 2.4. Göçün Nedenleri .....                                                                                 | 18        |
| 2.5. Göçmen Türleri .....                                                                                  | 21        |
| 2.5.1. Geçici Göçmen İşçiler .....                                                                         | 21        |
| 2.5.2. Nitelikli Göçmenler .....                                                                           | 21        |
| 2.5.3. Düzensiz Göçmenler.....                                                                             | 22        |
| 2.5.4. Mülteciler.....                                                                                     | 22        |
| 2.5.5. Sığınmacılar .....                                                                                  | 23        |
| 2.5.6. Zorunlu Göçmenler.....                                                                              | 24        |
| 2.5.7. Aile Birleşmesi ile Göçmen Sayılanlar.....                                                          | 25        |
| <b>3. ULUSLARARASI HUKUKTA GÖÇMEN HAKLARININ DAYANAKLARI<br/>VE BUNLARA İLİŞKİN METİN VE BELGELER.....</b> | <b>27</b> |
| 3.1. Uluslararası Belgelerde “Göçmen” Tanımları .....                                                      | 27        |
| 3.1.1. Göçmen İşçi .....                                                                                   | 29        |
| 3.1.2. Kaçak Kişi .....                                                                                    | 31        |
| 3.1.3. Vatansız Kişi.....                                                                                  | 31        |

|                                                                                                           |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 3.1.4. İnsan Ticareti Mağduru.....                                                                        | 32 |
| 3.2. Göçmen Haklarına İlişkin Uluslararası Hukukun Dayanakları .....                                      | 33 |
| 3.2.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi .....                                                           | 33 |
| 3.2.2. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi .....                                     | 36 |
| 3.2.2.1. Kapsam Sorunu.....                                                                               | 36 |
| 3.2.2.2. Temel İlkeler.....                                                                               | 37 |
| 3.2.3. Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme .....                                                    | 39 |
| 3.2.3.1. Vatandaşlığın Kazanılması .....                                                                  | 40 |
| 3.2.3.2. Vatandaşlıktan Çıkarma.....                                                                      | 42 |
| 3.2.4. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme .....            | 43 |
| 3.2.4.1. Amaç ve İlkeler.....                                                                             | 44 |
| 3.2.4.2. Irkçılıkla Mücadele .....                                                                        | 45 |
| 3.2.4.3. Yükümlülükler .....                                                                              | 45 |
| 3.2.5. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi.....                                   | 47 |
| 3.2.5.1. Eşitlik ve Ayrım Yapmama .....                                                                   | 48 |
| 3.2.6. Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname.....                                                           | 49 |
| 3.2.7. Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi.....                                   | 51 |
| 3.2.7.1. Göçmen İşçi İşe Alma ve Çalıştırma .....                                                         | 52 |
| 3.2.7.2. Çalışma ve Oturma İzni .....                                                                     | 53 |
| 3.2.7.3. Çalışma ve Oturma İzinlerin İptali .....                                                         | 54 |
| 3.2.7.4. Aile Birleşmesi ve Konut.....                                                                    | 54 |
| 3.2.7.5. Çalışma Koşulları ve Sosyal Güvenlik .....                                                       | 55 |
| 3.2.7.6. Başvuru Hakları .....                                                                            | 55 |
| 3.2.8. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ..... | 56 |

#### **4. ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKASI..... 60**

|                                                                  |    |
|------------------------------------------------------------------|----|
| 4.1. Türk Göçmen Hukuku .....                                    | 60 |
| 4.1.1. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu .....                | 62 |
| 4.1.1.1. Türk Vatandaşlığının Kazanılması .....                  | 62 |
| 4.1.1.2. Türk Vatandaşlığının Kaybedilmesi .....                 | 64 |
| 4.1.2. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu..... | 65 |
| 4.1.2.1. 6458 Sayılı Kanun’un Amacı ve Kapsamı.....              | 66 |
| 4.1.2.2. 6458 Sayılı Kanun’a Göre Sınır Dışı Etme.....           | 67 |

|                                                                                |            |
|--------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 4.1.2.3. 6458 Sayılı Kanun’a Göre Sınır Dışı Edilemeyecekler .....             | 69         |
| 4.1.3. Geçici Koruma Yönetmeliği .....                                         | 71         |
| 4.1.3.1. Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Kamu Hizmetleri .....            | 72         |
| 4.1.3.2. Geçici Koruma Statüsünde Olanların Yükümlülükleri.....                | 74         |
| 4.2. Türkiye’nin Sığınmacı Politikası .....                                    | 74         |
| 4.3. Türkiye’nin Statü Politikası .....                                        | 82         |
| 4.4. Türkiye’nin Açık Kapı Politikası .....                                    | 86         |
| 4.5. Geri Kabul Anlaşmaları .....                                              | 89         |
| 4.5.1. Birinci Nesil Geri Kabul Anlaşmaları .....                              | 90         |
| 4.5.2. İkinci Nesil Geri Kabul Anlaşmaları .....                               | 90         |
| 4.5.3. Üçüncü Nesil Geri Kabul Anlaşmaları .....                               | 91         |
| 4.5.4. Geri Kabul Anlaşmalarının Amacı ve Kapsamı .....                        | 92         |
| 4.5.5. Geri Kabul Anlaşmalarına Göre Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Geri Kabulü.. | 94         |
| 4.5.6. Geri Kabul Anlaşmalarının Uygulanması .....                             | 95         |
| <b>5. SONUÇ VE ÖNERİLER .....</b>                                              | <b>98</b>  |
| <b>KAYNAKÇA .....</b>                                                          | <b>104</b> |
| <b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>                                                           | <b>127</b> |

## BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

“Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım ‘Uluslararası Hukuk Bağlamında Türkiye’deki Göçmen Sorunsalı’ adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.”

... / ... / 2022

İmza:

Banu Aslan

## TEZ KABUL VE ONAY

### ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

*Banu ASLAN* tarafından hazırlanan “*Uluslararası Hukuk Bağlamında Türkiye’deki Göçmen Sorunsalı*” başlıklı bu çalışma 10/11/2022 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

#### **TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)**

|           |                                      |             |
|-----------|--------------------------------------|-------------|
| Danışman: | Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ERHAN BULUT    | İmza: ..... |
| Üye:      | Dr. Öğr. Üyesi Firdes Şeyda KAHRAMAN | İmza: ..... |
| Üye:      | Dr. Öğr. Üyesi Haydar KARAMAN        | İmza: ..... |

#### **ONAY**

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../ 2022 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT  
Enstitü Müdürü



# **ÖNSÖZ**

## **ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DEKİ GÖÇMEN SORUNSALI**

Araştırmamdaki her aşamada bilgi ve tecrübeleriyle beni aydınlatan, sınırlamayıp özgür bırakan saygıdeğer hocam, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Erhan Bulut’a, tüm hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve bana inanan annem Şendal Eren’e, babam Özcan Eren’e, kardeşim Doğukan Hazar Eren’e, her zaman beni cesaretlendiren ve destekleyen eşim Emre Aslan’a, yoğun çalışmalarım sırasında gösterdiği sabır için oğlum And Karan Aslan’a teşekkürü borç bilirim.

**10/11/2022**

**İmza:**

**Banu Aslan**

## ÖZET

**Tezin Başlığı :** Uluslararası Hukuk Bağlamında Türkiye’deki Göçmen Sorunsalı

**Tezin Yazarı :** Banu Aslan

**Danışman :** Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ERHAN BULUT

**Anabilim Dalı:** Uluslararası İlişkiler

**Tezin Türü :** Yüksek Lisans

**Kabul Tarihi :** 10/11/2022

Günümüzde göç ve göçmenlik olgusu dünya üzerinde giderek artmaya devam eden bir sorundur. Özellikle “mülteci” ve “sığınmacı” kavramları Türkiye gündeminin en önemli konularındandır. Arap Baharı adı verilen sosyal ve siyasi hareketler neticesinde yaşanan iç kargaşalar ile birlikte Suriye’den Türkiye ve diğer ülkelere yönelen göç dalgası, dünya genelinde zorunlu göçmenliği tetiklemiştir. Afganistan, Pakistan hinterlandından Kuzey ve Orta Afrika’ya, Ortadoğu’dan Güney ve Orta Asya’ya kadar yayılmış olan göç dalgası, dünya kamuoyunun süregiden bir gündemi ve sorunu haline gelmiştir. Bu kapsamda hazırlanan çalışmada göçmenlik olgusu, zorunlu göç ve sığınmacı boyutuyla Türkiye açısından incelenmiştir. Çalışma sonucunda Türkiye’nin göç politikalarının 2011 yılından itibaren köklü bir şekilde değiştiği görülmüştür. Türkiye’nin izlediği yeni dönem göç politikalarının temel dayanağının uluslararası hukuk metinleri olduğu ve ulusal düzenlemelerin çok daha esnek, cömert, himaye edici, kapsayıcı ve korumacı olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’nin geri göndermeme ilkesine sıkı sıkıya bağlı olduğu, münhasıran yasa ve idari düzenlemelere gittiği, geri kabul anlaşmaları yaparak güvenceler sağladığı, sayıları milyonlarla ifade edilenlere özel bir sığınmacı statüsü vererek eğitim, sağlık hizmetleri, barınma gibi kamu hizmetlerinden tam olarak yararlandığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’nin göç ve göçmenlik konusunda sergilediği sığınmacı politikası, statü politikası, barınma politikası, himaye politikası ve açık kapı politikalarının Türkiye’yi göçmenler ve göçmen adayları için hedef ülke haline getirdiği ileri sürülebilir.

**Anahtar Kelimeler:** Göç, Göçmen, Mülteci, Uluslararası Hukuk, Türkiye.

## ABSTRACT

**ThesisTitle** : Immigrant Problem in Turkey in the Context of International Law.

**Author** : Banu Aslan

**Supervisor** : Dr. Zeynep ERHAN BULUT

**Department** : International Relations

**ThesisType** : Master's Thesis

**Date** : 10/11/2022

Today, migration and the phenomenon of migration is a problem that continues to increase in the world. In particular, the concepts of "refugee" and "asylum seeker" are among the most important issues on Turkey's agenda. The internal turmoil experienced as a result of the social and political movements called the Arab Spring and the wave of migration from Syria to Turkey and other countries have triggered forced migration worldwide. The wave of migration that has spread from Afghanistan, Pakistani hinterland to North and Central Africa, from the Middle East to South and Central Asia has become an ongoing agenda and problem of world public opinion. In the study prepared in this context, the phenomenon of migration was examined from the perspective of Turkey with the dimension of forced migration and asylum seekers. As a result of the study, it was seen that Turkey's migration policies have changed radically since 2011. It has been determined that the basic basis of Turkey's new period migration policies is international legal texts and that national regulations are much more flexible, generous, patronizing, inclusive and protectionist. It has been determined that Turkey strictly adheres to the principle of non-refoulement, goes exclusively to laws and administrative arrangements, provides guarantees by making readmission agreements, gives a special refugee status to those numbering in the millions, and makes full use of public services such as education, health services and housing. In this context, it can be argued that Turkey's refugee policy, status policy, housing policy, patronage policy and open door policies on migration and migration have turned Turkey into a target country for migrants and prospective migrants.

**Keywords:** Migration, Immigrant, Refugee, International Law, Turkey.

## KISALTMALAR

|               |                                                         |
|---------------|---------------------------------------------------------|
| <b>AEA</b>    | Avrupa Ekonomik Alanı                                   |
| <b>AFAD</b>   | Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı                  |
| <b>AİHM</b>   | Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi                          |
| <b>AİHS</b>   | Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi                         |
| <b>BM</b>     | Birleşmiş Milletler                                     |
| <b>BMGK</b>   | Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi                    |
| <b>BMMYK</b>  | Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği       |
| <b>DTÖ</b>    | Dünya Ticaret Örgütü                                    |
| <b>FRA</b>    | Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı                      |
| <b>GCM</b>    | Küresel Göç Mutabakatı                                  |
| <b>GİGM</b>   | Göç İdaresi Genel Müdürlüğü                             |
| <b>GKA</b>    | Geri Kabul Anlaşması                                    |
| <b>GKY</b>    | Geçici Koruma Yönetmeliği                               |
| <b>ILO</b>    | Uluslararası Çalışma Örgütü                             |
| <b>IOM</b>    | Uluslararası Göç Örgütü                                 |
| <b>İHEB</b>   | İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi                      |
| <b>Md.</b>    | Madde                                                   |
| <b>MHDİCS</b> | Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi |
| <b>OHCHR</b>  | Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği    |
| <b>TVK</b>    | Türk Vatandaşlığı Kanunu                                |
| <b>UNHCR</b>  | Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği       |
| <b>YÖK</b>    | Yükseköğretim Kurulu                                    |
| <b>YUKK</b>   | Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu                |

## TABLO LİSTESİ

### Tablo No

### Sayfa

|                                                                      |    |
|----------------------------------------------------------------------|----|
| Tablo 2.1: Türkiye için beyin göçünde itici ve çekici faktörler..... | 15 |
|----------------------------------------------------------------------|----|



## ŞEKİL LİSTESİ

### Şekil No

### Sayfa

|                                                        |    |
|--------------------------------------------------------|----|
| Şekil 2.1: Uluslararası göç akışları (2010-2020) ..... | 11 |
|--------------------------------------------------------|----|



## 1.GİRİŞ

İnsanların bulundukları yerden başka bir yere göç etme nedenleri ve göç etme şekilleri oldukça karmaşıktır. “İnsanoğlu, göçmenlerin torunlarıdır” ifadesini kullanan Berk’e göre (2018, s. 118) göç olgusu sosyal, psikolojik, ekonomik, politik, ideolojik, kültürel, din, dil, etnisite gibi hem itici hem de çekici değişkenlerin olduğu, ulusal ve uluslararası etkileri olan çok boyutlu ve disiplinlerarası bir çalışma alanıdır. Diğer yandan “göç” ve “göçmen” kavramları hakkında çok geniş bir literatür olduğu gibi bu kavramların tanımlanmasına ve içeriklerine dair uzlaşmazlık da söz konusudur (Şemşit, 2018, s. 286).

Geniş açıdan değerlendirildiğinde, insanların daha iyi şartlarda yaşamak için göç ettiklerini ifade etmek mümkündür. Göç etmenin şekilleri de çağın koşullarına göre değişim göstermektedir. Değişmeyen tek şey ise göç olgusunun insanlığın varlığından bu yana çok farklı nedenlere dayanan bir durum olmasından dolayı göç kavramı üzerinde uluslararası ananda üzerinde uzlaşmış bir tanım birliği olduğunu söylemek güçtür (Atasü, 2016, s. 4). Güçlüğün bir diğer nedeni de göç literatürünün kuramsal (teorik) ve bilimsel (nedensel) yaklaşımlar ile kurumsal (yasal) yaklaşımlar etrafında şekillenmiş olmasıdır. Kuramsal ve bilimsel yaklaşımlarda göç ve göçle ilgili olgular farklı disiplinler tarafından farklı açılardan incelenmektedir. Kurumsal ve yapısal söylemlerde ise ülkelerin uygulamaları, politikaları, amaçları, yasal ve idari çerçevede göre incelenmektedir.

Kavram olarak yer değiştirmenin genel adı olan göç eyleminin aktörü ise göçmendir (IOM, 2019, s. 133). Göçmenliğin tanımlanmasındaki zorluk sınıflandırılmasında da söz konusudur. Zira bir kişi can ve mal tehlikesi nedeniyle ya da insanca yaşayabilmek için göç ediyorsa “zorunlu göçmen”, kaçak yollardan bir ülkeye girmeye çalışıyorsa “düzensiz göçmen” olarak nitelendirilebiliyorken, bu kişi gittiği

Ülkede vatandaşlık olarak istihdama katıldığında “iş gücü göçmeni” olarak değerlendirilebilmektedir (Tüzünkan, 2013).

Görüldüğü gibi gç kavramındaki grecelilikle birlikte, göçmenin geçirdiği statü değişimleri de söz konusu olabilmektedir. Her ne kadar karmaşık olsa da, güç ve göçmenliği dar açıdan isteğe bağlı nedenler ve zorlayıcı nedenler olmak üzere iki ana gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta, herhangi bir nedenle, ancak zorlayıcı bir nedene doğrudan bağlı olmaksızın, isteğe bağlı göçmenler yer almaktadır. Bu tür göçmenler menşee ülkelerinde belli koşullar altında yaşamlarını sürdürmekteyken daha iyi koşullarda ya da farklı bir yaşam biçimi gayesiyle ekonomik, kültürel, sosyal, eğitim, istihdam vb. amaçlarla ihtiyari olarak gç edenlerden oluşmaktadır. İkinci grupta yer alanlar ise birinci grupta yer alan nedenlerin zorlayıcı hale gelmesi, can ve mal güvenliği risklerinin söz konusu olması, politik, etnik ya da dini ayrımcılık ve baskılara maruz kalınmasına bağlı olarak zorunlu göç etmeye mecbur kalanlardan oluşmaktadır. Birinci grupta yer alan göçmenlik olgusu ulusal ve uluslararası hukuk kuralları, anlaşmalar ve uygulanan politikalarla yönetilebilir özellikler arz etmektedir. İkinci grupta yer alan gç etmeye mecbur kalanların gç dinamiği, asimetrik ve çoğunlukla illegal olduğu gibi aynı zamanda ekonomik, sosyal, güvenlik boyutlarıyla da sorunludur. Özetle yaklaşık son yüz elli yılda dünyada yaşanan göç dalgalarının merkezinde yer alan nedenlerden birincisi sanayileşmeye bağlı “iş gücü” temalı isteğe bağlı gçler, ikincisi küreselleşmeye bağlı “dolaşım serbestisi” temalı isteğe bağlı gçler, üçüncüsü de “insani dram” temalı zorunlu gçlerdir.

Günümüzde göçmenlik, az gelişmiş yerlerden görece gelişmiş yerlere doğru zorunlu faktörler altında gelişerek tüm dünyada sorun olmakta ve bu sorun gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye özelinde ise “mülteci” ve “sığınmacı” kavramları en önemli gündem konuları haline gelmiştir. Bu iki kavram, yakın geçmişe kadar lokal gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan, belli ölçülerde yönetilebilen ve geçici olarak gözlenebilen sorunlarken, daha yakın tarih itibariyle Arap Baharı ile birlikte



Suriye’den Türkiye ve diğer ülkelere doğru başlayan göç dalgası, dünya genelinde zorunlu göçmenliği tetiklemiştir.

Göç literatüründe zorunlu göçlerin nispeten belli coğrafyalarla veya ülkelerle sınırlı olduğu, uluslararası düzenleme ve anlaşmalarla yönetilebileceği, olumsuz etkilerinin belli koşullar ve zamana bağlı olarak azaltılabileceğinden söz edilmektedir. Ancak Arap Baharı sonrasında zorunlu göç olgusu, tüm dünyadaki insanları etkilemiş ve kitlesel boyutlara ulaşmıştır. Dolayısıyla zorunlu göç olgusunun yeni koşullar altında incelenmesi ve yorumlanması, ayrıca zorunlu göçün teknik bir mesele olarak insan hakları boyutuyla ele alınması gerekmektedir. Bu kapsamda hazırlanan tez çalışmasında, uluslararası hukuk bağlamında göçmenlik olgusu zorunlu göç ve sığınmacı boyutuyla Türkiye açısından incelenmiştir.

Çalışmada öncelikle uluslararası hukuk ve literatür incelemelerine göre göç, göçmenlik, mülteci, sığınmacı kavramları ve kavramlar arasındaki ayrımlar açıklanmıştır. Daha sonra uluslararası hukukta göçmenlik kavramı, türleri ve unsurlarına göre incelenerek alandaki hukukun gelişimi açıklanmıştır. Temel referans niteliğinde olan, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” ile “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi” başta olmak üzere ilgili anlaşmalar, sözleşmeler ve metinlere yer verilmiştir. Çalışmanın Türkiye ile ilgili bölümünde ise “Türk Göçmen Hukuku” bağlamında “5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu”, “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, “Geçici Koruma Yönetmeliği” gibi yasal ve idari düzenlemelere değinilmiş ve Türkiye’nin Sığınmacı Politikası, Statü Politikası, Açık Kapı Politikası ve Geri Kabul Anlaşması hakkında inceleme ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde verilen temel kavram ve tanımları takiben tezde yanıtı aranan üç temel soru vardır. Birincisi, hakim literatürde göçmen kavramı nasıl tanımlanmıştır? İkincisi, uluslararası resmi belgeler ve anlaşmalarda göçmen kavramı nasıl tanımlanmıştır ve göçmen hakları nelerdir? Üçüncüsü, Türkiye’de göçmenlere ilişkin hukuki arka plan nasıl oluşmuştur ve güncel durum nedir? Ancak bu soruların

yanıtlanması göç kavramının ne olduğunun yanıtlanması kadar zordur. Zira göç ve göçmenlik olgusu insanlığın varlığı ile başladığından; tanımı, amacı, nedenleri, süreci ve sonuçları her zaman farklılık göstermiştir. Bu nedenle tezde üç adımlı bir metodoloji izlenmiştir. Birincisi, göç ve göçmen kavramlarının pek çok disiplinle (hukuk, ekonomi, edebiyat, sosyoloji, sosyal psikoloji, siyaset bilimi vb.) ilişkili olmasından dolayı bu kavramın tanımı ve kapsamına ilişkin çalışmanın birinci bölümünde kuramsal açıklamalar yapılmıştır. Bunun için de göçmenlik olgusunun literatürde ele alındığı haliyle tanımı, nedenleri ve türleri inceleme konusu yapılmıştır. İkincisi, göçmenliğin sübjektif yapısı nedeniyle tanım birliğinin sağlanamamasıdır. Zira oldukça göreceli bir kavram olan göçmenlik bu alanda farklı disiplinlerdeki araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu da kavramın uluslararası metinlerde ele alınışında derin bir arka plan oluşmasına yol açmaktadır. Söz konusu arka planda göç olgusu, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) (1948) ile ilkesel olarak çerçevelendirilmiş ve daha sonra Mülteci Sözleşmesi (1951) ile başlayıp günümüze kadar gelen pek çok resmi belge ile düzenlenmiştir. Bu bağlamda tezde uluslararası resmi belgelerde göç ve göçmenlik olgusunun nasıl yer aldığı incelenmiştir. Üçüncüsü, Türkiye’de göçmenlik olgusu 1980 ve 1990’lı yıllarda görece az sayılabilecek göçler dışında, (örn. Bulgaristan’dan gelen Türkler, Irak’tan kaçan Peşmergeler) 2011 yılına kadar gündemde olmamıştır. Suriye iç savaşının ardından kademeli olarak Türkiye’ye gelen ve sayıları milyonları bulan göç dalgası, mevcut yasal düzenlemelerin içerik ve kapsamının değiştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılarak Türkiye’ye göç edenlere ilişkin yasal bir çerçeve oluşturulmuş ve bu yeni duruma ilişkin incelemelere yer verilmiştir.

Dört bölüm halinde hazırlanan tezin birinci bölümünde teze ilişkin genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde göç kavramının tanımlanması, uluslararası göç, göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları, uluslararası koruma, göçün nedenleri, göçmen türleri hakkında bilgiler aktarılmıştır. Üçüncü bölümde uluslararası belgelerde “göçmen” tanımları, göçmen haklarına ilişkin uluslararası hukukun dayanakları

ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Dördüncü bölümde uluslararası hukuk açısından Türkiye'nin göç politikası bağlamında Türk göçmen hukuku, yabancılara yönelik uluslararası koruma konuları incelenmiştir.



## 2. GÖÇ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### 2.1. Göç Kavramının Tanımlanması

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç kavramının gerçekleşmesindeki nedenler oldukça değişkendir (Berk, 2018, s. 118). İnsanların ya da toplulukların göç etme nedenleri ve göç edecekleri yerlere ilişkin nedenleri ile yer değiştirme şekilleri birbirlerinden çok farklıdır (Berk, 2018, s. 118). Literatürde yerel ve uluslararası göç olgusunu akademik bağlamda ele alan öncü araştırmacılardan Ravenstein (1885-1889) “*Göç Yasaları*” adını verdiği ve göçün göreceliliğinden söz ettiği iki bildirisinde dört madde ileri sürmüştür (Toble, 1995, ss. 327-329). Bildirilerde göçün birinci nedeni olarak insanların ekonomik kaygıları ve beklentilerini karşılamak amacı olduğu ve bununla birlikte evrensel göç yasası olarak kabul edilmesi savunulmaktadır. Çünkü göç, bir amaç uğruna gerçekleşen ve başlıca nedeni ekonomik olarak açıklanan bir eylemdir (Toble, 1995, ss. 327-329). Ravenstein’in (1885-1889) dört temel göç yasası şu şekildedir (Ravenstein, 1885, ss. 5-6):

- Diğer kentlere-yerlere göç edebilecek nüfus varsa ve bu nüfus göç eğiliminde ise “dağılım yerlerinden” “emilim yapan yerlere” doğru bir hareketlilik başlar. Bu hareketlilik ülke içinde olabileceği gibi ülke dışına doğru da olabilir.
- İnsanlar, kendilerini besleyen (somut-soyut) yerlerden yetersizlik nedeniyle uzaklaşmaya başlayınca, bu uzaklaşma hızlanır ve bir akıma dönüşür.
- Göçmen sayısı; çıkış yapılan yerin nüfusuyla orantılı ve ilişkili iken göç edilen yerin nüfus yapısı ile orantısızdır.
- Mesafe ile göç dalgası arasında bir ilişki vardır. Yakın yerlere çok daha fazla göç hareketi söz konusu olurken uzak yerlere daha az olmaktadır.

Sıralanan maddelerden yola çıkıldığında göç olgusunun kendine has bir süreci ve yapısının olduğu anlaşılmakta, bu da tanımlanmasını güçleştirmektedir (Şemşit, 2018, s. 271). Göç ve göçmenlik olgusunun tanımlanmasındaki güçlük, sosyal bilimlerin doğasında “nesneye bakış açısı” bağlamında görüş ve bakış açısı farklılıklarından ileri gelmektedir (Yıldız ve Hira, 2010, s. 148). Atasü sosyal bilimlerde betimleyici çalışmalarda görülen zorluğun, totolojik argümanlar yerine kavramın doğrudan kendisiyle anılmasıyla aşılabileceğini belirtmektedir (2016, s. 4). Bu kapsamda sosyal bilimlerde önemli bir yeri olan göç olgusunun tanımlanmasında görüş birliği bulunmasa da, kavramsal çerçevenin ortaya konulabilmesi amacıyla yapılan bazı tanımlamalar aşağıda aktarılmıştır.

Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration) IOM’ye göre göç, şemsiye bir terimdir ve kişinin ülkesi içinde bir sınırın ötesine geçerek, geçici süreliğine veya kalıcı olarak ikamet ettiği yerden ayrılmasını ifade etmektedir. Ancak göç kavramı nispeten tanımlanabilir olmakla birlikte; göç eden kişinin tanımlanması, göç etme nedenleri ve güç sürecinin dinamikleri oldukça çeşitli ve görecelidir (IOM, 2019, s. 133).

Göç, küreselleşmenin önemli bir boyutudur. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin etkisiyle göç olgusu kolay gerçekleştirilebilen bir zemine oturmakla birlikte, dünya üzerindeki sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin varlığı uluslararası göçe kaynaklık etmektedir. Kişilerin hareketi, sermaye ve mallar kadar olmasa da, giderek hızlanmaktadır. Ulusal sınırlar arasında gittikçe artan insan hareketleri sadece göçmenlerin kendilerini değil, birçok insanın sosyal refahını ve hayatını, devletlerin işleyiş ve politikalarını yakından etkilemektedir (Ündücü, Erdogan ve Işık, 2009, s. 165).

Bir başka tanıma göre göç, insanların yaşamlarını sürdürdükleri yerlerden kendi istekleri ya da belli dış etkiler ile siyasal ve sosyal koşullardan dolayı bir yer değişikliği olmakla birlikte, yer değişikliğinin neticesinde sosyal ve kültürel dönüşümlerin meydana geldiği sosyal boyutlu bir hareketliliklerdir. Tanımda dikkati

eken nokta, g ile insanların beraberlerinde gtrdkleri kültürlerin ve gittikleri yerlerdeki kültürlerin bir etkileşim halinde olmasıdır (Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı, 1998, ss. 2-3).

G kavramına farklı bir açıdan bakan Yalçın’a (2004, ss. 13-15) göre g; kültürel, sosyal, eğitim, istihdam, ekonomik, siyasi, etnik, dini, ekolojik nedenlere dayanan bir yer değiştirme durumudur. Yer değiştirmenin şekli, süresi, mahiyeti değişkendir ve birden çok faktöre bağlı olduğu gibi gn nedenleri ile etkileri de benzer sonuçlar oraya çıkarabilmektedir. Örneğin istihdam ve ekonomik nedenlere bağlı g, gidilen yerde de bazı etkiler yaratmak suretiyle sosyolojik sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Başka ülkelere göç eden diğer ülke vatandaşlarının, ekonomik etkinlikler ve amaçları ortak payda edinmesi daha sonra yeni nesillerle birlikte bunların sosyal ve kültürel etkileşime girmesi g olgusunun form değiştirebildiğini göstermektedir. Nitekim Castles ve Miller’in “gler ağı” olarak niteledikleri günümüzde g olgusunun kendine has nitelikleri ile kavramsallaştırılması gerektiğini, göçü ve göçmeni tanımlamaya, kategorize etmeye, nedenleri ve faktörleri somutlaştırmaya çalışmanın hatalı bir yaklaşım olacağını belirtmişlerdir (2008, s. 39).

Akıncı, Nergiz ve Gedik’e (2015, s. 60) göre insanlar bireysel olarak ve topluluk halinde, çeşitli amaçlarını gerçekleştirmek üzere göçü bir araç olarak kullanmaktadır. G, belirli gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerçekleştirilen yer değiştirme eylemi olup aynı zamanda toplumsal yapının şekillenmesinde de yadsınamaz bir role sahiptir.

G eyleminin öznesi olan göçmenin kim olduğu hakkında ise hukuki ve idari çerçevede pek çok kavramsal açıklama bulunmaktadır. Öte yandan g kavramındaki göreceliliğin benzeri durum gmein tanımlanmasında da görülmektedir. Uluslararası hukuk açısından üzerinde uzlaşılmış bir göçmen tanımının varlığından henüz söz edilememektedir. Bu kapsamda genel bir terim olarak güç, bir kişinin kendi ülkesi içinde ya da başka bir ülkeye doğru geçici, kalıcı, dönemsel ya da geri

dönmek üzere yer değiştirmesidir. Göçmen ise bu yer değiştirme eyleminde bulunan kişidir. Ancak yer değiştirmenin şekli ve durumu göçmenliğin çeşitli şekillerde adlandırılmasına yol açmakta olup bunlar hakkında devam eden bölümlerde ayrıntılı açıklamalar yer verilmiştir (Lynn McBrien, 2017, ss. 116-118).

Her ne kadar göç tanımı farklı şekillerde ifade edilmiş olsa da ortak nokta olarak göç olgusunu iki ana grupta toplayabiliriz. Doğası gereği bir terk ediş ve yeniden yerleşimi ifade eden göç olgusu, iç göçler ve dış göçler olarak iki ana grupta toplanabilmektedir. İç göçlerin temelinde insanların bulundukları ülkenin sınırlarından dışarı çıkmayarak, yaşadıkları şehirden başka bir şehre veya yaşadıkları köyden farklı bir köye göç etmesini ifade etmektedir (Eser ve Çiçek, 2020, ss. 116-117). Diğer yandan iç göçler yalnızca şehirden şehre veya köyden köye değil, şehirden köye veya köyden şehre de olabilmektedir. İnsanlar bu süreçte de bulundukları ülkenin sınırlarını geçmedikleri müddetçe iç göç gerçekleştirmiş olmaktadır (Erol ve Ersever, 2014, s. 49). Dış göçler ise insanların bulundukları ülkenin sınırlarını terk ederek, farklı bir ülkede yaşamaya başlamasını ifade etmektedir. İnsanlar farklı bir kültür, dil, millet ve coğrafya içerisinde yaşamaya başlayabilmektedir. İç göçlerdekinin aksine dış göçlerde insanlar uyum sorunu yaşayabilmekte ve bulundukları ülkelerdeki yaşantıya adapte olmakta zorlanabilmektedir (Erol ve Ersever, 2014, ss. 49-50). İç göçler ve dış göçler, nedenleri ve sonuçları üzerinden ele alındığında sosyal, siyasal ve ekonomik yönleri bulunan sosyoekonomik durumları ifade etmektedir (Güreşçi, 2016, s. 1062).

Yapılan göç tanımlarının ortak noktası ise bireysel olarak ya da topluluk halinde bir ülkeden başka bir ülkeye yönelik gerçekleştirilen yer değiştirme faaliyetidir (Özkalp, 2003, s. 269). Diğer yandan göç kavramının tanımlanmasından ziyade göçün çeşitli açılardan nedenlerine ve amaçlarına bakılması gerektiği düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışmanın devam başlıklarında uluslararası göçten başlamak üzere göç kavramı çeşitli açılardan incelenmiştir.

## 2.2. Uluslararası Göç ve Türleri

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi çağının yükselişine bağlı olarak Avrupa ve Kuzey Amerika genelinde milyonlarca insan daha iyi yaşam koşulları elde etmek, fırsatlar yakalamak ve çalışmak için ülkeler arasında göç etmeye başlamıştır. Sanayi çağının göç olgusu açısından yeni bir dönemin başlangıcı olduğunu söylemek yanlış olamayacaktır (Corbett, 2003). Endüstriyel gelişmelerin tetiklediği uluslararası göç olgusu, 19. yüzyılda iş gücü hareketliliğine ek olarak hem ulusal hem de uluslararası alanda etnik, kültürel ve siyasi bakımda devletler üzerinde etkili olmuştur (Şener, 2017, s. 2). Örneğin göç ve milliyetçilik akımları arasında ilişki olduğunu belirten görüşe göre; göç olgusu sosyal ve siyasal değişimleri de beraberinde getirmiştir (Altuntepe, 2008, s. 1595).

Uluslararası göçün 20. yüzyıldaki iticileri ve aynı zamanda çekicilerine bakıldığında dinamiklerin benzer, süreçlerin farklı olduğu görülmektedir. Örneğin I. Dünya Savaşının yarattığı yıkım sırasında ve sonrasında uluslararası göç, mülteciler ve savaş mağdurları özelinde gelişme göstermiştir. Benzer gelişmeler II. Dünya Savaşı için de geçerli iken ardından gelen Soğuk Savaş durumun sürmesini neden olmuştur. Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası göç, 19. ve 20. yüzyılın başlarındaki dinamikler, sabit kalmak koşulu ile işçi göçlerinin görülmeye başlandığı yeni bir dönemi aralamıştır. Yeni dönemde siyasi bağlamlı uluslararası göçe ek olarak özellikle Avrupa bölgesi hedef olmak üzere dünyada işçi göçleri hareketliliği söz konusu olmuştur (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, ss. 13-16).

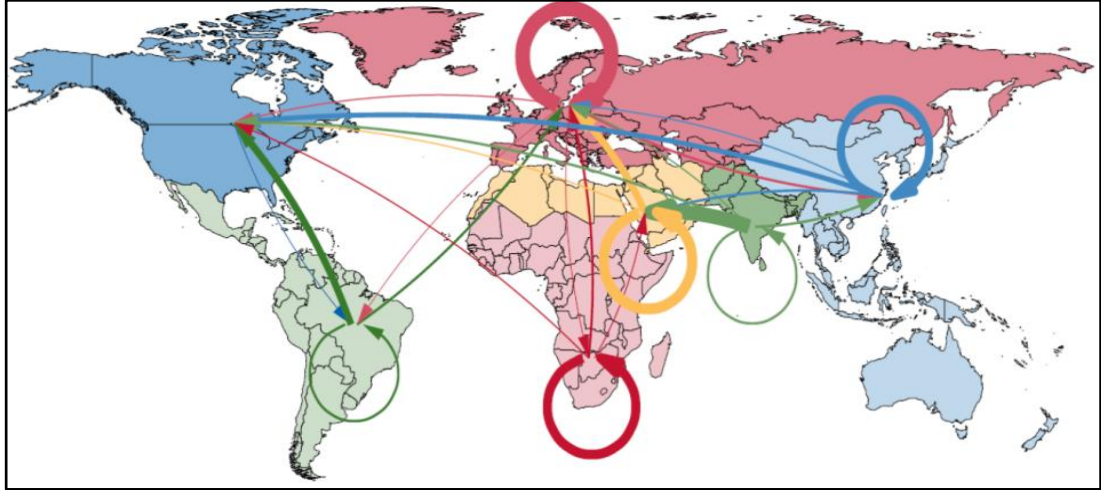
Soğuk Savaş sonrası ve devamında uluslararası göçün yaygınlaşması ve göç fenomenin çok boyutlu olması uluslararası toplumu bu konuda düzenlemeler yapmaya itmiştir. Göçün evrensel hukuk kapsamında teorik olarak ele alınmasında ilk ciddi girişimler Ravenstein'in görüşlerine ek olarak 1954 yılında Fei ve Ranis tarafından geliştirilen neo-klasik modelde kendine karşılık bulmuştur. İnsanların ekonomik beklentileri ve mevcut duruma kıyasla daha iyi bir hayat idame ettirebilme arzuları uluslararası göçün en temel gerekçelerinden biridir (Fei ve Ranis, 1961, ss.



540-542). Klasik ekonomik teori bu durumu anlatmaktadır. Modelin özünde, insanların yaşadıkları yerlerdeki koşullardan ileri gelen somut ya da soyut gerekçelerle başka bir yere göç ettiği varsayımı vardır (İçduygu, 2009, s. 2).

Günümüzde uluslararası göçün temel dinamiklerine bakıldığında az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru bir akım olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin sosyal, güvenlik ve ekonomik olanaklarının yanı sıra küresel şirketlerin dünya çapında icra ettiği faaliyetler de farklı coğrafyalardan göç hareketlerini desteklemektedir (Aksoy, 2012, s. 294). Resim 2.1’de 2010 ve 2020 yılları arasındaki uluslararası göç akışları gösterilmiştir.

**Resim 2.1.** Uluslararası göç akışları (2010-2020)



**Kaynak:** (Koczan, Peri, Pinat ve Rozhkov, 2021, s. 5).  
([https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:YBQa3aMH\\_NgJ:https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2021/English/wpica2021088-print-pdf.ashx&cd=3&hl=tr&ct=clnk&gl=tr](https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:YBQa3aMH_NgJ:https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2021/English/wpica2021088-print-pdf.ashx&cd=3&hl=tr&ct=clnk&gl=tr))

Resim 2.1’de görüldüğü üzere 2010-2020 yılları arasında 200 milyondan fazla insan çeşitli nedenlerle uluslararası göç etmiştir. Göç akımlarının hedef olarak yoğunlaştığı coğrafyalara bakıldığında ise Avrupa ilk sıradadır. Afrika kıtasından ve Orta Doğu ülkelerinden, Avrupa kıtasına ve Kuzey Amerika ülkelerine doğru göçün yoğunlaştığı görülmektedir (Koczan, Peri, Pinat ve Rozhkov, 2021, s. 5).

Göçün hedefindeki ülkeleri tarihi geçmişleri bakımından sınıflandırdığında dört grupta değerlendirme yapmak mümkündür (Artan ve Kalaycı, 2014, ss. 71-73; OECD, 2009). Birinci grupta aslında göç ile kurulan ve göç almaya da devam eden Amerika, Yeni Zelanda, Kanada ve Avustralya devletleri yer almaktadır. İkinci grupta özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında sanayileşme amacı ile göçmen işçi alan ülkeler vardır. Bu ülkeler arasında Almanya, İsviçre, İsveç, Avusturya bulunmaktadır. Üçüncü grupta geçmişte sömürge ve koloncilik faaliyetleri icra etmiş olan Hollanda, İngiltere, Fransa ve Belçika yer almaktadır. Dördüncü grupta ise, başlangıçta iş gücü olarak göç veren ve fakat daha sonra gelişerek göç almaya başlayan Portekiz, İspanya, Danimarka, Norveç, İtalya ve İrlanda devletleri bulunmaktadır. Dördüncü grupta yer alan İskandinav ülkeleri mülteci, sığınmacı ve insan hakları konusunda göçmen almaları bakımından diğer ülkelere kıyasla daha fazla göçün hedefi durumundadırlar.

Göçün hedefinin gelişmiş ülkelere doğru olmasının nedeni daha önce de ifade edildiği gibi kişinin kendi ülkesinden daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak istemesidir. Bu istek göçmenliğin türlere ayrılmasına sağlamıştır (Çavuşoğlu, 2006, s. 88). Uluslararası göç türleri, literatürde çeşitli şekillerde ele alınmakta ve tanımlanmaktadır. Bu kapsamda uluslararası göç türlerini özet olarak on türde sınıflamak mümkündür.

İlkel/Basit Göç (Primitive/Simple Migration); literatürde fiziksel ya da iklimsel göç şeklinde de kendine karşılık bulan bu göç türünde bireylerin ya da toplulukların afetler, kıtlık ve kuraklık gibi doğal şartların elverişsizliğinden kaynaklanan nedenlerle göç ederler. En eski ve ilkel nitelikteki göç türüdür (Aksoy, 2012, s. 294).

Sürücü/Cebri Göç (Impelled/Forced Migration); bireylerin ya da toplulukların yaşadıkları yerlerde siyasal ve politik olarak göç etmeye zorlanmaları ve bunun doğrudan gerçekleştirilmesidir. Nazi Almanyasında Yahudilerin sürgün edilmesi, 1944 yılında Kırım Türklerinin Sibirya'ya sürülmesi bu göç türüne örnek gösterilebilir. Ayrıca 1915 Ermeni Tehciri, 1988'de Kuzey Irak Kürtlerinin ve

2011'den günümüze Suriyelilerin, Türkiye'ye göç etmesi de diğer örneklerdendir (Çavuşoğlu, 2006, s. 89).

Zorunlu Göç (Compulsory Migration); sürücü veya cebri göçten farklı olarak göçe zorlama olmadan, şiddet ya da buna benzer bir neden olmaksızın gerçekleşen göç türüdür. Bu göç türünde, göç eden/edecek birey ya da toplulukların kendi iradeleri oldukça sınırlıdır (Buz, 2014, s. 7). Zorunlu göçlerin nedenleri etnik, dini, siyasi vb. süreçler olabilmektedir. Zorunlu göç kavramının ifade ettiği anlam, kitlelerin daha iyi koşullarda kendileriyle benzer (kültür, etnisite vb.) bir başka yere göç etmesidir. Örneğin 1922 ve 1930 yılları arasında yaşanmış olan Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi; zorunlu göç türüne örnek olarak gösterilebilir (Çavuşoğlu, 2006, s. 89).

Serbest Göç (Free Migration); zorunlu göçle karşılaştırıldığında daha esnek olan, göç konusunda iradi serbestliğin olduğu ve göç edecek kişinin doğrudan zorlanmadığı göç türüdür. Burada göç edilecek ülkeler ile göç verecek ülkeler arasında yapılan uzlaşılar göçün seyrini tayin eder ve göç eylemi bu uzlaşıya göre yönetilir. Kurallar toplulukları değil fertleri kapsamaktadır ve göç etmek isteyenler şahsen bu taleplerini iletmektedir (Çağlayan, 2006, s. 76). Örneğin 1951 yılında Bulgaristan'dan ve 1952'de Yugoslavya'dan Türkiye'ye yapılan göçler bu göç türüne örnek gösterilebilir.

Grup Göçü ya da Kitle Göçü (Group Migration or Mass Migration); temelinde ekonomik ve siyasi nedenler vardır. İki ülke arasında yapılan anlaşmalara bağlı olarak göç topluluk halindeki göç etme durumu vardır. Diğer yandan bir anlaşma olmaksızın belli bir zorluk ya da mağduriyetten kaçan kitlelerin yaptıkları göçler de kapsamda değerlendirilebilmektedir. Örneğin 1989 yılında Bulgaristan'da yaşayan Türklerin göçü antlaşmalar kapsamında bir kitlesel göç iken Suriye savaşından kaçanların göçleri kitlesel bir harekettir. Kitlesel göçün özelliği zincirleme etkileri beraberinde getirebilmesidir. Belli bir grup başka bir ülkeye göç ettiğinde geride

kalanlar zaman içerisinde daha küçük gruplar halinde (örn. aileler) hedef ülkeye göç etme eğilimi gösterebilmektedirler (Kaygalak, 2009, ss. 12-13).

Mülteci Göçü (Refugee Migration); yaşadıkları ülke ya da coğrafyada mevcut siyasal rejimin baskısı, rejimle olan sorunlar ve çatışmalar gibi nedenlerle can ve mal güvenliğine karşı ortaya çıkan tehdit endişesinin itici unsur olarak ortaya çıktığı ve bu nedenle kişi ve grupların bir ülkeden diğerine göç ettiği göç türüdür (Çağlayan, 2006, s. 76).

İşçi Göçü (Labour Migration); gelişmekte olan ülkelerde istihdamın ve ekonomik refahın zayıf olması, gelişmiş ülkelere doğru iş göçlerini tetiklemiştir. Gelişmiş ülkelerin işgücü gereksinimi çekici etki, gelişmekte olan ülkelerin sınırlı olanakları itici etki yaratmıştır. Böylece işçi göçleri başlamıştır. Bu kapsamda Avrupa ağırlıklı olmak üzere ABD ve Kanada gibi ülkelerde işçi göçleri söz konusu olmuştur (Tüzünkan, 2013).

Geçici Göç (Temporary Migration); çalışma amaçlı ve işçi statüsündeki bireylerin yaşadıkları ülkelerden bir başka ülkeye gitmesi ve sonrasında ise geldikleri ülkeye geri dönme niyetinde oldukları göç türüdür. Kavramsal anlamda işçi göçü gibi görünmesine hatta yerine kullanılmasına rağmen kapsam olarak daha geniştir. Kalıcı olarak ikamet statüsünün elde edilmesine yönelik güvence verilmeyen ve ülke içerisinde göç etmelerine müsaade edilmeyen diğer göç nedenleri de kapsamaktadır. Küresel şirketlerin başka ülkelerde çalışan personelleri, sanatsal etkinlikler nedeniyle bir başka ülkede bulunan sanatçılar, askeri-diplomatik görevli yabancı ülkelerdeki resmi görevliler, herhangi bir amaçla başka bir ülkeye davet edilen uzman kişiler ve eğitim amaçlı başka ülkede bulunan öğrenciler geçici göç eden olarak değerlendirilirler (Baramidze, 2011, ss. 3-4). Göç türü kapsamında konuk işçilik programları gerçekleştirilmiş ve 1950'li yıllardan itibaren Avrupa ülkelerinde uygulanmıştır (Çavuşoğlu, 2006, s. 90).

Kalıcı Göç (Permanent Migration); insanların ya da grupların geri dönmek üzere yaşadıkları yerlerden ayrılarak başka bir yere göç etmesidir (Oral ve Çetinkaya, 2017, s. 3). Kırım ve Kafkaslardan 1785 ve 1800’lü yıllarda Balkanlardan özellikle Bulgaristan’dan 1989 yılında Türkiye’ye gelenler kalıcı göç etmişlerdir (Çavuşoğlu, 2006, s. 90).

Beyin Göçü (Braindrain); “iyi eğitim görmüş, kalifiye, nitelikli, seçkin, profesyonel, uzman ve üstün yetenekli iş gücünün, yetiştiği az gelişmiş bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye, en verimli olduğu dönemde istekli olarak çalışmak veya araştırma yapmak için yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Beyin göçü ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının daha da artmasına neden olmaktadır. Türkiye’de ise beyin göçü 1960’lı yıllarda başlamış olup önce doktorlar, mühendisler ve sonra bilim adamları ve sanatçılar arasında yaygınlaşmıştır” (Koç Üniversitesi, ‘Brifing’, 2009, s.2). Günümüzde Türkiye açısından beyin göçüne neden olan faktörler Tablo 2.1’de özetlenmiştir.

**Tablo 2.1. Türkiye İçin Beyin Göçünde İtici ve Çekici Faktörler**

| <b>İtici Faktörler</b><br>(Türkiye’den Çıkışa Neden Olan Faktörler)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | <b>Çekici Faktörler</b><br>(Başka Ülkenin Cezbedici Faktörleri)                                                                                                                                                                                                       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| İşsizlik<br>Düşük ücret politikası<br>Ekonomik istikrarsızlık ve gelecek endişesi<br>Politik dengesizlik<br>Düşünce ve bilimsel özgürlüklerin kısıtlanması<br>Bürokrasi Eğitimde fırsat eşitsizlikleri<br>Plansız şekilde eleman yetiştirilmesi Yabancı dilde eğitim yapılmasının kişilerin yurtdışında yaşayabilmelerinde büyük avantaj sağlaması<br>Nitelikli elemanların istihdam edilememesi | Daha iyi bir hayat standardı<br>Daha yüksek maaş ve ücret İyi araştırma olanakları<br>Daha iyi yaşam koşulları Eğitim için daha iyi fırsatlar<br>Teknolojik seviyenin iyi oluşu Nitelikli eleman ihtiyacı<br>Nüfus artışının düşüklüğü<br>Daha iyi bir gelir dağılımı |

Kaynak: (Tanrısevdi, Durdu ve Tanrısevdi, 2019, s. 140).

Yukarıda verilen sıralamada göçmenlik olgusu çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Ancak bu sınıflandırmalar arasında net bir ayrım olduğunu söylenemez. Zira bir kişi ya da grup birden çok neden, şekil ve sürece dayalı olarak göç edebilir. Çalışmanın

devam eden başlığında göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları hakkında açıklamalar yapılmıştır.

### 2.3. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

Uluslararası alanda genel kabul görmüş bir göçmen tanımı henüz bulunmamaktadır. Göçmen kavramının özünde refah düzeyi yüksek bir yaşama sahip olmak amacıyla, dışarıdan herhangi bir baskı ya da zorlama olmaksızın kişinin özgür iradesini kullanarak karar vermesi ve kendince itici faktörleri göçün nedeni olarak görmesi kabul edilmektedir. İtici faktörler altında hem maddi hem de sosyal kazanımlarını artırmak için fertlerin kendilerinin ve ailelerinin daha iyiyi elde etmek amacıyla ferdi ya da topluluk halinde göç etmesi onları “göçmen” kılmaktadır (Çiçekli, 2015, s. 22).

Başka bir açıdan göçmen, kaynak ülkeden diğer bir ülkeye sosyo-kültürel, etnisite, inanış, mezhep, siyasi, iktisadi, ideoloji gibi yasal ya da yasal olmayan yollarla göç eden kişidir (Dağ, 2009, s. 240). Göçmenlik tek taraflı isteğe bir hadise olmayıp, göçün hedefi haline yerin çekiciliği de göçmenlik davranışının tetiklenmesine neden olabilir. Her iki durumda da gerçekleştirilen fiilin sonucunda göç eden kişi göçmendir (Dağ, 2009, ss. 240-241).

Göçmenlik ile mültecilik kavramlarının birbirleri yerine kullanıldığı da görülmektedir ancak iki kavram oldukça farklı anlamdadır. Örneğin kendi ülkesinde zorlu çalışma şartları ve kötü ekonomik koşullar nedeniyle göç etmeye mecbur kalanlar mülteci olarak kabul edilmemektedir (Ziya, 2012, s. 232). Ekonomik koşullar göçe zorlayıcı bir neden olsa da mülteciliğin temel koşulu can ve mal güvenliği nedeniyle kişinin kendi isteği dışında göç etmeye zorlanması sonucu gerçekleşmesidir. (BMMYK, 2001a, ss. 41-42). Hem ekonomik koşulların yetersizliği hem de can ve mal güvenliğinin tehlikede olması sonucu da göç gerçekleşebilmektedir. Örneğin, iç savaş sonucunda ortaya çıkan ekonomik kriz

ortamı, kişiyi göçmenliğe zorlamaktadır. Göçmenlik olgusunun uluslararası alanda daha da fazla yer bulmasına yol açan bu gibi durumlarda kişinin göçmen mi ya da mülteci mi olduğu kararının verilmesi oldukça zordur. (Atasü Topcuoğlu, 2016, ss. 3-4). Dolayısıyla devletlerin gündeminde daha çok yer bulan göç ve göçmenler için uluslararası hukukta, devam eden bölümde yer verildiği üzere, birçok düzenleme yapılmıştır. Sosyo-ekonomik sonuçları bakımından politik ve siyasal alandan daha geniş bir mecraya taşınan bu olgu, iş gücü piyasası, sığınma ve ilgili eylemler, insan hak ve hukuku alanlarında kendine yer açmaktadır (Ziya, 2012, s. 232). Sosyo-ekonomik sebeplerle göç edenlere “ekonomik göçmenler” denmektedir. Bu kimseler, mültecilik ve buna bağlı statülerden yararlanamamaktadır. Yabancı statüsünden yararlanmak için gerekli ilgili müracaatlar yapılarak iltica edilebilir. Fakat bunun kabul edilmesi diğer ülkenin iç hukukundaki düzenlemelerle ilgili bir durumdur (Özkan, 2003, s.108).

Mülteci kavramı, esasında bir göçmen olup aynı zamanda sığınmacı olarak da nitelenmektedir. 2004/83/EC (AT) sayılı Avrupa Konsey Yönergesinin 2. maddesinin (c) fıkrasının açık ifadesi ile mülteci;

*“madde 124 kapsamına girmeyen ve ırk, din, milliyet, siyasal görüş ya da belirli bir sosyal gruba üye olmak nedeniyle zulüm göreceğine dair yerinde bir korkuyla uyruğunda olduğu ülkenin dışında olan ve söz konusu korku nedeniyle kendisini o ülkenin korumasına bırakmak istemeyen bir üçüncü ülke uyruklu ya da, yukarıda belirtilen nedenlerle önceki daimi ikamet yeri olan ülkenin dışında olup da o ülkeye dönemeyen ya da söz konusu korku nedeniyle, dönmek istemeyen vatansız bir kişi anlamına gelir”* (Avrupa Konsey Yönergesi, md. 2, akt. Çakran ve Eren, 2017, ss. 4-5).

Göç olgusuyla ilgili değerlendirilmesi gereken son terim sığınmacı statüsüdür. 2004/83/EC (AT) sayılı Avrupa Konsey Yönergesinin 2. maddesinin (c) fıkrasının açık ifadesi ile sığınmacı;

*“başka bir ülkeye -ilgili ulusal ve uluslararası belgeler çerçevesinde- korunmak için yetkili bir makama başvuran ve yaptıkları başvurunun*

*sonucunu bekleyen kimselerdir. Mültecilik statüsüne uygun olmadığı tespit edilirse insani veya diğer ilgili gerekçelerle kalmak için izin sağlanmadıkça, bu kişiler ülkeyi terk etmelidir. Ülkeyi terk etmeyen bu kişiler sınır dışı edilebilmektedir” (IOM, 2011).*

#### **2.4. Göçün Nedenleri**

Göçü başlatan; iç savaş, işgal, ayrımcılık, ırkçılık, ekonomik koşulların kötü olması, can güvenliğinin tehlike altında olması gibi itici faktörlerdir. Göçün hedefini tayin eden ise çekici faktörlerdir. Çekici faktörler tüm bu kavramlara karşılık gelen; yüksek ücretler, işgücü talebi, ekonomik fırsatların iyi olması, politik özgürlükler gibi olgulardır. Çekici faktörlerin çoğu sosyal ve ekonomiktir (Kılıçaslan, 2006, s. 20). İnsanların göç etme nedenlerinin aslında insanlık tarihi boyunca değişmediği söylenebilir. Biçimsel değişikliklerin en çok da ekonomik büyümeler sonucunda yaşanması ile dünyada adil olmayan eşitsizlikler yaşanmaktadır. Bu eşitsizlikler, kaynakların azalması ve kıt hale gelmesi, dengesiz nüfus yapısı, insan hakları ihlalleri ve diğer birçok sebep göç etme nedenleri arasında sayılmaktadır. Nitekim dünyadaki büyük kentlerin demografik yapılarına bakıldığında hemen hemen hepsinde farklı kökenlere sahip çok sayıda göçmen olduğu görülecektir (Göksu, 2000, ss. 40-41).

Günümüzde göçün nedenlerinin çeşitlenmesi ve küreselleşme ile birlikte göçmenlerin hedef ve beklentileri artmaya başlamıştır. İç savaşlar, kötü muamele, iklim değişikliği yoksulluk vb. gibi nedenler günümüz dünyasının göç gerekçeleri arasında sıklıkla yerini almaya başlamıştır (Kılıç, Tuncer ve Güney, 2013, s. 42). Göçün hedefindeki çekici ülkenin cazibe oluşturan nitelikleri göçmen tarafından rasyonel olarak değil, en çok arzu edilen taraflarına göre sıralanmakta ve değerlendirilmektedir (Berk, 2018, ss. 117-118). Örneğin, kaynak ülkede kişinin can ve mal güvenliği gibi birinci dereceli güvenlik riskleri söz konusuysa, kişi hedef ülkede işsiz, yoksul ya da kötü şartlarda yaşamayı kabul ederek göç etme eğilimde bulunmaktadır. Hedef ülkeye dair daha iyi yaşam koşulları elde etme beklentisinden vazgeçen kişinin önceliği can güvenliğidir. Göksu’ya (2000) göre insanın rasyonel ve



homo economicus davranış biçimi çoğunlukla göç için de geçerlidir ve kişi kendisi için en düşük maliyetle en yüksek faydayı elde etmeye çalışır (Göksu, 2000, ss. 40-41). Zira göç, rasyonel bir davranış iradesidir ve göçmen rasyonel insandır. Bireyin sergilediği bu davranış biçimi ile ortaya çıkardığı göç olgusu aslında onun bir parçası olduğu toplumun geçirdiği evrelerin ürettiği itici faktörlerdir. Dolayısı ile bir neden olarak göç, toplumsal ve ekonomik yönü ile dönüşümleri şekillendiren ve dönüşümün seyrine etki eden bir özelliğe sahiptir (Durul, 2008, s. 12).

Göç etmenin nedenlerine bakıldığında hedefin bir başka ülkeye geçiş olduğu açıkça görülmektedir. Ancak göçün hedefindeki devletlerin, göçün etkileri ile mücadele edilmesi notasında tedbirler almaya çalışsa da başarılı oldukları söylenemez. Bunun nedenini doğası gereği bu tip göçmenlerin illegal yollarla sınır aştığından denetiminin güç olmasıdır. Düzensiz göç artışının altında kaynak ülkedeki sosyal dengesizlik, adaletsiz gelir paylaşımı, yoksulluk, politik içi kargaşalar yatmaktadır. Göçün menşei durumundaki ülkelere yakınlığı daha çok olan Avrupa devletleri bu itici faktörlerin karşılanması bakımından insani yaşam koşulları ve ekonomik gelişmişlik bakımından çekim merkezi olmaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012, s. 5).

Günümüz itibariyle küresel göç hareketlerini önemli tetikleyicilerini istihdam kıtlığı ve fakirlik etrafında toplamak mümkündür. Yoksul ülkelerden başlayan göç dalgası, Güney Amerika, Afrika, Orta Asya ve Güney Asya bölgelerinden; Kuzey Amerika'ya ve Avrupa'ya doğru yayılmakta ve Türkiye'yi de büyük ölçüde etkilemektedir (Artan ve Kalaycı, 2014, ss. 71-73). Küresel göç, gün geçtikçe gelişmiş ülkelere doğru daha fazla yönelmektedir. Örneğin 1970'li yıllarda göçmenlerin yaklaşık yüzde 42 kadarı gelişmiş ülkelerde yaşarken, bu oran günümüzde yaklaşık yüzde 60'a kadar yükselmiştir (Artan ve Kalaycı, 2014, ss. 71-73; OECD, 2009).

Bölgesel gelir dağılımında da durum aynı olup, küreselleşme eğilimlerinin artmaya başladığı seksenli yıllardan itibaren düzenli olarak aradaki farkın açıldığı görülmektedir. Bu anlamdaki dağılım durumunun anlaşılması ve kalkınma

düzeylerinin ortaya koyulabilmesi amacıyla eşitsizlik ölçümünde kullanılan “*Gini Katsayılarına*”<sup>1</sup> bakılmaktadır. Dünya genelinde sırasıyla “Orta Asya, Avrupa, Kuzey Amerika” Gini Katsayısı en düşük bölgeler arasındayken, “gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu bölgeler ise Karayipler ve Latin Amerika ülkeleri ile Orta ve Güney Afrika’dır.” Avrupa Birliği (AB) içinde orta gelir grubundaki ailenin aylık gelir miktarı, Güney Asya’nın kırsal yerleşimdeki bir ailenin aylık gelirinden yaklaşık yüz kat fazla olması ya da Filipinli bir köylünün aylık gelirinin Amerikalı bir çiftçinin ineğinin sübvansiyon desteği kadar olmaması göçün ekonomik nedenleri hakkında bir diğer gerçeği ortaya koymaktadır (Kuştepelı ve Halaç, 2004, s. 147; Öztürk, 2010, s. 72; Kolukırık, 2014, s. 39).

Göç ve göçe ilişkin faktörlerin merkezine yerleşen diğer bir tartışma da göç hareketliliğinin baskılanmasıdır. Göçün etkilerinin kaynak ülkeler ve hedef ülkeler üzerinde uzun vadeli sonuçlar ortaya koyması, göçü baskılamaya yönelik çabaları gün geçtikçe sertleştirmektedir. Göçü tamamen engellemeye yönelik alınan sert önlemler ise “yasa dışı göç” olgusunu geliştirmiştir. Yasa dışı göç daha sonraları ticari bir sektöre dönüşerek ulus sınırlarını aşmış ve küresel ölçekte birçok coğrafi bölgeyi ilgilendirmeye başlamıştır. Örneğin bir Afgan köylüsü Pakistan’a geçip sahte evraklar edinerek Moskova’ya, oradan da bir Avrupa ülkesine geçerek o ülkede çalışabilmektedir. Bu durum göç etmek isteyen kişinin artık bilinçli olarak ve takip edilmesi zor yöntemlerle hareket ettiğini ortaya koymaktadır (Sirkeci, 2005, s. 34; Özdağ, 2008, s. 90). Göçü baskılamaya yönelik alınan tüm önlemlere rağmen yukarıda örnek verildiği üzere kişilerin birtakım yöntemler geliştirerek yasa dışı göçü devam ettirdiğini görmekteyiz. Göç kavramına ilişkin yapılan açıklamalardan sonra devam eden başlıkta göçmen türlerine ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

---

<sup>1</sup> Gini katsayısı 0 ile 1 arasında bir sayıdır, mükemmel eşitlik (herkes aynı geliri) ve nerede 0 karşılık mükemmel eşitsizliğe değeri 1 karşılık (bir kişi gelir ve diğerleri hiçbirini hepsi var). Gini endeksi 1 yerine maksimum 100 referansı ile ifade edilen Gini katsayısıdır ve Gini katsayısının 100 ile çarpımına eşittir (Zaman, Dünder ve Aydın, 2019, s. 236).

## **2.5. Göçmen Türleri**

Çalışmanın bu başlığı altında göçmen türleri hakkında ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir. Göçmen türleri; göç eden kişinin amacına ve göç ediş biçiminin niteliğine göre sınıflandırılmaktadır. Genel olarak göçmenler; işçiler, nitelikliler, düzensiz göçmenler, mülteciler, sığınmacılar, zorunlu göçmenler, aile birleşmeleri bağlamında incelenmekte olup göçmen türleri hakkında aşağıda bilgiler verilmiştir.

### **2.5.1. Geçici Göçmen İşçiler**

Geçici göçmen işçiler bulundukları ülkede konuk ya da misafir olarak değerlendirilmektedir. Birkaç aydan bir yıla kadar işlerin yapılmasında dünyanın herhangi bir yerinden gelen kadın ya da erkek iş görenler geçici göçmen işçi sınıfındadır. Bu göçmenlerin amacı para kazanmak, geldikleri ülkelerdeki yaşam şartlarını daha iyiye taşımak ve döviz kazancı elde etmektir (Castles, 2000, s. 270).

### **2.5.2. Nitelikli Göçmenler**

Nitelikli göçmenler daha çok beyin göçü bağlamında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda beyin göçü; beşeri sermaye kaynağının uluslararası alanda yer değişimi ve ağırlıklı olarak yüksek nitelikli, eğitilmiş ve alanlarında uzman bireylerin daha iyi koşulları sağlayan gelişmiş ülkelere doğru göç etmeleridir. Beyin göçünün gerçekleşme şekline bağlı olarak yapılan tanımı ise; eğitim sebebiyle meydana gelen göçün devam etmesi, ülkesinin kısıtlı kaynaklarını kullanarak yetişmiş nitelikli işgücünün gelişmiş ülkelere doğru göç etmesidir (Aksoy ve Gürsoy, 2018, s. 60; Aksoy, 2012, s. 295).

Genel olarak uluslararası şirketler, kuruluşlar ve sınır ötesi resmi görevlilerin oluşturduğu göçmen türüdür. Bu göçmenler; yöneticiler, profesyoneller, uzmanlar ve

buna benzer özellikteki insanlardan oluşmaktadır. Devletler bu tip göçmenlere ayrıcalık ve teşvik sağlamaktadır (Castles, 2000, s. 270).

### 2.5.3. Düzensiz Göçmenler

Düzensiz göçmenler herhangi bir onay ya da kabul belgeleri olmadan gittikleri ülkelerde çalışma amacındadırlar. Belgesiz ve yasa dışı göçmenlerde sınıflama içerisindedir. Düzensiz göçmenlerin göçmenlerin oluşturduğu ucuza çalışan bir iş gücü sınıfı dahi bulunur. Kaçak göçmen işçiliği bu sınıfa örnek verilebilir. Devletler bazen düzensiz göçmenlere sosyal maliyet oluşturmada ve iş gücü piyasasında olumsuzluklar yaratmadan, sınırlı ve örtülü olarak kendi ülke vatandaşlarının çalışmadığı işlerde çalışmalarına izin verebilmektedir. Ayrıca ucuz maliyetli olmaları nedeniyle işverenler tarafından da tercih edilebilmektedir (Castles, 2000, s. 270).

### 2.5.4. Mülteciler

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin (Cenevre Sözleşmesi) 1. maddesi ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol'e göre mülteci;

*“ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs/shahıslardır”* (Cenevre Sözleşmesi, md.1).

Mülteci Sözleşmesi (1951) ve Ek Protokolü (1967), İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesi temel teşkil etmek üzere, uluslararası ve ulusal belgelerde mültecilere ilişkin haklar ile devletlerin sorumlulukları belirlenmiştir. Sorumlulukların başında “geri göndermeme ilkesi” vardır. İlkeye göre insanların her

türden güvenliğinin tehdit altında olduğu menşe ülkesine geri gönderilmemesi, onların mülteci olarak kaldıkları süre boyunca temel insani haklarının korunması ve gözetilmesi, adil ve verimli mülteci prosedürlerinin işletilmesi kabul edilmiştir.

Cenevre Sözleşmesi'nde taciz, savaş vb. nedenlerle kişilerin yaşamlarına yönelik doğrudan tehdit gibi haklı gerekçelerle başka bir ülkeye legal ya da illegal yollardan göç etmek haklı neden olarak görülür ve "iltica" olarak değerlendirilir. Sosyo-ekonomik şartlar nedeniyle yaşadığı ülkeden kendi iradesi ile ayrılıp başka bir ülkeye yasa dışı şekilde göç eden kişi "yasa dışı göçmen" ya da "düzensiz göçmen" olarak kabul edilir (Başak, 2011, ss. 21-23; Altınışik ve Şahin, 2002, ss. 8-9). Ancak kavrama yakından bakıldığında yasa dışı göç eden kişinin göç sebepleri uluslararası hukuki normlara uygun olsa da göçün gerçekleşmesi bakımından kullanılan yöntemler yasal düzenlemelere aykırı olduğundan "yasa dışı" olarak kabul edilmektedir. Burada temel ölçü itici faktörler altında kuralsız göç etme eylemidir (1951 Cenevre Sözleşmesi, md. 31).

#### **2.5.5. Sığınmacılar**

Sığınmacı kavramı, politik nedenlerle göç edenleri, ekonomik nedenlerle göç edenlerden ayırt etmek üzere kullanılmakta ve yaşadıkları ülkede ırkı, dini, milliyeti, siyasi düşüncesi nedeniyle ayrımcılığa tabi tutulan, temel insan hakları ihlal edilen, ülke dışında koruma aramak zorunda bırakılan insanları tanımlamaktadır (Başak, 2011, s. 21).

Göç etme kararının alınmasında göçmenler için baskı unsuru neredeyse hiç etkili değilken, sığınmacılar için göç etme kararının alınmasında dışarıdan gelen her türlü baskı unsurunun etkisi oldukça büyüktür. Buna göre sığınmacı; baskı ve zulüm görme, can güvenliği tehlikesi korkusu gibi nedenlerle kendi ülkesinden başka bir ülkeye gelmiş olan bir kişiyi ifade etmektedir. Göçmen ise kendi iradesiyle daha iyi

yaşam koşullarına sahip olmak amacıyla veya ekonomik nedenlerle başka ülkeye giden kişilere denilmektedir (Saraçlı, 2011, s. 74).

IOM tarafından yapılan tanımlamaya göre, mülteci olmak amacıyla bir başka ülkeye müracaat etmiş kişi sığınmacıdır. Yapılan bu müracaat, sığınma hakkı kapsamında olup yukarıda bahsi geçen geçerli nedenlere göre ve uluslararası hukuk kurallarına göre değerlendirilir. Statünün reddi durumunda ülkede bulunmalarını haklı gösterecek başka bir gerekçe yoksa ülkeden ayrılması istenir yahut sınır dışı edilebilirler. İstisnai olarak iltica başvurusu reddedilmiş sığınmacılara insani gerekçelerle ikamet izni verilebilir. İlk sığınma ilkesi, iltica başvurusunun kişinin risk içinde olmadığı ilk ülkeye yapılmasını öngörmektedir (IOM, 2015, s. 35).

#### **2.5.6. Zorunlu Göçmenler**

Hâkim güç ya da bir otorite tarafından bireylerin ferdi ve gruplar halinde yaşadıkları yerlerden genellikle geri dönmek üzere göç etmeye zorlanması ile göç eden kimselere “zorunlu göçmen” denmektedir. Bu kimseler mülteci ya da sığınmacı değildir. Zorunlu göçmenliği üç başlık altında toplamak mümkündür (Özgen, 2010, ss. 11-12; Koçak ve Terzi, 2012, s. 169).

Savaş nedeniyle zorunlu göç; savaş gibi nedenlerle ülkelerini terk edenler, iç savaş ortamında yeterince korunmaya sahip olmayanlar, can ve mal güvenliği risk altında olanların gerçekleştirdiği göç türüdür. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda ortaya çıkan şiddet, sosyal grupları, siyasi inançları, dinleri, dilleri, ırkları ve etnik kökenleri bakımından dezavantajlı grupların oluşmasına neden olabilmektedir. Bu durumda mağdurlar başka ülkelere göç etmek zorunda kalabilmektedirler.

Yapısal gelişmelere bağlı zorunlu göç; kalkınma ilerledikçe, yeni projeler ve politikalar insanları yer değiştirmeye zorlamaktadır. Bu göç türü yol, köprü ve baraj yapımı sonucu olarak ülke içinde daha fazla harekete neden olmaktadır.

Doğal ve iklim nedenleriyle zorunlu göç; sel, volkanik hareketler, deprem, çölleşme ve küresel ısınma, endüstriyel kazalar; zorunlu göçe neden olan diğer nedenler arasındadır.

Yapılan açıklamalara dayanılarak zorunlu göçmenlerin kendi isteği dışında göç edenler olduğunu söylemek mümkündür. Zorunlu göçmenliğin niteliği, süresi, hukuki boyutu ise daha geniş bir çalışmada yer verilebildiğinden bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

#### **2.5.7. Aile Birleşmesi ile Göçmen Sayılanlar**

Göç ve göçmenlik türleri sıralanırken bunların birbirinden net olarak ayrıldığı daha önce vurgulanmıştır. Bir göç hem sığınma hem de aile birleşmesi amacı ile gerçekleştirilebilir. Bu nedenle türleri verilen göçmen tasnifleri kavramsal vurgu amacı taşımaktadır. Ailelerin birleşmesi amacı ile göçmen statüsünün elde edilmesinde Avrupa Birliği, Amerika ve Kanada gibi ülkelerin göçmenlere, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde yasal haklar verdiği görülmektedir. Ancak iş gücü göçmenlerinde yani sözleşmeye göre istihdam edilenlerde bu hak tanınmamaktadır. Bu gibi durumlarda da geride kalan aile üyelerinin yasa dışı göçmen olmak için girişimlerde bulundukları görülmektedir (Castles, 2000, s. 271).

Göçmen ülkesini terk etmeye kendisi karar verirken mültecilerin böyle bir tercih yapabilme durumu yoktur. Mülteci, göçmenin aksine ekonomik bir amaç uğruna ülkesini terk etmeyi seçmemektedir. Göçmen ile mülteci arasındaki en büyük fark, göçmen olanların kendi ülkeleri ile olan münasebetlerinden vazgeçmek zorunda olmamalarıdır ve kendi ülkelerinde yaşamsal bir tehdit olmadan güvenliğinden yararlanabilmeleridir. Hâlbuki mülteci, kendi ülkesi ile olan bağıını tamamen koparmak mecburiyetinde kalmıştır ve devleti tarafından yaşam güvenliği sağlanmamaktadır. Bu nedenle mülteciler uluslararası hukukta güvence altına alınmaktadır ve diğerlerine göre mültecilere daha fazla imkân verilmektedir. Ayrıca

sığınma hakkı da tanınmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi, 2001, s. 41).

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne göre bir kimsenin can ve mal güvenliği, taciz, savaş insanların yaşamlarına yönelik doğrudan tehdit gibi haklı gerekçelerle başka bir ülkeye legal ya da illegal yollardan göç etmesi haklı neden kabul edilir ve “iltica” olarak değerlendirilir. Sosyo-ekonomik şartlar nedeniyle yaşadığı ülkeden kendi iradesi ile ayrılıp başka bir ülkeye kuralları dışında göç eden fert “yasa dışı göçmen”dir. Yasa dışı göç eden kişinin göç sebepleri hukuki normlara uygun olabilir fakat göçün gerçekleşmesinde kullanılan yol ve yöntemler yasal düzenlemelere aykırı olduğundan yasa dışı olarak kabul edilmektedir. Burada temel ölçü sosyo-ekonomik iticiler altında kuralsız göç etme eyleminin olmasıdır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi, 2001, ss. 41-43). Çalışmanın devam eden bölümünde, göçmenlere yönelik uluslararası hukuk düzenlemelerine yer verilmiştir.



### 3. ULUSLARARASI HUKUKTA GÖÇMEN HAKLARININ DAYANAKLARI VE BUNLARA İLİŞKİN METİN VE BELGELER

#### 3.1. Uluslararası Belgelerde “Göçmen” Tanımları

Göçmenlere yönelik tanımlama, statü verme, hak ve özgürlükleri tanzim etmede yerel/bölgesel özellikteki belgeler ve ülkeler arasında çift taraflı mutabakat ya da anlaşmalar, göçmen hukukuna katkı konusunda kaynak olan önemli belgelerdendir. Bu belgelerden bazıları, uluslararası hukukta “*hard law*” olarak nitelendirilen bağlayıcı nitelikte, anlaşmalara taraf olan ülkelere açık ve net olarak hükümler içeren ve ülkeleri sorumluluklar altına sokan metinlerdir. Bir kısmı ise tavsiye ve yol gösterici nitelik taşıyan, doğrudan bağlayıcı niteliği olmayan “*soft law*” olarak nitelendirilen belgelerdir.

Göçmenlerin temel hakları kural olarak göçmenliğin öznesi durumunda olanların sahip olduğu temel hakları ifade eder. Temel hakları; “ayrımcılık yapılmaması ve temel insan haklarından yararlanma, dinine göre ibadet etme ve çocuklarını buna göre yetiştirebilme, fikri ve sınai mülkiyet hakkı, yargı karşısında taraf olma, yasalar karşısında eşit olma, temel, orta ve yüksek eğitim haklarından yararlanma, sosyal yardım alma ve sosyal yardımda bulunma, çalışma koşullarına uygunluk ve sosyal güvenlikten yararlanma, iş ve meslek sahibi olma, barınma, taşınır ve taşınmaz mülk elde etme, ulaşım ve gezi serbestliği” şeklinde açıklamak mümkündür (Pazarcı, 1999, ss. 215-216).

Göçün değişimine bağlı olarak göçmen hakları konusunda uluslararası hukukta da birtakım değişimler olmuş, göçmenlerin hakları ve özgürlüklerinin korunması konusunda izlenecek yol ve metodlar değişmiştir. Değişimler, göçmenin kendi ülkesinin hukuk kuralları kapsamında sağladığı himayeden, göçmen haklarının düzenlendiği uluslararası belgelere doğrudan başvurması yönünde olmuştur (Çiçekli,

2007, s. 3). Uluslararası belgelerde göçmenin kim olduğu hakkında uzun yıllara dayanan bir tartışma vardır. Tartışmanın temel nedeni göçmenlik olgusunun çağın ve koşulların getirdiği şartlara göre sürekli değişmesi, ülkelerin kendi iç hukuk düzenlemeleri ve ulusal politikalarıdır. Bu kapsamda tam bir mutabakat sağlandığı söylenemese de önemli adımlardan biri 2016 yılında Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde kabul edilen ve daha sonra ilerleyen başlıklarda yer verilen uluslararası metinlere referans olan “Güvenli, Düzenli ve Düzenli Göç için Küresel İlkeler Sözleşmesi” dir (GCM, 2016).

19 Eylül 2016 tarihinde BM Genel Kurulu’nda göç ve mültecilerle ilgili konuları görüşmek üzere ilk kez küresel boyutta devlet başkanları bir araya gelmiştir. Göçün tüm boyutlarını bütüncül olarak kapsayan, devletlerin kendi topraklarına kimin girip o topraklarda kimin kalacağını belirleme konusunda egemenlik haklarını gözetken ve göç konusunda uluslararası işbirliğini teşvik eden tavsiye ve ilkeleri içeren ve bağlayıcı olmayan Güvenli, Düzenli ve Düzenli Göç için Küresel İlkeler Sözleşmesi imzalanmıştır (GCM, 2016). Ayrıca sözleşme, göç ilkeleri ve kapsamı bakımından hükümetler arası ilk andlaşma olmasından dolayı önemlidir. Sözleşme, daha sonraki düzenlemelere de kaynaklık etmiştir ve sözleşmenin en önemli deklarasyonu; göçmen olarak tanımlanacak kişinin “savunmasız”, “dezavantajlı”, ve “mağdur” statüsünün teyit ve kabul edilmesi olmuştur (GCM, 2016).

Sözleşme’ye müteakiben Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, herhangi bir amaçla kalıcı ya da geçici olarak turizm, iş seyahati, sağlık vb. nedenler dışında yer değiştiren bir kişinin göçmen olarak nitelenmesi gerektiğini yinelemiştir. Bu kapsamda Komiserlik göçmenleri ülke içerisinde gönüllü olarak yer değiştirenler, zorlama olmaksızın gönüllü olarak başka bir ülkeye taşınanlar, daha iyi yaşam koşulları amacıyla başka ülkelere gidenler, zorunlu olarak başka ülkeye gitmeye mecbur kalanlar olmak üzere dört gruba ayırmıştır (OHCHR, 2018). Çalışmanın önceki bölümünde de belirtildiği üzere göçmen, kavramsal bir betimleme olup tanımlanması hakkında kesin çizgiler ortaya konulması oldukça güç bir kavramdır. Geniş açıdan göçmen denildiğinde GCM (2016) ve OHCHR (2018) tarafından

çerçevesi çizilen “savunmasızlık durumu” ve “zorunlu yer değiştirme” aktivitesi merkeze alınmakta, itici ve çekici faktörler bağlamında kavramsallaştırma yapılmaktadır.

Yakın dönemden itibaren artık göçmenlerin tanımlanmasında daha çok savunmasız kişiler olduğunun altı çizilmektedir. Eğer bir kişi; “olağan koşullar dışında menşe ülkesinden ayrılırken olağan dışı bir seyahat yöntemi kullanmak zorundaysa, menşe ülkesinden ayrılmasını gerektiren bir soyut-somut zorunluluk varsa, ülkesini terk etmeye zorlayan itici nedenler varsa, demografik, yaş, cinsiyet, etnisite, güvenlik, ekonomik ve sosyal güçlükler yaşıyorsa, dezavantajlılık durumu ve savunmasızlık sorunları varsa tüm bu nedenlere bağlı olarak yer değiştiriyorsa” ilkesel olarak göçmen kabul edilmektedir (OHCHR, 2021).

Göçmen ve göçmenliği devletlerin iç hukuklarında çeşitli şekillerde tanımlandığı ve sınıflandırdığı görülmektedir. Diğer yandan göçmenlik ve ilişkide olduğu diğer alt kavramlar oldukça dinamik ve değişken olduğundan bu konuda tekdüze bir düzenlemeden söz etmek güçtür. Literatürde yer alan sınıflamalar ile uluslararası resmi belgelerde yer alan sınıflamalar birbirinden farklıdır. Karmaşıklığın temel nedenlerinden biri de budur. Dolayısıyla karmaşıklığı gidermek adına resmi belgelere göre hareket edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda uluslararası belgelerde göçmen kavramı; (1) Göçmen İşçi, (2) Mülteci, (3) Kaçak Kişi, (4) Vatansız Kişi, (5) İnsan Ticareti Mağduru olmak üzere beş grupta tanımlanmaktadır. Bu kavramlar hakkında uluslararası belgelere göre aşağıda açıklamalar yapılmıştır.

### **3.1.1. Göçmen İşçi**

Göçmen işçi kavramını iki açıdan incelemek mümkündür. Birincisi bir ülkeden diğer ülkeye çalışmak amacıyla göç edip uzun süreli kalma niyetini taşıyan gruptur. İkincisi ise bir ülkeden diğer ülkeye çalışmak amacıyla göç etmesine rağmen kısa süreli kalma niyetini taşıyan gruptur. Birinci grupta yer alan göçmen işçiler ve

aileleri, genellikle göç ettikleri ülkede yasal koşulları sağlayarak devamlı ikamet iznine hak kazanmakta ve nihayetinde göç ettikleri ülkenin vatandaşlığını elde edebilmektedir. İkinci grupta yer alan göçmen işçiler ise genellikle göç ettikleri ülkenin kanunlarına göre süreli çalışma izni almakta ve süreli çalışma izninin kapsamı nedeniyle belirli işlerde çalışabilmektedir (Civan ve Gökalp, 2011, s. 236).

18 Aralık 1990’da kabul edilen ancak 01 Temmuz 2003’te yürürlüğe giren “Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (The International Convention on the Protection of the Rights of Migrant Workers and Members of their Families) (ICRMW)” göçmen işçilerin haklarına yönelik en kapsamlı anlaşma olup göçmen işçilerin medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını kapsamaktadır (ICRMW, 2003). Göçmen işçi; menşe ülke ile hedef ülke arasındaki anlaşma ve protokollere bağlı olarak işgücü göçü yapan kişi olarak kabul edilmektedir (ICRMW, 2003). Bu kapsamda ILO İstihdam İçin Göç Sözleşmesi (1949) ve Göçmen İşçiler Komitesi (CMW) ilkeleri uyarınca ICRMW’de ayırım yapmama, adil davranma, emeğin karşılığını koruma ve verme, sosyal güvenlik haklarından yararlandırma, iş ve ailelerini bütün kabul etme gibi hakların verilmesi ve korunmasına yer verilmiştir (ICRMW, 2003).

ICRMW, her ne kadar yasal göçmen işçilere yönelik olsa da düzensiz veya belgesiz göçmen işçiler içinde bazı hükümlere yer vermiştir. Bu kapsamda düzensiz veya belgesiz göçmen işçilerin; menşe ülkelerine ekonomik amaçlı mümkünse kalıcı ancak genel olarak geçici süreyle göç eden kişiler olduğu ve bu tür işçilerin çeşitli evrensel insan hakları sözleşmeleri, temel ILO sözleşmeleri, adil çalışma koşulları ve ücret bakımından haklarının gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir (ICRMW, 2003). Ancak ICRMW, bu tür işçilerin gittikleri ülkelerde kalması ya da çalışmalarına izin verilmesi gerektiği yönünde değil, düzensiz ve/veya belgesiz göçmen işçilerin istihdam edilerek onların emeklerinden haksızca yararlanılmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

### **3.1.2. Kaçak Kişi**

Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı BM Protokolü (2000) kapsamında “kaçak ve kaçaklık” kavramları tanımlanmıştır. Buna göre kaçakçılık; “bir kişinin doğrudan veya dolaylı olarak mali veya diğer maddi bir menfaat elde etmek amacıyla başka bir ülkeye yasadışı girişini sağlamak için tedarikçilik ve aracılık edilmesidir.” Kaçak ise “başka bir ülkeye yasadışı yollardan, gizlice ya da benzeri yöntemlerle giriş yapan kişidir” (UN, 2004).

Bir kişi başka bir ülkeye girmeye teşebbüs edip giriş süreci tamamlanınca kaçak olarak kabul edilmektedir. Kaçakçılık ise bir amaca ulaşmayı gerektirmez; başarılı da olsa başarısız da olsa suç eylemidir. Ancak “kaçak” değerlendirmesi yapılırken iki temel ayrıma bakılmaktadır. Birinci ayrım; hedef ülkeye geçiş yapan kişinin kendi ülkesindeki suç durumu ya da uluslararası suç ve suçluluk durumuna göre yapılırken; ikinci ayrım menşe ülkesinden zorunluluk nedeniyle ve suç dışında bir nedene bağlı olarak hedef ülkeye geçen kişinin durumuna göre yapılmaktadır. Suç bağlamında atfedilen ya da faili olunan suçun niteliği, uluslararası hukuk kuralları ve ikili anlaşmalar gibi süreçlerle işletilirken can ve mal güvenliği gibi zorunluluk hallerinde devletlerin mültecilere karşı sorumlu olduğu hak ve görevlerle ilgilenen mülteci hukukuna göre işletilmektedir (UN, 2004).

### **3.1.3. Vatansız Kişi**

Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi’nde vatansız kişi, ulusal kanunlar kapsamında vatandaşlıktan çıkarılmış ve bir devletin vatandaşı olarak kabul edilmeyen kişi olarak tanımlanmaktadır. Vatansız kişilerin haklarını düzenleyen bu Sözleşmenin son güncellemesi 2014 yılında yapılmıştır ve buna istinaden vatandaşlıktan çıkarılan kişiler için “Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı” yönergelerine bakılmaktadır (UN, 2014). El Kitabı’nda vatansız kişilerin hedef ülkeye geçişi söz konusu olmuşsa mülteci hukuku kapsamında

değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak “geri göndermeme” ilkesinin işletilmesi “vatansızlık” nedeniyle mümkün olmadığından vatansızların temel insan haklarının korunması gerektiği belirtilmektedir. El Kitabı’nda vatansızlara belirli hakları garanti etme yükümlülüğü, seyahat belgeleri verilmesi ve düzenlenmesi hakkı, makul seviyede kişisel statü hakkı, tanımlayıcı ve resmi işlemlerde kullanılmak üzere kimlik belgeleri verilmesi gibi hususlar hakkında açıklamalar yer almaktadır (UN, 2014).

#### **3.1.4. İnsan Ticareti Mağduru**

BM, insan ticaretini, özellikle “Kadın ve Çocuk Ticaretini Önleme, Bastırma ve Cezalandırma Protokolü’ne” (2000) göre; “kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidi veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, dolandırıcılık, aldatma, yetkiyi kötüye kullanma veya bir savunmasızlık durumundan yararlanma yoluyla kişilerin temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması, başka bir kişi üzerinde kontrolü olan bir kişinin rızasını kazanmak için sömürü amacıyla ödeme veya menfaat verilmesi veya alınması” şeklinde tanımlanmaktadır (UN, 2000). Protokol’de insan ticaretinin bir sömürü işi olduğu ve bunun amacının da genellikle fuhuş, zorla çalıştırma, kölelik, organ ticareti vb. amaçlarla yapıldığı üzerinde durulmaktadır (UN, 2000). Bu doğrultuda insan ticareti mağduru olan kişiler, insan ticareti kapsamında kendisine zulüm uygulanan, alıkonulan, istismar edilen kişiler olarak kabul edilmiştir. İnsan ticareti mağdurlarının haklarının korunmasında; tıbbi ve psikolojik yardım sağlanması, istihdam, eğitim ve barınma fırsatlarının verilmesi, yasal haklar konusunda danışmanlık yapılması, fiziksel güvenliğinin sağlanması, mahremiyetinin korunması ve bu suçu işleyenlerle mücadele edilmesi konuları devletlerin üzerinde durması gereken hususlardandır. (UN, 2000).

### **3.2. Göçmen Haklarına İlişkin Uluslararası Hukukun Dayanakları**

Bu başlık altında göçmen haklarına ilişkin uluslararası hukukta yer alan antlaşmalar, sözleşmeler ve protokollere ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

#### **3.2.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**

Beyanname kapsamında göçmen tanımından göçmen haklarının belirlenmesine, ulusal hukuk kurallarından uluslararası düzenlemelere kadar birçok alanda ilkesel normların belirlenmesi, normların hukuk sistemlerine göre uygulanması ve uluslararası insan hakları hukukunun herkes için geçerli hale getirilmesi gerekmektedir. Nitekim günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık %3,6'sına karşılık gelen 281 milyon insan menşe ülkelerinin dışında ve çeşitli zorluklar içinde yaşamaktadır (OHCHR, 2021). Bu nedenle göç ve göçmenlik olgusunun aynı zamanda bir insan hakkı olduğunun da altı çizilmelidir. Zorluklara karşı verilen haklar, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 13. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 4 No'lu Protokolü'nün 2. maddesinde teyit edilmiştir. Ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin ve kamu düzenin sağlanması, suçların önlenmesi, hak ve özgürlüklerin korunması gibi mutlak olmayan bu haklar ev sahibi devletler tarafından kısıtlanabilir. Ülkeyi serbestçe terk etme özgürlüğü hakkı da hem yabancı vatandaşlar için hem de kendi ülkesinin vatandaşları için bakidir ancak, bu hak ceza soruşturması veya kovuşturması devam ediyorsa sınırlandırılabilir (Çiçekli, 2007, ss. 7-8).

Göçmenlik, geçmişte olduğu gibi günümüzde de pek çok nedene bağlı olarak yaşanan bir süreçtir. Göçmenliğin mültecilik boyutunda insanların göç etmeyi zorunlu bir durum olarak görmesinin temelinde ve insanların mülteci olmasının arkasında; insan hakları ihlalleri, savaş, kıtlık, baskı gibi yaşamı zorlayan dramatik nedenler vardır (Taranc, 2001, s. 7).

Bu kapsamda, göçmenlik ve İHEB ilişkisini üç noktada toplamak mümkündür. Birincisi, göçmenlik çoğu zaman insanların yaşamlarını, ruhsal ve fiziksel sağlıklarını, yaşam kalitelerini veya insanlık onurlarını tehdit edebilmektedir. İkincisi, göçmenlik insanların bir kısmının sağlık ve huzur içinde yaşarken bir kısmının da kötü koşullarda, tehlikeli ve güvensiz bir yaşam sürmesine yol açtığından küresel anlamda hukuk ve adalet sisteminin eksik işlemesine neden olmaktadır. Üçüncüsü, göçmenlik insanların zorla yerlerinden edilmeleri ve hedef ülkelere geri gönderilme çabaları arasında sıkışmakta ve bu süreçte insanların savunmasızlıklarını artırmaktadır. Bu üç nedenin ortak noktası ise göçmenliğin temelinde var olan insan hakları ihlalleridir. (Taranc, 2001, s. 13).

Bu üç odak noktasında İHEB bazı düzenlemeleri açık hükme bağlamıştır. Göçmenliğe bağlı olarak insani krizlerin yaşanması adına İHEB'in 13., 14. ve 15. maddeleri temel ilkeler olarak kabul edilmektedir. 13. maddeye göre, “bir devletin toprakları üzerinde herkesin serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır. Herkes, kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılma ve kendi ülkesine yeniden dönme hakkına sahiptir.” (İHEB, 1948, md. 13). İHEB, genel olarak hem ulusal hem de uluslararası anlamda herkesin dolaşım ve ikamet haklarını güvence altına aldıktan sonra sığınmaya ilişkin ilkeleri de ortaya koymuştur. Buna göre, “herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır. Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz” (İHEB, 1948, md. 14).

İHEB'in sığınma hakkı konusunda çizdiği çerçevede öznel, yoruma açık ve esnetilebilir bir anlam taşıyan “gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlar” ifadesi yer almaktadır. Örneğin A ülkesinde suçlu olarak kabul edilen biri B ülkesinde masum ve mağdur gibi yorumlanabilmektedir. İHEB'de dolaşım ve sığınma hakları konusundaki ilkeler, vatandaşlık hakkı ile tamamlanmıştır. Buna göre, “herkesin bir yurttaşlık hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak yurttaşlığından veya yurttaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz” (İHEB, 1948, md. 15).



Ayrıca İHEB’de yer verilen bu ilkelere geniş açıdan bakıldığında ulusal ve uluslararası alanlarda göçmenler için BM tarafından belirlenen altı kavramsal boyuttan söz edilmektedir. İlk üç boyutun subjektif insan hakları bağlamında değerlendirilebileceğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Birincisi saygı göstermektir. İnsan hakları ihlallerine maruz bırakılarak yer değiştirmek zorunda kalanlara yönelik ötekileştirme, aşağılama ve rencide edici tutumlardan uzak durmak ve onların insanlık onurlarına saygılı olmaktır. İkincisi korumaktır. Zorunlu göç eyleminde göçmenlerin maruz kaldıkları sorunlarla mücadele ederek onları güvende tutmaktır. Üçüncüsü yerine getirmektir. Menşe ülkelerini terk ederek başka ülkelere geçiş yaptıkları durumlarda göçmenlerin yaşamlarını ve insanlık onurlarını sürdürebilmeleri için gereken çözümleri geliştirmek ve uygulamaktır (OHCHR, 2022). Sonraki üç boyutun ise uygulama boyutuna dair olduğunu ifade edebiliriz. Dördüncüsü eşit muamele ve ayrımcılık yapmamadır. Göçmenlik aynı zamanda bir zorunluluktur. Göçmen durumdaki (daha çok mülteci) insanlara yönelik ırk, dil, kültür, ideoloji, renk, etnik köken, cinsiyet, yaş, engellilik vb. konularda hem politika hem de uygulamada mümkün olduğunca eşit davranılmalı ve ayrımcılık yapılmamalıdır. Beşincisi katılım ve erişim hakkıdır. Her insan doğuştan gelen yaşam haklarını kullanabilmelidir. Tüm insanlar, yaşamlarını ve refah düzeylerini etkileyen karar alma süreçlerine katılma ve erişim hakkına sahiptir. Dolayısıyla göçmenlerin yaşadıkları ülkelerde kendilerini ilgilendiren konularda bilgi alma, katılım gösterme ve sorunlarını çözme hakları vardır. Altıncısı hukukun üstünlüğü ilkesidir. Hukuk herkes için geçerli yüce bir değerdir. Göçmenlere yönelik muamele, iş ve işlemlerde ayırım yapılmadan hukuk kuralları işletilmelidir. Ayrıca göçmenlere ilişkin düzenlemelerde de evrensel insani haklar bağlamında hukuk kuralları düzenlenmelidir (OHCHR, 2022).

Her ne kadar İHEB doğrudan düzenleyici bir metin olmasa da, insan onuru bağlamında göçmenlere ilişkin ilkeler ortaya koymaktadır. İHEB’in bu kapsamda önemi, benimsenen ilkelerin sonraki hukuki ve idari düzenlemelere temel teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır.

### 3.2.2. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi

Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 (V) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme sadece 1 Ocak 1951'den önce meydana gelmiş olaylarda mülteci olanları kapsamaktadır (BM, 1951). Sözleşme, Türkiye’de 5 Eylül 1961’de, Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun” ile yürürlüğe girmiştir (359 sayılı Kanun, md. 1; md. 2). Sözleşme’ye göre mülteci;

*“1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs” olarak tanımlanmaktadır. (BM, 1951, md. 1)*

1967’de ise “Ek Protokol” ile İkinci Dünya Savaşı yıllarında gelişen duruma gönderme yapılan “1951’den önce meydana gelen olaylar” sınırlandırması kaldırılmıştır.

#### 3.2.2.1. Kapsam Sorunu

Sözleşme, yürürlüğe girdiği ilk yıllarda “1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadesiyle Avrupa’da yaşananlar sonucunda ülkesini terk etmiş kişileri kapsam içine almıştır (Nurdoğan ve Öztürk, 2018, ss. 1164-1165). Her ne kadar 1967 yılında değişiklik yapılmış olsa da aradan geçen yıllar boyunca Avrupa’dan başka yerlerde insan hakları ihlalleri, zulüm ve şiddet nedeniyle göçmenliğe zorlananların kapsam dışında tutulmuş olması nedeniyle Sözleşme’nin yanlış olduğu ve İHEB ilkeleriyle de örtüşmediği söylenebilir (Sariteke, Kahraman ve Aydın, 2018, ss. 390-391). Zira

Sözleşme'ye göre mültecilik İkinci Dünya Savaşı yıllarında Avrupa coğrafyasına has bir durum olarak kabul edilmekte, İHEB'de yer verilen “ayırım yapmama” gibi temel ilkelerle de bağdaşmadığı görülmektedir (Kula, 2015, ss. 44-46).

Diğer yandan Şeker'e göre (2014, s. 279) Cenevre Sözleşmesi'nde; “Avrupa ve gelişmiş ülkelerden gelenler mülteci olarak tanımlanırken, üçüncü dünya ülkelerinden gelenler sığınmacı” olarak kabul edilmektedir. Sözleşme'deki “ayrımcılık” hakkında Barkın'a (2004, s. 338) göre; “az gelişmiş ve geri kalmış ülkelerde yaşanan mülteci hareketlerine, Sözleşme'ye ek olarak kabul edilen Protokol ile getirilen “Avrupa” deyimini, yanıt veremediği için kaldırılmıştır ancak uygulamada var olan Avrupa merkezli anlayışın hala devam ettiği söylenebilir.”

### 3.2.2.2. Temel İlkeler

Sözleşme kapsamında mültecilik hâlinin istisnâî bir durum olduğu, asıl olan belirli bir vatandaşlığa sahip olan kişilerin menşe devletleri tarafından vatandaşlık bağına istinaden korunabilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu istisnâî hâl, tekrar bir koruma sağlanması durumunda sona erecektir. Diğer yandan mültecinin artık korunmaya ihtiyaç duymadığının göstergesi, bireye sığınma devleti tarafından mülteci statüsünün tanınması dahilinde korunmasına sebebiyet vererek ‘haklı nedenlere dayanan zulüm korkusunun’ ortadan kalkmış olduğunun tespit edilmesine bağlıdır (Öztürk, 2016, s. 398).

Sözleşme'nin temel ilkeleri mülteci tanımındaki unsurlardan oluşmaktadır. Buna göre eğer bir kişi Sözleşme'nin 1. maddesinde yer alan hususlarla karşı karşıya ise mülteci olarak kabul edilir. Bununla birlikte mülteciliğin ne zaman sona ereceği durumunda Sözleşme'nin 1/c, 1/e ve 1/f maddelerindeki hükümlere bakılmaktadır. Bu maddelere göre eğer bir kişi; “*vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile tekrar yararlanırsa, vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar kazanırsa, yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını yeni kazandığı*

*ülkenin himayesinden alıyorsa, kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse, mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemezse, tabiiyetsiz olup da mülteci tanınmasını yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumdaysa” Sözleşme’ye göre mültecilik durumu sona erecektir (BM, 1951, md. 1/c).*

Bu kapsamda süreklilik arz eden bir durumun sonlanmasıyla ortaya çıkabilecek gelişmeler ifade edilmektedir. Örneğin kaybedilen bir vatandaşlık hakkının belli bir süre sonunda yeniden kazanılması mültecilik durumunu ortadan kaldıran bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Ancak süreksizlik, tekrar ve belirsizlik hallerinde mültecilik statüsüne ilişkin Sözleşme ve daha sonra gelen 1967 tarihli Ek Protokol kapsamında ilke olarak bir kişinin mültecilik haklarından yararlanmasında Sözleşme’nin 1/f maddesine bakılması gerekmektedir. Bu maddeye göre kişi; *“fiilen vatandaş konumundaysa yani bir devletin vatandaşları ile aynı haklara ve yükümlülüklerle sahipse, mülteci statüsünde iken ulusal korumadan tekrar yararlanmaya başlamışsa, yararlanabilecek durumdaysa ya da geri dönüş halinde hakları verileceği güvence altındaysa, terk ettiği veya zulüm korkusuyla dışında bulunduğu ülkeye kendi isteğiyle tekrar dönmüşse, statü verilmesini sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanabilecekse, barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediyse, mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında siyasi olmayan ağır bir suç işlediyse”* uluslararası korumaya artık ihtiyaç duymaz (BM, 1951, md. 1/c, 1/e, 1/f).

Bu istisnâî hâl, tekrar bir koruma sağlanması durumunda sona erecektir. Diğer yandan mültecinin artık korunmaya ihtiyaç duymadığının göstergesi, bireye sığınma devleti tarafından mülteci statüsünün tanınması dahilinde korunmasına sebebiyet vererek ‘haklı nedenlere dayanan zulüm korkusunun’ ortadan kalkmış olduğunun tespit edilmesine bağlıdır (Öztürk, 2016, s. 398).

Sonuç olarak mültecilik statüsü hakkında Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından 2009 yılında yayımlanan “Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1/E Maddesinin Yorumlanmasına İlişkin BMMYK Notu” belgesine göre bir kişinin uluslararası hukuk çerçevesinde mültecilik durumunun değerlendirilmesi ve karar verilmesinde; *“kişinin söz konusu ülkeye geri dönme ve tekrar giriş yapma hakkı dahil bu ülkede güvenli ikamet elde edip etmediği, küçük farklılıklar hariç, kişinin vatandaşların sahip olduğu yükümlülüklerinin yanı sıra temel olarak aynı sivil, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara sahip olup olmadığı, özellikle kişinin sınır dışı ve ihraç edilmeye karşı tam koruma altında olup olmadığı, uygulamada, bu statünün halihazırda ve gelecekteki mevcudiyeti ve etkililiği, mültecinin kökeni olan ülkesi dışında, kişinin orada haklı nedenlere dayanan zulüm korkusuna sahip olup olmadığı”* yapılan tespitlere göre ortaya çıkacak hususlar ilkesel olarak bir kişinin mülteci olup olamayacağı yolunda verilecek karar ve süreçler için temel kriterlerdir (BMMYK, 2009b, ss. 5-6).

### **3.2.3. Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme**

Vatansızlık, 1900’lerin başından itibaren bir uluslararası problem olarak görülmeye başlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonucunda çok sayıda vatansız insan, göçmen ya da mülteci durumuna düşmüştür. Bu durumda devletlerin konuyla ilgili olarak harekete geçmesi zorunlu hale gelmiştir (Şeker, 2014, s. 281).

Kişinin hem kendi açısından hem de bulunduğu ülke açısından sakıncalı durumların ortaya çıkmasına neden olan vatansızlık hali, doğum ile olabileceği gibi sonrasında da ortaya çıkan bir durum olabilir. Sonradan da ortaya çıkabilir. Güngör’e (2014, ss. 480-481), hukuk düzenlerinin kişinin iradesi dışında vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesine yönelik hükümleri, çifte ya da çok uyrukluğa sahip olmayan kişiler bakımından vatansızlık sonucunu doğurabilir. Sonradan ortaya çıkan vatansızlık hallerinin bir nedeni de arazi terk ve ilhakıdır. Vatansızlık, gerek kişinin kendisi, gerekse kişinin bulunduğu ülke açısından çeşitli sakıncalar ortaya çıkarabilmektedir

Vatandaşlık ve vatansızlık durumlarının düzenlendiği Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi 1961’de BM tarafından onaylanmış ve 13.12.1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme esasında 1954 yılındaki Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme’nin tamamlayıcısı ve devamı niteliğindedir. 1961 tarihli Sözleşme, vatansızlık vakalarının ortaya çıkmasını ve artmasını önlemek, vatandaşlık verilmesi veya geri alınmamasına ilişkin kuralları belirlemek, devletlerin kendi topraklarında doğan ya da yabancı devlet topraklarında doğan kişilerin veya çocuklarının vatandaşlık haklarının düzenlenmesine ilişkin normları belirlemek üzere hazırlanmış kapsamlı bir belgedir. Temel dayanakları arasında İHEB’in, herkesin bir vatandaşlık hakkına sahip olduğunu belirten 15. maddesi yer almaktadır (BM, 1961, Giriş Bölümü).

Sözleşme, vatandaşlık düzenlemeleri bağlamında sorunlar yaşayan göçmen ya da mültecilerin benzeri bir zorluk yaşamaması amacıyla ulusal ve uluslararası alanda çeşitli ilkeler ve prensipler içermektedir. Vatandaşlığın kazanılması ya da kaybedilmesi gibi bazı süreçlerde vatansızlık durumu ortaya çıkabilmektedir (BM, 1961, Giriş Bölümü). Örneğin mülteci statüsü devam ederken ve kendi ülkesinde vatandaşlıktan çıkarılan bir kişinin göç ettiği ülkede çocuklarının olması durumunda vatandaşlık hakkının ve prosedürünün nasıl işleyeceği konusunda sorunlar söz konusu olabilmektedir. Bir diğer örnek ise kişinin vatandaşlıktan feragat etmesi halinde hem kişisel hem de hukuki tabiiyeti, dolaşımı, işlemlerinin nasıl yürütüleceği hakkında sorunlar yaşanabilmektedir. Bu kapsamda “Giriş” bahsinde yer verildiği üzere Sözleşme’nin asıl amacı ve hedefi; devletlerin vatandaşlıktan çıkarma ya da kişinin kendi iradesiyle vatandaşlıktan çıkma uygulamalarını engelleyerek vatansızlığı önlemek ve devletler arasında doğabilecek vatandaşlık sorunlarını çözmektir. Türkiye açısından vatandaşlık bahsine bir sonraki başlıkta yer verilmiştir.

### **3.2.3.1. Vatandaşlığın Kazanılması**

Vatansızlığın göçmenlik sorunlarına yol açabileceği ve bir takım sorunları tetikleyebileceği varsayımı altında bir devletin kendi topraklarında doğan ya da

vatandaşlık verilmediğinde vatansız hale gelebilecek kişilere vatandaşlık hakkı verilecektir. (BM, 1961, md. 1). 1. maddeye göre iki tür durum olduğu görülmektedir. Birincisi soy bağında olağan şekilde bir devletin topraklarında doğan kişilerin doğal vatandaş kabul edileceğidir. İkincisi de devletin vatandaşı olmamakla birlikte başka ülkede doğanların vatandaşlık durumlarıdır. İkinci duruma ilişkin olarak her devlet kendi kurallarını uygulama hakkına sahiptir. Örneğin; anne-babası belli olmayan ya da herhangi bir nedenle anne-baba bağı tespiti yapılamayan vb. koşullar altında doğan çocuklar Sözleşme uyarınca “vatansız” hale gelmemeleri için vatandaş olarak kabul edilirler.

Sözleşme’nin vatandaşlığın kazanılması ve bunun nasıl olacağını konusundaki hükümlerine bakıldığında 3, 4, 5 ve 6. maddelerinde yer alan hükümlere göre özetle; “Sözleşme’ye taraf devletin devletin topraklarında meşru yollardan dünyaya gelmişse ve annesi de taraf devletin vatandaşlığını taşıyorsa ve bu çocuk vatansız duruma düşecekse doğumunda o devletin vatandaşlığını alır. Taraf devlet, vatandaşlık sürecinde ulusal hukuki düzenleme ve koşulları yerine getirmemiş/getirememiş kişilerin çocuğunun olması durumundan velayet sahibi olan ebeveynlerden birinin vatandaşlığını verir. Ebeveynlerin farklı vatandaşlığa sahip olmaları durumunda, ilgili kişinin vatandaşlığının babanın ya da anneninkiyle aynı olması taraf devletin ulusal hukukuna göre belirlenir. Farklı vatandaşlığa sahip ebeveynler için bir başvuru gerekiyorsa, bu süreç ulusal hukukta belirtildiği biçimde yapılır. Bir kişinin evlilik, evliliğin sona ermesi, meşru yollar, tanıma ya da evlat edinme gibi kişisel durumundaki değişimlerden dolayı vatandaşlığının sona erdirilmesini içeriyorsa, böyle bir sona erdirilme başka bir vatandaşlığa sahip olunması ya da elde edilmesi şartına bağlıdır. Taraf devletin hukuku, bir kişinin vatandaşlık hakkının sona ermesi ya da elinden alınması durumunda, kişinin eşi ya da çocuklarının vatandaşlıklarının sona erdirilmesini içeriyorsa bu sona erdirilme başka bir vatandaşlığa sahip olunması ya da başka bir vatandaşlığın elde edilmesi şartına bağlıdır.” (BM, 1961: md. 3, md. 4, md. 5 ve md. 6).

### 3.2.3.2. Vatandaşlıktan Çıkarma

Sözleşmeye taraf olan devlet, vatandaşlık hakkının yalan beyanda bulunarak veya sahtekârlıkla elde edilmesi ve sadakat yükümlülüğünü bozacak biçimde davranılması halinde vatandaşlık hakları üzerinde sınırlama getirebilir; ancak, kimseyi vatansız hale getirecek şekilde vatandaşlıktan çıkaramaz. Kişi, açık ve net bir şekilde belirtilmiş olan bir yasağa karşı gelerek hizmet vermeye ve başka bir devletten maddi kazanç sağlamaya devam ederse devlet tarafından vatandaşlıktan çıkarılabilir. Bunlara ek olarak sıfır kusur kabul edilen hususlardan birincisi taraf devlet çıkarlarına ciddi boyutta zarar verecek şekilde hareket etmektir. İkincisi de başka bir devlete karşı bağlılık yemini etmiş, bağlılığı kanıtlanmış ya da resmi bir beyanda bulunmuş olan kişinin, sonu vatansızlıkta olsa, vatandaşlıktan çıkarılmasının mümkün olduğudur. Sıralanan bu hallerde kişinin vatandaşlıktan çıkarılması mümkün olduğu gibi Sözleşme’de yer alan “vatansızlığa engel olmak” amacı ve koşulu bu tür durumlarda işletilmez (BM, 1961, md. 7).

Vatandaşlıktan çıkarma süreci yukarıda verilen açıklamalara göre olsa da katı sınırlandırmalar da söz konusudur. Nitekim kural olarak; ırk, din, etnik köken, siyasi düşünce gibi nedenler ya da devletler arasındaki toprak devri nedeni ile devletin kimseyi vatandaşlık hakkından mahrum edemeyeceği gibi vatandaşlık haklarını da korumalıdır. Ayrıca toprak devreden ya da toprak devreden devlet, vatansızlık sorununa yol açmayacak şekilde yasal ve idari çözümler geliştirmeli, bu türden nedenlerle vatansızlığa sebebiyet verilemez. Son olarak da vatandaşlıkla ilgili kurallar taraf devletin vesayetinde, otonom bölgelerinde vb. gibi yerlerde de geçerli olup özerk olunan yerlerdeki insanlar vatandaşlık haklarından mahrum edilemez (BM, 1961, md. 8, md. 9 ve md. 10).



### **3.2.4. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme**

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 21 Aralık 1965 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmiş ve 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme'yi 13 Ekim 1972 tarihinde imzalamış, 3 Nisan 2002 tarih ve 4750 sayılı Kanun ile 9 Nisan 2002 tarihinde yasalaşmıştır.

Bu sözleşmeye tezde yer verilmesinin nedeni, 1. maddesinde belirtilen çerçevedir. Buna göre İHEB kapsamında bütün insanların onur ve haklar bakımından eşit olması aynı zamanda göçmen olarak konumlandırılan kişiler için de geçerli olmasıdır. Daha açık bir ifade ile insanlar arasında herhangi bir gerekçeye dayalı ayrımcılık yapılmaması gerektiğinden bu çalışmada İHEB'e yer verilmiştir.

Göçmenler ve genel olarak yabancılara karşı doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki farklı ayrımcılık gözlenmektedir. Doğrudan ayrımcılık, herhangi bir nedenle bir kişi, grup ya da topluluğa yönelik sınırlama, engelleme, mahrum bırakma ve dışlama yapılmasıdır. Siyahi bir insanın kamu binalarına girişinin engellenmesi doğrudan ayrımcılığın en tipik örneklerindendir (Karan, 2009, ss. 9-11). Dolaylı ayrımcılık ise eksik muamele, kısmen tanıma, yetersiz eşitlik şeklinde yapılmaktadır. Öteki olarak nitelenen bireylerin algılanış biçimiyle şekillenen ırkçılık, etnik merkezli bir ortak payda ile 'biz' ve 'onlar' arasındaki ayrıma bağlanmaktadır. Farklı gruplar arasındaki önyargı ve hoşgörüsüzlüğün ifadesi de olan ırkçılığın, 'öteki'lerden üstün olan özelliklerin ve değerlerin ön plana çıkarılmasıyla bir davranış biçimi haline geldiğini söylemek de mümkündür. Dolayısıyla, ırkçılığın göçmen ve yabancı düşmanlığı ile şekillenen ve sosyal hayata yansıyan bir davranış biçimi olduğundan söz edilebilir (Yılmaz, 2008, ss. 14-15). Zira Sözleşmenin birinci maddesinde herhangi bir şekilde kimseye ayrımcılık yapılmaması üzerinde durulmuştur ve göçmenleri de kapsayan bir ifadedir.

#### 3.2.4.1. Amaç ve İlkeler

İrk ayrımcılığının önlenmesine ilişkin en önemli küresel düzenleme olan Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne dayanarak; *“bütün insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğduklarını ve herkesin, hiçbir ayırım ve özellikle ırk, renk ve ulusal köken ayırımı yapılmaksızın, burada kayıtlı haklardan ve özgürlüklerden yararlanacakları”* ilkesini benimsemiştir (BM, 1965, md. 1).

Sözleşme'nin amacı ve ortaya çıkışında etkili olan faktörlere bakıldığında, dünyanın bazı bölgelerinde hala var olan ırk ayrımcılığı, ayrımcılık veya ayırım politikaları gibi ırk üstünlüğü veya ırk düşmanlığı üzerine kurulu hükümet politikalarının ortadan kaldırılması hususuna öncelik verildiği görülmektedir (BM, 1965, md. 1). Daha sonra benimsenen öncelik kapsamında ise ırklar arasında anlayış ortamını desteklemek, her türlü ırkçı dışlamadan ve ırk ayrımcılığından arınmış bir uluslararası toplum inşa etmek, ırk ayrımcılığının her şekil ve oluşumunu süratle ortadan kaldırmak için gerekli tüm önlemlerin alınması ilkesel olarak belirtilmiştir (BM, 1965, md. 1 ve md. 4).

BM, ırkçılık olgusuna yönelik net ve açık hükümlerle bir çerçeve çizmiştir. Bu çerçeveye göre; ırkçı üstünlüğe ya da nefrete dayalı fikirlerin yayılmasının, ırk ayrımcılığını teşvikin, herhangi bir ırka ya da etnik kökene mensup bir gruba yönelik şiddet eylemlerinin ya da bu tür eylemlerin teşvikinin ve ırkçı eylemleri finanse etmenin ve bu eylemlere yardım sağlamanın yasayla cezalandırılması gereken suç olduğu belirtilmiştir (BM, 1965, md. 1 ve md. 4). Ayrıca ırk ayrımcılığını destekleyen ya da bu tür ayrımcılığa teşvik eden tüm örgütlerin yasaklanması ve diğer tüm propaganda faaliyetlerinin yasa dışı ilan edilmesi ve bu tür örgüt ya da faaliyetlere katılımın yasayla cezalandırılacak bir suç olarak ilan edilmesi gerektiği de vurgulanmıştır (BM, 1965, md. 1 ve md. 4).

#### 3.2.4.2. Irkçılıkla Mücadele

Yukarıda verilen amaç ve ilkeler kapsamında Sözleşme’de taraf devletlerin bir takım ödev ve sorumlulukları aşağıda belirtildiği şekildedir (BM, 1965, md. 6, md. 7 ve md. 8);

*“ırk ayrımcılığını kınayarak ortadan kaldırmak ve tüm ırklar arasında anlayış geliştirme yolunda bir politika izlemek; ulusal ya da yerel tüm resmi makamların ve kamu kurum ve kuruluşlarının insanları ırk ayrımcılığına özendirmemek; kişiler ya da örgütlerce ırk ayrımı yapılmasına arka çıkmaktan, korumaktan ya da desteklemekten kaçınmak; ayrımcı uygulamaları yasaklamak; ırk ayrımcılığını ortaya çıkaran ya da bunu sürdüren yasaları ve diğer düzenlemeleri değiştirmek, kaldırmak ya da hükümsüz kılmak; kişiler, gruplar ya da örgütlerce ırk ayrımcılığı yapılmasını yasaklamak; ırk ayrımına dayalı her girişimi sonlandırmak; belli ırk gruplarının üyesi olan bireylerin yeterince gelişmesi ve korunmasının sağlanmak amacıyla gerekli önlemleri almak; belli etnik kökenden olanların üstünlüğüne dayalı düşmanlığı ve ayrımcılığı haklı göstermeye ya da geliştirmeye kalkışan tüm propaganda ve örgütlenmeleri yok etmek için önlemler almak.”*

Genel olarak BM’nin yaklaşımı herkes için yasalar önünde eşitliği sağlamak ve sağlanan bu eşitliği garanti altına almak yönündedir. Bireyler adına etkin koruma sağlamak için ve ırk ayrımcılığına karşı ulusal mahkemeler ve devlet kuruluşları ile birlikte çalışan BM; öğretim, eğitim, kültür ve iletişim alanlarında da etkin önlemler almayı önermektedir (BM, 1965, md. 6, md. 7 ve md. 8).

#### 3.2.4.3. Yükümlülükler

Sözleşme, taraf devletlere ırkçılıkla mücadele edilmesi konusunda ilkeler ve amaçlar ortaya koyarken bunların hayata geçirilmesi içinde bazı yükümlülükler ortaya koymuştur. Irkçılıkla mücadele kapsamında 08.09.2000 tarihinde Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi imzalanmıştır. Hem ırkçılıkla mücadele hem de kadın ve erkek arasındaki ayrımcılık bahsinde her iki Sözleşmenin ortak noktaları şu şekildedir; insanlar arasında aşağı ya da üstün fikrin terk edilmesi,

kadına karşı olan önyargılarla mücadele edilmesi, insanlar arasında genetik, sosyal, kültürel sınıflandırmaya dayalı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması, ulusal hukuk mevzuatında ayrımcılığa yol açabilecek mevcut düzenlemelerin değiştirilmesi, ayrımcılığı önleyecek, eşitlikçi düzenlemelerin yapılması ve ayrımcılık yönündeki uygulamaların engellenmesi, kadınların politika hazırlıklarında ve hazırlanan politikaların uygulanmasında yer alması, uluslararası kuruluşlar ve kamu görev ve faaliyetlerinde etkin olmaları, hükümet dışı kuruluşlara katılımlarının sağlanması, kadın ve erkeğe ilişkin kalıplaşmış kavramların eğitimin her kademesinden kaldırılması için karma eğitim şekillerinin desteklenmesi, burs ve diğer eğitim yardımlarından yararlanmaları için kadınlarla erkeklere eşit fırsatlar tanınması, istihdam alanlarında kadın ile erkek arasında her konuda eşitliğin sağlanması, evlilik ve analık nedeniyle kadınlara karşı yapılan ayrımın önlenmesi ve bu nedenlere bağlı işten çıkarmaların yasaklanması.

Genel olarak bakıldığında bu Sözleşme ile kadın ve erkeğe eşit hukuksal ehliyet tanınması, sözleşme yapma ve mülk yönetiminde eşit haklar verilmesi, kadınların hukuki ehliyetlerini kısıtlayan her türlü sözleşmenin geçersiz kılınması yönünde geniş kapsamlar ortaya konularak kadınlara yönelik herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Ayrımcılığın önüne geçilmesindeki ana fikir ise kadınların sahip olduğu dezavantajlı durumların düzeltilmesi ile mümkün olacaktır.

Sözleşmenin göçmenlerle ilgili boyutunu çıkarımsal olarak açıklamak mümkündür. Zira Sözleşme’de her türden ayrımcılığa karşı bir ilkesel çerçeve ortaya konulmuş olup bu çerçeve içerisinde göçmenler de yer almaktadır. Başka bir ifade ile Sözleşme’nin genelinde, sadece ırk vb. hibi ayrımcılık değil her türden ayrımcılık hususunda taraflara sorumluluk ve ödev yüklenmiştir. (BM, 1965, md. 1).

### 3.2.5. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, BM Genel Kurulu kararı ile 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilmiş ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme Türkiye tarafından 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalanmış ve 4 Haziran 2003 tarihli ve 4867 sayılı Kanunla yürürlüğe konmuştur.

Sözleşme, “korku ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğüne sahip insana kişisel ve siyasal hakların yanı sıra ancak ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanarak ulaşılacağı ve insan hak ve özgürlüklerine tüm dünyada saygı gösterilmesi gerektiği yükümlülüğünü” kabul ederek ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne dayanılarak hazırlanmıştır (BM, 1966, Giriş Bölümü). Taraf devletlerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklara uygun hareket etmeyi taahhüt ettikleri bu sözleşme, 5 bölüm ve 31 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmede ayrıca; “Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı, Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti Hakkı, İşçi Hakları, Sosyal Güvenlik Hakkı, Ailenin Korunması, Anneliğin Korunması ve Evlenme Hakkı, Çocukların Korunması Hakkı, Açlıkla Mücadele ve Tarım, Gıda Politikaları Hakkı, Sağlık Hakkı, Eğitim Hakkı, Uygun Yaşam Koşullarına Sahip Olma Hakkı, Bilimsel ve Kültürel Hayatın Korunması Hakkı” olmak üzere onbir hak grubuna yer verilmiştir.

Sözleşme, taraf devletlere daha çok planlama yönü ağır basan yükümlülükler getirmiştir ve 16. maddesiyle BM Genel Sekreterliği vasıtasıyla taraf devletleri, bu yükümlülüklerle yönelik aldığı tedbirler neticesinde meydana gelen gelişmeler konusunda BM Güvenlik Konsey’ine rapor sunmakla yükümlendirmiştir. Raporların incelemesi yapıldıktan sonra BM Güvenlik Konsey’i gerekli durumlarda tavsiyeler verebilmektedir. Sözleşme’ye taraf devletlerin öncelikli yükümlülükleri şu şekildedir; “hiçbir halkın kendi doğal kaynaklarından mahrum bırakılmaması” (md. 1); “uluslararası işbirliği yoluyla Sözleşmede tanınan hakların kullanılmasını aşamalı olarak sağlamak için tedbirler alma ve girişimlerde bulunma” (md. 2); “Sözleşme’de tanınan hakların uygulanmasında ayrımcılık yasağı; Sözleşme’de tanınan hakların

kötüye kullanılması yasağı” (md. 2 ve md. 5). Sözleşme’de göçmenleri ilgilendiren maddelere ilişkin açıklamalar aşağıda aktarılmıştır.

### **3.2.5.1. Eşitlik ve Ayrım Yapmama**

Sözleşme kapsamında eşitlik bahsinde ekonomik, cinsiyet, çalışma, mülkiyet vb. konulara yer verilmiştir. Eşitlik ve ayrım yapmama konusunda Sözleşme’nin hükümleri şu şekildedir; “Taraflar devletler gerek kendi başına ve gerekse uluslararası alanda özellikle ekonomik ve teknik yardım ve işbirliği vasıtasıyla bu Sözleşmede tanınan hakları mevcut kaynakları giderek artan bir şekilde tam olarak gerçekleştirmek için, özellikle yasal tedbirlerin alınması da dahil, gerekli her türlü tedbiri almalıdır” (md. 2); “Sözleşmede beyan edilen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi her hangi bir statüye göre ayrımcılık yapılmaksızın kullanılmasını güvence altına almayı taahhüt etmiş sayılırlar” (md. 2); “İnsan haklarını ve ulusal ekonomik durumlarını dikkate alarak, bu Sözleşme’de tanınan ekonomik hakları vatandaş olmayan kişilere hangi ölçüde tanıyacaklarına karar verebilirler” (md. 2); “Sözleşmede yer alan bütün ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılmasında erkeklere ve kadınlara eşit haklar sağlanmalıdır” (md. 3); “Sözleşmede yer alan hiç bir hüküm, bir Devlete, gruba veya kişiye, burada tanınmış olan hakların ve özgürlüklerin tahrip edilmesini amaçlayan her hangi bir faaliyete girişme veya bir eylemde bulunma veya bu Sözleşme’de öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlandırma hakkı verecek şekilde yorumlanamaz” (md. 5); “Sözleşme’nin bir hakkı tanımadığı veya daha az ölçüde tanıdığı bahane edilerek, bir ülkede yasalarla, antlaşmalarla, diğer hukuki düzenlemelerle tanınmış veya geleneklerle kabul edilmiş bulunan temel insan haklarına sınırlama getirilemez veya bu haklara karşı yükümlülük azaltılamaz” (md. 5); “Sözleşmeye Taraflar Devletler herkese adil ve elverişli şartlarda çalışma hakkı tanınmalıdır. Bu kapsamda güvenli ve sağlıklı çalışma şartları sağlanmalı, çalışma yaşamında hiç bir ayrım söz konusu edilmemelidir” (md. 7); “Nesep veya diğer şartlar bakımından hiç bir ayrımcılık yapılmaksızın, bütün çocuklar ve gençler için özel koruma sağlanmalı, çocuklar ve gençler ekonomik ve

toplumsal sömürüye karşı korunmalıdır. Çocukların çalışmasına izin verilmez” (md. 10).

Türkiye Sözleşmeye geç de olsa taraf olan ülkelerden biridir ve Sözleşme ile paralel iç hukuk düzenlemeleri de mevcuttur. Eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkesi dahilinde Türk hukukuna bakıldığında, Anayasa’nın 10. maddesinde “herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” hükmü ile kişilerin güvence altına alındığı görülmektedir. 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’na bakıldığında ise; “işkence ve kötü muameleyle mücadele ederek kişinin eşit muamele görme hakkının korunması ve ayrımcılığın önlenerek kişinin hukuken tanınmış olan hak ve hürriyetlerden yararlanması doğrultusunda insan haklarının korunması için faaliyetlerde bulunma” amacının kabul edildiği görülmektedir (6701 sayılı Kanun, md. 1).

Diğer yandan Türkiye’nin göçmenlere yönelik uyguladığı politikaların mevzuat temelinde, 6458 Sayılı Kanun ve çıkarılan Yönetmelikler olup, ek olarak uluslararası koruma statüsü bakımından İnsan hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) ve Cenevre Sözleşmesi (1951)’nin hükümleri temel politika kaynağı olmuştur. Diğer yandan iç hukuktaki düzenlemeler ve genel olarak yabancılara yönelik Türkiye’nin uyguladığı politikalar: (1) Uluslararası Koruma, (2) Geri Göndermeme İlkesi, (3) Geçici Koruma olarak üç ayrı ilke üzerine kuruludur (Ziya, 2011, s. 48). İlk iki ilke genel uluslararası mülteci hukuku ile paralel iken “Geçici Koruma” kapsamında Türkiye’de hukuki düzenlemeler yapılmıştır.

### **3.2.6. Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname**

Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname 14 Aralık 1967’de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Beynamede İHEB’in 13. ve 14. maddelerinde yer alan sığınma hakkına ilişkin düzenlemelere atıfta bulunulmuş, sığınma hakkının barışçıl

bir eylem olduğuna ve herhangi bir başka devlet tarafından düşmanca bir eylem olarak kabul edilemeyeceğine dair birtakım ilkeler belirtilmiş ve devletlerin bu ilkelere uyması önerilmiştir (Özcan, 2005, s. 17).

Mülteci ve sığınmacılar konusundaki uygulamalar açısından devletlere tavsiye niteliğinde ilkelerin yer aldığı beyannamede önem arz eden, “bir devletin, egemenliğini kullanarak, sömürgeciliğe karşı mücadele edenler dahil olmak üzere, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. maddesine giren kişilere tanıdığı sığınmaya, tüm öteki devletlerce saygı gösterilecektir” hükmü ile mülteci ve sığınmacı meselesinin bir devletin egemenliği üzerinde etkili olması halinde diğer devletlerin bu duruma uygun davranması gerektiğinin altı net bir şekilde çizilmiştir. (BM, 1967, md. 1)

Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname kapsamında önem arz eden bir diğer husus verilecek haklara ilişkindir. İHEB 14. maddesinde yer alan “*gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlar*” ifadesi bazı açılardan açıklığa kavuşturulmuştur.

*“Sığınma arama ve sığınma olanağından yararlanma hakkında, barışa karşı bir suç/bir savaş suçu ya da insanlığa karşı bir suçu, bu tip suçlarla ilgili hükümleri belirlemek için hazırlanan uluslararası belgelerde tanımlandığı şekilde, suçları işlediğini düşünmek için ciddi nedenler bulunan herhangi bir kimse tarafından ileri sürülemez. Sığınma hakkı tanımaya ilişkin temellendirmenin değerlendirilmesi, sığınma hakkını tanıyan devlete ait olacaktır”* (BM, 1967, md. 1).

*“Bir devlet, sığınma hakkı tanıma ya da tanımayı sürdürme konularında güçlüklerle karşılaşır, devletler tekil olarak ya da bir arada ya da Birleşmiş Milletler aracılığıyla, uluslararası dayanışma ruhu içinde, söz konusu devletin üzerindeki yükü hafifletmek için gerekli önlemleri alacaklardır”* (BM, 1967, md. 2).

Önlemler alınması bahsinde, devletlere haklar verildiği görülmekle birlikte sığınmacılarla muhatap olan devletlerin uygulamalarına ilişkin sınırlamalar da getirilmektedir. Nitekim Sözleşme’ye göre 1. maddenin ilk bölümünde sözü edilen



“bir kimse sınırda reddedilme ya da sığınma hakkı aradığı ülkeye daha önce girmiş ise sınır dışı edilme ya da zulme uğrayabileceği herhangi bir ülkeye zorla geri döndürülme gibi önlemlere maruz kalmayacaktır” ilkesine karşı istisna, ancak ulusal güvenlik ya da kitlesel nüfus akışı gibi olağanüstü durumlar nedeniyle nüfusun korunmasını sağlamak amacıyla yapılabilir ve geri gönderme konusunda devletlere dar bir yetki alanı açılmıştır denilebilir (BM, 1967, md. 3).

### **3.2.7. Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi**

Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi 24.11.1977 tarihinde Strazburg'ta imzalanmıştır. Sözleşme Türkiye tarafından 24 Kasım 1977 tarihinde imzalanmış ve 25 Aralık 1979 tarih 2257 sayılı Onaya Uygun Bulma Kanunu ile 1 Mayıs 1983'de yürürlüğe sokulmuştur.

Göçmen işçilerin çalışma, yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakları çalıştıkları ülkelere İHEB'in 3. madde hükmüyle ilişkilendirilmektedir. Çalışma ve sosyal yaşamlarında ruhsal ve fiziksel güvenliklerinin hukuksal güvencelerle korunması, ırkçı ve yabancı düşmanlığı gibi ayrımlara engel olunması kapsamında atılan önemli adımlardan biri Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi'dir (Erem, 2002, s. 4). Sözleşmenin imzalanmasında Avrupa genelinde çok sayıda göçmen işçinin üretim ve hizmet sektörlerinde istihdam edilmeye başlandığı 1950'li yıllardan itibaren yaşanan sorunlar etkili olmuştur. Göçmen işçilerin çalışma koşulları, ücret ve özlük hakları, kariyer süreçleri, sosyal sigorta hakları gibi hususlar bahsi geçen sorunlar arasında ilk sıralarda yer almaktadır (Akıl, 2004, ss. 13-14).

Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından imzalanan Sözleşme'nin amaç ve kapsamında, dönem itibariyle adı Avrupa Ekonomik Topluluğu olan bölgesel ekonomik birliğin ilkeleri öne sürülmüştür. Buna göre Sözleşme;

*“Konsey'in ortak mirasları olan ülkü ve ilkeleri İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklere saygı çerçevesinde, korumak ve geliştirmek amacıyla*

*üyeleri arasında sıkı işbirliğini gerçekleştirmek ve ekonomik ve sosyal gelişmelerini teşvik etmek olduğu; Konseyi üyesi ülkelerin vatandaşları olan göçmen işçilerin hukuki statülerinin tüm yaşama ve çalışma koşulları ile ilgili her hususta işçi alan ülkelerin vatandaşlarının tabi tutuldukları statü düzeyinden daha düşük düzeyde olmayacak şekilde düzenlenmesinin sağlanması gereği; göçmen işçilerin ve aile bireylerinin sosyal gelişme refahlarını kolaylaştırmaya kararlı olduğu” kapsamında imzalanmıştır (Avrupa Konseyi, 1977, Giriş Bölümü).*

Bu kapsamda 4 bölüm ve 36 maddeden oluşan Sözleşme’nin amir hükümleri aşağıda aktarılmıştır.

### **3.2.7.1. Göçmen İşçi İşe Alma ve Çalıştırma**

Sözleşme’ye göre göçmen işçilerin işe alınması ve çalıştırılmasında konsey üyelerinin ortak normlar benimsemesi gerektiğinin üzerinde durulmuş ve ilkesel olarak insana saygıya önem ve ağırlık verilmiştir. Ancak Sözleşmenin amacında bahsedildiği üzere göçmen işçilerin istihdamında Avrupa Konseyi üyesi devletler nezdinde ortak uygulamaların sağlanabilmesini teminen hazırlanmıştır. Göçmen işçi işe alma ve çalıştırma ile ilgili temel hükümlerden birincisi, “işe alınma süreci resmî bir organ tarafından yürütülüyorsa idari giderler göçmen işçi adayına yüklenmeyecektir” şeklindedir (md. 1).

Göçmen işçilerin işe alım ve takip süreçlerinde de sıralı bir düzenlemeden söz edilmektedir. İşe alınmadan önce sağlık muayenesi olan göçmen işçi adayları daha sonra mesleki kontrolden geçirilebilir. Bu kontrolün amacı, kişinin çalışma koşulları bakımından sağlıklı olup olmadığının tespitine yöneliktir. Ayrıca bu tür kontrollerin giderleri Konsey üyesi ülkelerin makamlarınca karşılanacaktır (md. 2).

Çalışma izni bahsinde de göçmen işçilere ya da göçmen işçi adaylarına haklar verildiği görülmektedir. Çalışma izni verilen göçmen işçi, taraf olan ülkede iş arama iznine de sahip olacağı için bu kapsamda ülkeye girişi ve çıkışına izin verilmektedir

(md. 4). İŖe alınacağı kesinleŖen gmen iŖiler, gidecekleri ülkelerde geçerli olan dillerde tanımlanacak bir belge verileceği ifade edilmiŖtir (md. 5).

Gmenlerin iŖilik süreçleri sadece kendileriyle sınırlı olmadığından ailelerine iliŖkin düzenlemeler de mevcuttur ve gmen iŖilerin uyumu, aile birleŖmeleri ve diğer yaŖam koŖulları konusunda bilgi verilmesi kararlaŖtırılmıŖtır. Bu kapsamda, “gmen iŖilerin iŖ szleŖmelerinin bitiminde yeni bir szleŖme yapma imkanları, iŖ yapısına uygun gmen iŖilerden istenen vasıflar, alıŖma Ŗartları, cretler ve yaŖama koŖulları, gmen iŖilerin ikameti ve aile kurabilmeleri için imkanlar tanınması, barınma, beslenme, yolculuk, sosyal güvenlik için yapılan kesintiler ile yaŖadıkları ülkenin kültürel yapısı ve dini koŖulları hakkında bilgi verilmesi” gerektiği belirtilmiŖtir (md. 6).

#### **3.2.7.2. alıŖma ve Oturma izni**

alıŖma ve oturma izni bakımından ye ülkelerin SzleŖme’de belirlenen ortak kurallara gre hareket etmesi tavsiye edilmiŖ olmakla birlikte bazı noktalarda iç hukukta düzenlemeler yapılmasına olanak sađlanmıŖtır. “Her lke kendi mevzuatında yer alan Ŗekilde gmen iŖilerin ücretli bir iŖte alıŖmasına izin verir. alıŖma izni ilk kez verildiyse; iŖi, aynı iŖveren veya aynı blgeye bir yıldan fazla süre ile bağlanamaz. alıŖma izinlerinin uzatılması, o günkü istihdam Ŗartlarının elveriŖli olduğu lde, en az bir yıllık yapılmalıdır” (md. 6).

alıŖma izni, oturma izni gereksinimini beraberinde getirdiğinden taraf lkeler “SzleŖmede belirtilen koŖullarla ülkesinde ücretli iŖe girmesine izin verilen gmen iŖilere oturma izni verir” (md. 8). Bir gmen iŖi, “bir hastalık veya kaza sonucu, iradesi dıŖında iŖsizlik nedeniyle iŖini kaybetmiŖse, yetkili makamların kabul ettikleri usller dahilinde kendisine 5 aydan az olmayacak bir süreliğine kendisini kabul eden ülke topraklarında kalmasına izin verilir” (md. 9).

Genel kural olarak “oturma izni, çalışma izni süresine eşit olarak verilir veya yenilenir. Süreye bağlı olmayan oturma izni genel bir kural olarak en az bir yıl süreyle verilir ve yenilenir. Bu iznin verilmesi ya ücretsiz olur ya da sadece idari giderlere eşit bir miktar ödeme karşılığında verilir ve yenilenir” (md. 8).

Çalışma bağlamında göçmenlere yönelik ayrımcılık yapılmaması gerektiği net olarak belirtilmiştir. Farklı muamele edildiğine dair olayların ispatına az rastlanmış olsa da “Feryn Davası” adıyla bilinen olay, bu durumun bir istisnası olarak örnek teşkil etmektedir. Belçikalı bir işletmeci “göçmen” kimselere iş vermeyeceğini sözlü ve yazılı olarak ilan edince AB Adalet Divanı bu durumun, “açık ve doğrudan şekilde yapılan bir ayrımcılık vakası” olduğuna karar vermiştir (FRA, 2010).

#### **3.2.7.3. Çalışma ve Oturma İzinlerin İptali**

İç hukuk düzenlemeleri ya da istihdam politikaları gereği bir göçmen işçinin çalışma ve oturma izinlerinin iptalinin Sözleşme hükümlerinde yer alan kurallara göre hareket edilerek yapılması gerektiği belirtilmektedir. Buna göre verilen çalışma ve oturma izni; “göçmen işçi ulusal güvenlik, kamu düzeni veya ahlakı bozucu faaliyet ve suça karışmışsa (md. 9), göçmen işçi toplum sağlığının korunması için alması gerektiği söylenen önlemleri almaz ise (md. 9), göçmen işçi, izinlerinin geçerli olması için yerine getirmesi gereken şartları yerine getirmezse (md. 9) göçmen işçinin izinleri iptal edilebilir.

#### **3.2.7.4. Aile Birleşmesi ve Konut**

Ailelerin Birleştirilmesi ile göçmen işçinin kendi ülkesindeki birinci derece aile üyeleriyle göç ettiği ülkede bir araya gelebilmesi ve onlara oturum izini elde edilebilmesi ifade edilmektedir. Sözleşme hükümlerine göre “usûlüne uygun olarak çalışmakta olan göçmen işçinin eşi ve bakmakla yükümlü olduğu reşit olmayan ve evlenmemiş çocukları, kabul eden devlet tarafından ilgili yasalar ve anlaşmalar

dahilinde göçmen işçinin yanına gelme hakkına sahiptir. Ancak bu durum, göçmen işçinin çalıştığı bölgedeki yerli işçilerin oturdukları gibi normal bir konutunun olmasına bağlıdır. Bu iznin uygulanması, 12 ayı geçmeyen bir bekleme süresi şartına bağlanabilir” (md. 12).

Sözleşme’de “aile birleşmesinin içerisinde yer alan konut edinme, kiralama ya da barınma sürecinde taraf devletlerin kolaylaştırıcı çözümler geliştirmesi gerektiği belirtilmiş, Taraf devlet konut ve kiralama konularında göçmen işçilere yasa ve tüzüklerde öngörülmüş hakları, kendi yurttaşlarından daha az elverişli olmamak üzere tanıyacağı” (md. 14) ifade edilmiştir. Ayrıca taraf devletler “konutların uygunluğunun kendi vatandaşları gibi göçmen işçiler için de ilgili konsolosluk makamları ile işbirliği yaparak yetkili ulusal kuruluşlarca teftişini gözeterek göçmen işçileri kiralama konusunda yasa ve tüzükler çerçevesinde korumalıdır” (md. 14).

#### **3.2.7.5. Çalışma Koşulları ve Sosyal Güvenlik**

Sözleşme’nin giriş bölümünde de söz edildiği üzere göçmen işçilere yönelik muamelelerin insan hakları kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu kapsamda Sözleşme’ye göre çalışma koşulları ve sosyal güvenlik hakları üç başlıkta aşağıda açıklanmıştır. Birincisi, sosyal güvenlik haklarının verilmesine, ikincisi, çalışma koşullarının güvenli hale getirilmesine ve üçüncüsü de çalışma koşullarının denetiminin yapılmasına yöneliktir denilebilir.

#### **3.2.7.6. Başvuru Hakları**

Sözleşmede, göçmen işçilerin adli ve idari durumları söz konusu olduğunda yasal süreçlerden yararlandırılmaları gerektiği belirtilmektedir. Buna göre göçmen işçiler normal koşullarda ve gereklilikleri karşıladıklarında taraf devletin iş bulma kurumları ile diğer tüm kurumların hizmet ve haklardan yararlanabilirler (md. 27). Taraf devletler, kendi vatandaşlarına uyguladıkları adli süreçlere ilişkin hakları göçmen

işçiler için de sağlamak durumundadır. Ayrıca göçmen işçiler, “ülkenin kendi vatandaşları gibi hukuk usullerine uygun olarak yetkili mahkemelere ve idari makamlara başvurma hakkına sahiptirler.

### **3.2.8. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme**

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, 18 Aralık 1990 tarihinde BM Genel Kurulu’nun A/RES/45/158 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme Türkiye’de 13 Ocak 1999 tarihinde 5710 Sayılı Kanun ile yürürlüğe girmiştir. Sözleşme 9 bölüm ve 93 maddeden oluşmaktadır. Oldukça kapsamlı olduğundan başlıca hükümlerine bakıldığında Sözleşme uyarınca, Sözleşme hükümlerinin göç sürecinin her aşamasında hiçbir fark gözetmeksizin tüm göçmen işçilere ve ailelerine uygulanacağı belirtilmektedir (md. 1/2).

Sözleşme’ye göre, “göçmen işçinin kim olduğu sorusu; göçmen işçinin vatandaşlık bağının olmadığı bir devlette ücret karşılığı çalıştırılacak, çalıştırılmakta olan veya çalışmış olan kişi şeklinde cevaplanmaktadır (md. 2/1). Kapsam bakımından ise sınır işçisi, mevsimlik işçi, gemi adamı, gezici işçi, projeye bağlı işçi, belirli bir iş için istihdam edilen işçi ve serbest çalışan işçi kavramlarına yer verilmiştir (md. 2/2). Göçmen işçiler ve aile fertleri, menşei oldukları devlet dahil olmak üzere herhangi bir devleti terk etmekte özgürdür (md. 8/1) Sözleşmede, menşe olduğu devlete girme ve orada kalma hakkına sahip oldukları da ifade edilmiştir (md. 8/2). Hiçbir göçmen işçi veya aile ferdi zorbalıkla çalıştırılmaz (md. 11). Yargı karşısında göçmen işçiler ve aile fertleri ile ilgili devletin vatandaşları eşit haklara sahip olacaktır (md. 18). Göçmen işçiler ve aile fertleri toplu bir şekilde sınır dışı edilemez (md. 22/1). Ancak kanunlara uygun bir şekilde yetkili makamın vereceği kararla bir taraf ülkeden sınır dışı edilebilirler” (md. 22/2).

Genel olarak “göçmen işçiler ücretler, fazla mesai, çalışma saatleri, hafta sonu tatili, ücretli tatil, güvenlik ve iş ilişkisinin sonlandırılması ile bu terimin kapsamı içine giren ulusal yasa ve uygulamalarda yer alan diğer çalışma şartları açısından istihdam devletinin vatandaşlarına uygulanan muamelelerden daha olumsuzuna maruz kalmayacaktır (md. 25/1). Taraf devletler, tüm göçmen işçilere ve aile fertlerine ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer çıkarlarını korumak üzere sendikaların ve yasalara uygun olarak kurulan diğer kuruluşların toplantı ve faaliyetlerine katılım hakkı sağlamaktadır” (md. 26).

Göçmen işçilerle diğer hususlara bakıldığında sosyal güvenlik konusunda, “tüm göçmen işçiler ve aile fertleri istihdam devletinin vatandaşlarıyla aynı muameleyi görecekler (md. 27/1), “göçmen işçiler ve aile fertleri, her türlü tıbbi bakım görme hakkına, ilgili devletin vatandaşlarına yapılan uygulamaya eşit olarak sahip olmakla birlikte bu hak göçmen işçilerin ikamet ve istihdamına ilişkin herhangi bir düzensizlik nedeniyle reddedilemeyeceği” (md. 28) belirtilmiştir.

Aile birliği ve sendikal haklar konusunda, “göçmen işçiler ve aile fertleri istihdam edildikleri devlette sendika ve dernek kurma hakkına sahip” (md. 40/1) denilmektedir. “Göçmen işçiler ve aile fertlerinin kendi devletlerindeki yasalar çerçevesinde bu devletteki toplumsal hayata katılma, seçme ve seçilme hakkından yararlanma hakkına sahip olduğu (md. 41/1); taraf devletlerin de göçmen işçilerin ailelerinin birliğinin korunmasını teminen gereken önlemleri alması gerektiği” (md. 44/1) belirtilmektedir.

Göçmen işçilere yönelik iş güvencesi uygulamalarının da güçlü bir şekilde teminat altında olduğu görülmektedir. Nitekim “göçmen işçilerin, işten çıkarılmaya karşı korunma, işsizlik parası, işsizlikle mücadele için geliştirilen kamu çalışma programlarına katılma, iş kaybı veya gelir getirici bir faaliyetin sona ermesi durumunda başka bir işe girme konularında istihdam devletinin vatandaşlarıyla eşit muamele görmeleri (md. 54/1), göçmen işçiler ve aile fertlerine sağlanan hakların

geri alınamayacağı ve bu haklardan vazgeçmeleri amacını güdecek herhangi bir baskı uygulanamayacağı” (md. 82) Sözleşme ile güvence altına alınmıştır.

BM içinde göçmen işçilerin haklarına ilişkin endişeler ilk olarak 1972 yılında dile getirilmiştir. “Ekonomik ve Sosyal Konsey”, 1706 (LII) sayılı kararında, “bazı Avrupa ülkelerine yasadışı yollarla işgücünün taşınmasının ve bazı Afrika ülkelerinden gelen işçilerin “kölelik ve zorla çalıştırmaya benzer koşullarda” sömürülmesinin” alarm verdiğini ifade etmiştir. Aynı yıl, Genel Kurul, 2920 (XXVII) sayılı kararında, yabancı işçilere yönelik ayrımcılığı kınayarak hükümetleri bu tür uygulamaya son vermeye ve göçmen işçilerin kabul düzenlemelerini iyileştirmeye davet etmiştir (IHUD, 2021).

Sözleşmenin başlangıç bölümünde, BM tarafından kabul edikmiş insan hakları ilkeleri ile ilgili temel belgelerde yer alan ilkelerin, BM’nin çeşitli organlarında ve diğer uzman kuruluşlarında göçmen işçiler ve aileleri hakkında yapılmakta olan çalışmaların ve ILO çerçevesinde oluşturulan standart ilkelerin göz önüne alındığı ifade edilmektedir. Sözleşmede göçmen işçilerin hakları ve kabul eden devletin yükümlülükleri birbiri ardına sayılmaktadır. Sayılan hakların bir bölümü önceki uluslararası belgelerde garanti altına alınmakta, bunun yanında yeni haklar ve korumalar sağlanmaktadır (Demirci, 2019, ss. 8-9; Akıntürk, 2007, s. 7).

Sözleşmenin temel amacı, “göçmen işçilerin ve aile fertlerinin haklarını korumanın yanı sıra göçmen işçilere hukukta tekdüzeliğin uygulanması; belgelerin tamamlanarak göçmen işçilerin ve aile fertlerinin durumlarının iyileştirilmesi, gizli göçmen işçi hareketlerinin ve işçi kaçakçılığı olaylarının önlenmesi ve ortadan kaldırılması amacına yönelik uygun tedbirlerin alınmasının teşvik edilmesidir” (BM, 1990, Giriş Bölümü) Sözleşme, gizli göç ve işçi kaçakçılığının önlenmesine özel olarak önem vermektedir. Sözleşmede, “tüm göçmen işçilerin korunmasına ilişkin hükümlerin uygulanması ve düzensiz durumda bulunan göçmen işçiler de dahil olmak üzere tüm göçmen işçilerin temel insan haklarının korunmasının sağlanması



yoluyla gizli göçmen işçi hareketlerinin ve işçi kaçakçılığı olaylarının, önleneceği ve ortadan kaldırılabileceği belirtilmektedir” (BM, 1990, Giriş Bölümü).

Genel olarak Sözleşme’ye göre istihdam sağlayan devletin kanunları ve o devletin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca ülkeye girmesine, o ülkede oturmasına ve kazanç getirici bir faaliyette bulunmasına izin verilen göçmen işçiler kayıtlı ve düzenli durumda değerlendirilmektedir. Bu kişileri ifade etmek üzere “düzenli göçmen işçi”, “kayıtlı göçmen işçi” ya da “belgeli göçmen işçi” gibi terimler kullanılmaktadır. Eğer göçmen işçi, istihdam devleti mevzuatına ve o devletin taraf olduğu anlaşmalara göre ülkeye girme, ülkede oturma ya da kazanç getirici işte çalışma iznine sahip değilse, kayıtsız ve düzensiz durumdadır. Bu kişiler “düzensiz göçmen işçi”, “belgesiz göçmen işçi” ya da “kayıtlı olmayan göçmen işçi” terimleri ile ifade edilmektedir. Sözleşmeye göre işçinin yasal veya yasa dışı durumu belirlenirken, istihdam devletinin yabancı işçilerin çalışmasına ilişkin mevzuatı dikkate alınmaktadır. Yasal ikameti olan bir yabancının, yabancının çalışmasına ilişkin mevzuatı ihlal ederek ücret getiren bir işte çalışması halinde kendini düzensiz durumda bulması söz konusu olabilmektedir (Akıntürk, 2007, s. 14).

## 4. ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKASI

### 4.1. Türk Göçmen Hukuku

Yaşanan göçler sonucunda yabancılara statü belirlemek, hak ve yükümlülüklerini düzenlemek amacıyla uluslararası göç kapsamında Türkiye’nin hukuki düzenlemelerde bulunması oldukça eskiye dayanmaktadır. Temel referans belgesi olan 1951 Cenevre Sözleşmesinin kabulünden önce 14.06.1934 tarihinde kabul edilen 2150 sayılı İskan Kanunu’nun, 15.07.1950 tarihinde kabul edilen 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun ve yine aynı tarihte kabul edilen 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun’un bazı maddelerinde mültecilere ve göçmenlere uygulanacak prosedürlere yer verilmiştir. Ancak 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre’de imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme Türkiye’de uluslararası göçe ilişkin temel düzenlemeyi oluşturmaktadır. Bu düzenleme ile mülteci statüsünün belirlenmesinde iki kısıtlama getirilmiştir. Bunlardan ilki, “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadesi kullanılarak yapılan “tarih sınırlaması” iken, ikincisi ise “Avrupa’da meydana gelen olaylar” ifadesi ile yapılan “coğrafi kısıtlama”dır. Sözleşmeye taraf olan ülkeler, 2 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe giren Mültecilerin Hukuksal Statüsüne Dair Protokol ile coğrafi ve tarih sınırlamalarını kaldırarak sözleşmenin etki alanlarını genişletmiştir. Türkiye, 1967 Mültecilerin Hukuksal Statüsüne Dair Protokol’ü 1 Temmuz 1968 tarihli ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kabul ederek tarih sınırlamasını kaldırmış, ancak coğrafi sınırlamayı korumaya devam etmiştir. Mülteci ve sığınmacı ile ilgili işlemlerin yasal temele dayandırılması ise 14.09.1994 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile çıkarılan 1994 iltica/sığınmacı yönetmeliğiyle gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda sıralanan gelişmeler temel kaynak olmakla birlikte Türk hukukunda yabancılar, iç hukuk kurallarına göre muameleye tabii tutulmaktadır (Şimşek, 2013, s. 4). Bu kapsamda Türkiye’de yabancılar; “gerçek kişi yabancılar” ve “tüzel kişi

yabancılar” olarak iki ayrı kategoride incelenmektedir. Gerçek kişi yabancılar, kendi içinde; vatansızlar, mülteciler ve sığınmacılar, göçmenler (muhacirler), azınlıklar, yabancı devlet vatandaşları, birden çok vatandaşlığa sahip olanlar, özel statüdeki yabancılar, Türk vatandaşlığı ile ilişkisi kesilenler olmak üzere sınıflandırılmıştır (Çörtoğlu Koca, 2016, ss. 43-44). Tüzel kişi yabancılar ise yabancı şirketler, dernekler ve vakıflar şeklinde sınıflandırılmıştır. Ayrıca uluslararası hukuka göre de yabancılara ait sınıflamalar yapılmıştır (Altınsoy, 2015, ss. 20-21).

Bahsi geçen uluslararası andlaşmaların yanında, Suriye iç savaşından kaçanların Türkiye’ye yönelmesiyle birlikte iç hukukta da ciddi yasal ve idari düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda göçmen veya mülteci niteliğindeki yabancılara uygulanması yönünde Türkiye’de çıkarılan hukuki düzenlemeler şu şekildedir; 04.04.2013 tarihli ve 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 17.03.2016 tarihli Resmi Gazete ile 29656 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ve 13.10.2014 tarihli Resmi Gazete ile 21953 Sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği. Söz konusu düzenlemelerde adli ve idari kolluk birimleri kendi görev ve yetki alanlarına göre faaliyet göstermekle birlikte bu konuda İçişleri Bakanlığı ve Bakanlığa bağlı olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile AFAD asli koordinasyon ve sorumluluğu üstlenmiştir. Nitekim, 6458 Sayılı Kanunun 3/y maddesinde bahsi geçen yetkili aracı kurumun, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü olduğu belirtilmektedir (YUKK, md. 3/y).

Çalışmanın bu başlığı altında Türk Göçmen Hukuku’nun çerçevesini oluşturan “5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu”, “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, “Geçici Koruma Yönetmeliği, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” incelenmiştir.

#### **4.1.1. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu**

Türk hukukunda vatandaşlık kavramı ve temel ilkeler “07/11/1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın ‘Siyasî Hak ve Ödevler’ başlıklı dördüncü bölümdeki 66. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede öncelikle “Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür” ifadesine yer verilmek suretiyle ‘Türk’ ibaresi ile etnik bir birlik, ırk ya da soy değil, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının kastedildiği vurgulanmaktadır. Türk devletine karşı vatandaşlık bağı olan kişiler ırkı, dini, mezhebi ve kültürel kökeni ne olursa olsun, ‘Türk vatandaşı’ adını almakta ve taşımaktadır. Bu çerçevede kapsayıcı bir tutum olarak kabul edilmiştir (Bilge, 2020, s. 138). Türk hukukunda vatandaşlığın kazanılması ve vatandaşlığın kaybedilmesine ilişkin esasları düzenleyen “5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK)” uyarınca temel hükümler hakkında aşağıda açıklamalar yapılmıştır.

##### **4.1.1.1. Türk Vatandaşlığının Kazanılması**

Türk vatandaşlığının kazanılmasının amacı ve kapsamı, “Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybına dair iş ve işlemlerin yürütülmesine, esasların düzenlenmesine ve vatandaşlık işlemlerinin yürütülmesine ilişkin usul ve esasları” belirlemektir (TVK, md. 1, md. 2). Kanun’da belirtildiği üzere Türk vatandaşlığının kazanılmasında; “Doğum ile kazanılan vatandaşlık; soy bağı ile kazanılan vatandaşlık; doğum yeri ile kazanılan vatandaşlık; sonradan kazanılan vatandaşlık; yetkili makam kararı ile kazanılan vatandaşlık; seçme hakkı ile kazanılan vatandaşlık” olmak üzere altı durum vardır.

Yukarıda belirtilen haller kapsamında Türk vatandaşlığını kazanan kişiler, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile aynı hak ve ödevlere sahip olurlar (TVK, md. 20). Doğum ve soy bağı hallerinden vatandaşlığın kazanılmasında özel koşullar söz konusu olmayıp, doğum belgesi ile ilgili resmi makamlara başvuru yapılması

yeterlidir. Ancak vatandaşlığın sonradan ve yetkili makam kararı kazanılması halleri özel prosedürlere bağlıdır. Kanun'da bunlar hakkında hükümler yer almakla birlikte Kanun'un 12. maddesinde belirtilen “Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler” için vatandaşlık hakkı Cumhurbaşkanı kararı ile verilebilmektedir. Bununla birlikte 28.07.2016 tarihinde ek madde ile “Turkuaz Kart sahibi yabancılar ve bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu; vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler; göçmen olarak kabul edilen kişiler” yine Cumhurbaşkanı kararı ile Türk vatandaşı olabilmektedir (TVK, md. 12).

Türk vatandaşlığının kazanılmasında 13.05.2022 tarih ve 31834 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” uyarınca “en az 500.000 Amerikan Doları veya karşılığı döviz tutarında katkı payını, kapsamı Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından belirlenen fonlarda tutma ve üç yıl sistemde kalma şartıyla, bireysel emeklilik sistemine yatırdığı Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumunca tespit edilen” kişilere vatandaşlık hakkı verilmesi kararlaştırılmıştır (TVK, md. 2). Ancak vatandaşlığın sonradan kazanılmasında Kanun’un 11. maddesinde belirtilen; “ulusal güvenlik, suça karışmamış olma, iyi ahlak sahibi olma, yeteri kadar Türkçe bilme ve diğer engel teşkil eden” haller saklıdır (TVK, md. 11).

Türk vatandaşlığı verilmesinde güncel düzenlemelere bakıldığında 13.05.2022 tarihli Yönetmelik’e bakıldığında “yatırım” karşılığı vatandaşlık verilmesi 250 bin dolardan 500 bin dolara yükseltilmiştir ancak kuralların değişiklik gösterdiği de görülmektedir. Zira 12.01.2017 tarihli ve 29946 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2016/9601 Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik’e göre Türk vatandaşlığının kazanılabilmesi için resmi makamlarca tespit edilmek üzere; “en az 2 milyon dolarlık yatırım yapmak, en az 1 milyon dolarlık taşınmaz edinmek, en az 100 kişilik

istihdam sağlamak, en az 3 milyon dolar mevduatı Türkiye’de tutmak” gibi büyüklük bakımından nispeten önemli rakamlar geriye çekilmiştir.

Zorunlu göç eden yabancılar için Türk vatandaşlığına kabul edilme koşulları Kanun kapsamında üç gruba ayrılmıştır. Buna göre Kanun’da “göçmen olarak kabul edilen kişiler”, “geçici koruma” veya “mülteci” şeklinde sınıflandırıldıklarında vatandaşlığın kazanılması durumunda 12. maddede bahsedilen “istisnai haller” süreci işletilmektedir. İstisnai haller kavramı, 12. maddenin (c) fıkrasında “vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler” olarak belirsiz ve ucu açık bir şekilde belirtilmiştir. 11. maddede belirtilen haller ve 12. maddenin 2. fıkrasında “Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek hali bulunanların talepleri Bakanlıkça reddedilir” ifadesi ile vatandaşlık verilmesi konusunda idarenin tasarruf yetkisi öne çıkarılmıştır (TVK, md. 12).

#### **4.1.1.2. Türk Vatandaşlığının Kaybedilmesi**

Türk vatandaşlığının kaybedilmesinde TVK’unun 20. maddesinde, “*Türk vatandaşlığı, yetkili makam kararı ile veya seçme hakkının kullanılması ile kaybedilir*” denilerek yetkinin idari makam ve işleme ait olduğu açıkça belirtilmiştir (TVK, md. 20). Bununla birlikte; “*devlet vatandaşlığını kazanmış olmak; herhangi bir suç veya askerlik hizmeti nedeniyle aranmıyor olmak; hakkında mali ve cezai tehdit bulunmamak*” (TVK, md. 20) koşulları ile 26. maddede belirtilen işlem ve prosedürleri tamamlayan kişiler kendi istek ve iradeleri ile Türk vatandaşlığından çıkabilmektedirler. Kanun’un 25. ve 26. maddeleri kişinin Türk vatandaşlığından “çıkma izni” bağlamında değerlendirilmektedir. Başka bir ifade kişinin vatandaşlık haklarından feragat edebilmek için başvurduğu süreçtir.

Vatandaşlıktan çıkarma ya da Kanun’daki adı ile “Türk vatandaşlığını kaybettirme” konusu 29. maddede ayrıca düzenlenmiştir. Buna maddeye göre; “kişinin Türkiye’nin menfaatlerine uymayan bir görevde veya Türkiye ile savaş halinde olan

bir devletin hizmetinde, Türkiye tarafından yapılan uyarılara rağmen ve Cumhurbaşkanının izni olmadan hala çalışıyor olması, yabancı bir devlette askerlik yapıyor olması, Türk Ceza Kanununun ilgili hükümlerinde yer alan suçlar nedeniyle hakkında soruşturma olması ancak yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşamaması” durumlarında Cumhurbaşkanı kararıyla vatandaşlıkları kaybettirilebilir.

Vatandaşlığın iptal edilmesi halinde bunun sonuçları kişinin kendisi ile birlikte eş ve çocuklarına da uygulanmaktadır. Nitekim Kanun’da “iptal kararı eğer ilgili kişiye bağlı olarak kazanılmışsa Türk vatandaşlığını kazanan eş ve çocuklar için de bu karar uygulanır” denilmektedir (TVK, md. 32).

#### **4.1.2. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK) amacı; yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (YUKK, md. 1). YUKK, “(1) yabancıların ülkeye giriş ve ülkeden çıkışları ile ülkede ikametleri; (2) uluslararası koruma; (3) “teşkilat”” olmak üzere üç ana hususta hükümler içermekte ayrıca YUKK’tan önceki “Pasaport Kanunu” nu koşullara göre yeni bir düzenlemesi olarak görülmektedir. Öte yandan YUKK’un tanımına göre Şartlı Mülteci;

*“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir” (YUKK, Md. 62).*

İkincil Koruma ise;

*“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir” (YUKK, Md. 63).*

YUKK’un özünde “geri göndermeme” ve “zorunlu olarak sığınanlara” koruma temin edilmesi olduğu söylenebilir. Geri göndermeme ilkesi geçici korumanın teminatı olup, toplu halde sığınan sığınmacılara, devletlerin geçici de olsa bir koruma şemsiyesi sunarak uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarını yerine getirmesidir (Çiçekli, 2009, s. 115). Diğer yandan genel bir kural olarak devletlerin egemenliği ilkesine göre, devletlerin topraklarına gelen yabancıları kabul etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak, genel kuralın istisnası olan geri göndermeme ilkesi, uluslararası hukukun bir teamül kuralı haline gelmesi sebebiyle, bağlayıcılık teşkil etmektedir. Sığınmacı, ülke topraklarına yasadışı yollarla girmiş olsa dahi bu ilke geçerlidir (Nurdoğan ve Öztürk, 2018, ss. 1167-1168). Sonuç olarak, uluslararası korumanın temeli sayılan ve en önemli ilkesi olan “geri göndermeme ilkesi” ile zulüm tehdidi altında olan kişiler, sığınmak istenilen devletler tarafından sığınma hakkı tanınmasa dahi devletlerin himayesi altında kalmaya devam edebilirler.

#### **4.1.2.1. 6458 Sayılı Kanun’un Amacı ve Kapsamı**

Yürürlüğe girdikten sonra YUKK’un getirdiği kurallara ve niteliklere bakıldığında, genel olarak yabancıları kapsayan kural ve hükümlerle birlikte ayrıcalıklı statüdeki yabancıları da kapsadığı görülmektedir (Erten, 2015, s. 9). Kanunun gerekçesinde, artan yabancı sayısına bağlı olarak ortaya çıkan sorunların çözümünde mevcut mevzuatın yetersiz olması nedeniyle uluslararası koruma alanında kapsamlı ve temel



bir kanun çıkarılmasının sorunları gidermekte ve boşlukları doldurmakta esas olacağı belirtilmiştir (Canyaş, 2015, s. 74).

Bu doğrultuda YUKK'un kapsamı "Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmalar ile özel kanunlardaki hükümler saklı" olmak koşuluyla (YUKK, md. 2) "sınırlarda ve sınır kapılarında ya da ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönemeyen ve kitlesel olarak Türkiye'ye gelen yabancılara sağlanacak uluslararası korumayı acil ve geçici olarak sağlamaktır" (YUKK, md. 2).

YUKK'un temel dayanağı; 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde de yer verildiği üzere "Geri Göndermeme" ilkesidir. Bu kapsamda YUKK'un 4. maddesinde "hiç kimse can güvenliğinin veya hürriyetinin tehdit altında olduğu bir yere gönderilemez" denilmektedir (YUKK, md. 4).

#### **4.1.2.2. 6458 Sayılı Kanun'a Göre Sınır Dışı Etme**

Geri göndermeme ilkesinin kapsamını oluşturan "sınır dışı etme" uygulamasına bakıldığında; "menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye" olmak üzere "sınır dışı etme kararı, gerekçeleriyle birlikte Göç Genel Müdürlüğünün talimatı üzerine veya valiliklerce" verilebilmektedir (YUKK, md. 52 ve md. 53). Mülteci, göçmen ya da geçici koruma statüsündeki bir kişinin sınır dışı edilmesinde şu hususlara bakılmaktadır (YUKK, md. 54);

- "5237 Sayılı Türk Ceza Kanun'da yer verilen suçlar ve bunlara ilişkin sınır dışı edilmesi gerekenler",
- "Terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar",
- "Türkiye'ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar",

- “Türkiye’de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar”,
- “Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar”,
- “Vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler”,
- “İkamet izinleri iptal edilenler”,
- “İkamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler”,
- “Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler”,
- “Türkiye’ye yasal giriş veya Türkiye’den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler ya da bu hükümleri ihlale teşebbüs edenler”,
- “Hakkında Türkiye’ye giriş yasağı bulunmasına rağmen Türkiye’ye geldiği tespit edilenler”,
- “Uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası korumadan hariçte tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, başvurusunu geri çeken, başvurusu geri çekilmiş sayılan, uluslararası koruma statüleri sona eren veya iptal edilenlerden haklarında verilen son karardan sonra bu Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye’de kalma hakkı bulunmayanlar”,
- “İkamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye’den çıkış yapmayanlar”,
- “Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu tespit edilenler” hakkında uluslararası koruma işlemlerinin her aşamasında sınır dışı etme kararı alınabilir.

#### 4.1.2.3. 6458 Sayılı Kanun’a Göre Sınır Dışı Edilemeyecekler

Kanun’da hakkında sınır dışı etme kararı verilebilecek kişilerle ilgili ayrıntılı bir sınıflandırma yapılmaktadır. Hakkında sınır dışı etme kararı verilemeyecek olan kişiler de kanunda münhasıran belirtilmiştir. Buna göre 54. madde kapsamında yer almış olsalar da aşağıda sıralanan durumları bulunan kişiler sınır dışı edilemez (YUKK, md. 55);

- “Sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar,”
- “Ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli olanlar,”
- “Hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam ederken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar,”
- “Mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları,”
- “Tedavileri tamamlanıncaya kadar, psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurları,”
- “Birinci fıkra kapsamındaki değerlendirmeler, herkes için ayrı yapılır. Bu kişilerden, belli bir adreste ikamet etmeleri, istenilen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmaları istenebilir.”

Sınır dışı edilemeyecekler “geri göndermeme” ilkesi uyarınca 63. maddede yer verildiği üzere statü bakımından “ikinci koruma” sağlanarak geri göndermeme ilkesinin uygulanması sağlanır. İlgili maddeye göre eğer “mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde” 63. maddede bahsedilen uygulamalara maruz kalacaksa kişi geri gönderilmez (YUKK, md. 63).

Sınır dışı edilme bahsine doğrudan dahil olmamakla birlikte “ikamet izinleri” konusuna da yer verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda YUKK 30. maddesinde; “a) Kısa dönem ikamet izni b) Aile ikamet izni c) Öğrenci ikamet izni ç) Uzun dönem ikamet izni d) İnsani ikamet izni e) İnsan ticareti mağduru ikamet izni” olmak üzere altı tür izin söz konusudur (YUKK, md. 30). İkamet izni bahsinde yabancıların kendi ülkelerine belli süreliğine giriş yaptıktan sonra Türkiye’ye geri dönüşlerinde; “zorunlu kamu hizmeti, eğitim ve sağlık nedenleri hariç, bir yılda toplam altı ayı geçen veya son beş yıl içinde toplam bir yılı aşan Türkiye dışında kalışlar ikamette kesinti sayılır. İkamet süresinde kesintisi olanların ikamet izni başvurularında veya başka bir ikamet iznine geçişlerinde, önceki izin süreleri hesaba katılmaz” denilmektedir (YUKK, md. 28).

Genel olarak; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerinin elde edilmesi YUKK’un mezkur maddelerinde yer bulmakla birlikte kural olarak refakatsiz çocuklar, özel ihtiyaç sahipleri pozitif ayrışmaktadır. Bunlarla birlikte yukarıda bahsedildiği üzere YUKK’un 55., 61., 62. ve 63. maddesi kapsamında olanlar durumlarına uygun bir statü kazanırlar. “Herhangi bir nedenle ülkesinden göç etmeye zorlanmış kişilere kitlesel sığınma durumunda geçici koruma sağlamak için asgari standartlar hakkında ve üye devletler arasında bu tür insanları ülkeye kabul etmesi ve sonrasında bunun sonuçlarına katlanması çabalarında denge sağlayacak önlemler hakkında AB Geçici Koruma Yönergesinin 8. maddesinde ‘taraf devletlerin, koruma süresinin tamamı boyunca geçici korumadan yararlanan kişilere oturma izni tahsis etmek için gerekli önlemleri kabul edecekleri düzenlenmiştir” (Aygün, 2018, s. 173).

Yabancıların “statülendirilmesi” bağlamında tartışmalar da vardır. Canyaş’a (2015, s. 77) göre YUKK’un 4. ve 63. maddelerinde yer verilen hükümler açık ve net olmakla birlikte uygulanmasında idarenin tasarrufunun öne çıkarılması durumu söz konusudur. Erten (2015, s. 42) göre “şartlı mülteci” ve “ikincil koruma” kavramlarının içeriği oldukça esnektir. Zira bu durumdakilerin Türkiye’de kalmalarına izin verilmesinde “süre” yer almamaktadır. Nurdoğan ve Öztürk’e (2018, s. 1167) göre YUKK kapsamında verilen ikamet izinlerinin de kapsamı esnek

ve yoruma açıktır. İkamet izni açısından bakıldığında, “birçok ülkede kişiye başka hakların tanınabilmesi bakımından varlığı aranan şartlardan biri olduğundan, entegrasyon süreci de ayrı bir öneme sahiptir. Mülteciye ikamet izninin verilmesi, çoğu zaman entegrasyon sağlanmasına giden yolda diğer hakların verilmesini de kolaylaştırıcı bir unsura sahip olmaktadır” (Aygün, 2018, s. 174).

#### **4.1.3. Geçici Koruma Yönetmeliği**

13.10.2014 tarihli ve Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY), YUKK’un 91. maddesinde belirtilen “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” hükmü kapsamında çıkarılmıştır. GKY’nin amacı “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen uluslararası koruma talebi olan yabancılara geçici koruma sağlamak, kitlesel göç hareketlerine karşı tedbir almak ve hususları düzenlemek” olarak belirtilmiştir (GKY, md. 1). GKY, YUKK’un uygulanması süreç ve işlemlerini içine alan oldukça kapsamlı bir belgedir.

GKY, bir uygulama belgesi olmakla birlikte kamuoyunda sıklıkla yer bulan bazı hususlar hakkında açıklamalara yer verilmesi bakımından da önem arz etmektedir. Geçici korunanların illerde ve ülkede kalmalarına ilişkin olarak 24. ve 25. maddelerde yer bulan düzenlemeler şu şekildedir (GKY, 2014).

İllerde Kalma Hakkı; “kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı yönüyle herhangi bir sakınca görülmediği hallerde geçici korunanların Genel Müdürlükçe belirlenen illerde kalmalarına izin verilebilir. Buna ilişkin usul ve esaslar ise Bakanlıkça belirlenir. Geçici barınma merkezi dışında kalan geçici korunanlardan ihtiyaç sahibi olanlar valilikler tarafından belirlenecek yerlerde de barındırılabilir” (GKY, md. 24).

Ülkede Kalış Hakkı; “geçici koruma kimlik belgesi, Türkiye’de kalış hakkı sağlar. Ancak bu belge Kanunda düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer sayılmaz, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanımaz, süresi ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz” (GKY, md. 25) denilmektedir.

Ülkede kalış süresinin vatandaşlık kazanımında etkili olabileceği görüşü (Aygün, 2018, s. 174) üzerinden değerlendirildiğinde GKY’nin 25. maddesindeki “ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer sayılmaz, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanımaz, süresi ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz” ifadesi vatandaşlık hakkı kazanımının doğrudan “ikamet” ile ilişkilendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

#### **4.1.3.1. Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Kamu Hizmetleri**

GKY kapsamında yabancılara verilecek kamu hizmetleri ayrıntılı olarak sayılmış olup bunlar temel hususlara göre aşağıda sıralanmıştır.

- Geçici koruma kimlik belgesi verilmesi; “valilikler tarafından kayıt işlemi tamamlanan kişilere geçici koruma kimlik belgesi düzenlenir. YUKK uyarınca; “kapsam dışı olanlara geçici koruma kimlik belgesi verilmez, verilmişse de iptal edilir.” Geçici koruma kimlik belgesi verilenlere “5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu” kapsamında yabancı kimlik numarası da verilir” (GKY, md. 22).
- Sağlık hizmetleri; yönetmelik kapsamında yer alan yabancılara; “sağlık, eğitim, iş, sosyal hizmetler ve yardımlar ile tercümanlık ve benzeri hizmetler verilmektedir. 2019 yılından itibaren temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlardan Bakanlıkça belirlen tutar veya oran üzerinden katılım payı” alınabileceği belirtilmiştir. Genel olarak Yönetmelik kapsamında yer alan yabancılara Birinci, İkinci ve Üçüncü (acil, ayakta, yatarak, operasyon ya da sürekli gözlemlenilen) tam set sağlık hizmeti verilmektedir. Bu hizmetlerin bedelleri ise Sosyal Güvenlik Kurumu,

Sağlık Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı uygulama ve prensipleri dahilinde kamu kaynaklarından karşılanmaktadır (GKY, md. 26 ve md. 27).

- Eğitim hizmetleri; “yönetmelik kapsamındaki yabancıların eğitim faaliyetleri, geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Millî Eğitim Bakanlığının kontrolünde ve sorumluluğunda” yürütülmektedir. “Geçici korunanların ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleriyle ilgili usul ve esaslar Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından” yürütülmektedir (GKY, md. 28). Devlet okullarındaki eğitim hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanmaktadırlar.

- İş piyasasına erişim hizmetleri; “geçici koruma kimlik belgesine sahip olanlar, Cumhurbaşkanınca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda (il, ilçe veya köylerde) çalışma izni almak için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına başvurabilir. Geçici korunanlara verilen çalışma izni, Kanunda düzenlenen ikamet izinleri yerine geçmez” (GKY, md. 29).

- Sosyal hizmetler ve yardımlar; “yönetmelik dahilinde yabancılara verilen sosyal yardımların nitelikleri değişim göstermekle birlikte 2018 yılından itibaren “3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” kapsamı dahilinde “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Koordinesi” ile ihtiyaç sahipleri ile geçici barınma merkezilerindeki gereksinimlerinin karşılanması, psikososyal destek çalışmaları, refakatsiz çocuklara bakım verilmesi, yerli yabancı kurumlarına sağladıkları ayni ve nakdi yardımların dağıtımının yapılması sağlanmaktadır” (GKY, md. 30).

- Tercümanlık hizmetleri; “yönetmelik kapsamındaki iş ve işlemlerde, yabancıyla tercüman olmaksızın istenilen düzeyde iletişim kurulamadığında tercümanlık hizmetleri ücretsiz olarak sağlanır” (GKY, md. 31).

#### **4.1.3.2. Geçici Koruma Statüsünde Olanların Yükümlülükleri**

Geçici koruma statüsünde olanlara ilişkin Türkiye’de kaldıkları süre içerisinde uymakla yükümlü oldukları bazı kural ve ilkeler belirlenmiştir. GKY’nde “geçici koruma amacıyla ülkemize gelen yabancılar, kanunlara ve idari gerekliliklere uymakla yükümlü olup, aksine hareket edenler hakkında gerekli adli işlemler ile idari yaptırımlar genel hükümlere göre” yerine getirilmektedir (GKY, md. 33).

#### **4.2. Türkiye’nin Sığınmacı Politikası**

Genel olarak sığınmacı politikaları devlet merkezli ve birey merkezli olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Devlet merkezli yaklaşımda taraf olunan uluslararası hukuk kuralları geçerlidir (Konyalı, 2021, s. 59). Buna göre örneğin Cenevre Sözleşmesi, İHEB, Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname gibi kurallar ve ilkeler kapsamında bir devlet kendisine sığınma isteyen kişileri sözleşme ve andlaşmalardaki hususlar kapsamında kabul etmek ve geri göndermemekle sorumludur. Ancak uluslararası hukuk uyarınca, devletler kendi topraklarında hem kendi vatandaşlarının hem de sığınma hakkı tanıdığı yabancıların diğer devletler aleyhine sergileyebileceği eylemleri kontrol altında tutmakla yükümlüdür. Ayrıca devletler sığınmacıları ülkelerine kabul etmek ve ikamet hakkı tanımak konusunda serbest olmakla birlikte, her koşulda sınır dışı etme ve geri göndermeye ilişkin uluslararası andlaşmalardan veya uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır (Şeker ve Erdal, 2010, s. 104).

Birey merkezli yaklaşımda ise “Uluslararası Adalet Divanı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Uluslararası Ceza Mahkemesi” kararları dışında kişilere yönelik (kadınlar, savaş mağdurları, doğal afet mağdurları vb.) olarak devletler ‘özel bir sığınma prosedürü’ uygulayabilmektedir. Başka bir açıdan birey merkezli yaklaşımda, bir devlet herhangi bir kişiyi, grubu ya da topluluğu olası ya da gerçekleşmiş bir afet ya da krizden, kendi menşe devletinden ya da olası



tehlikelerden korumak üzere sığınmacı politikaları ve uygulamaları geliştirebilir. Burada temel kriter, birey merkezli yaklaşımda uluslararası suçlular, insanlığa karşı işlenmiş suçlar, terörizm gibi suçlarla anılmamak ya da hükümlü olmamak, mağdur ve yardıma muhtaç durumda olmaktır (Ertan ve Ertan, 2017, ss. 31-32).

Sığınmacılara yönelik politikaların geliştirilmesi ve uygulanması konusunda uluslararası düzenlemeler söz konusu olsa da pratikte her devletin kendine göre kural ve usulleri vardır. IOM'un göçmen tanımı bahsinde yer verdiği üzere kişinin yasal/hukuki statüsü, yer değiştirme eyleminin zorunlu olması, yer değiştirmenin nedenleri, gidilen ülkede kalış süresi gibi faktörler üzerinde uzlaşılmakta ancak bu ilkelerin içerikleri farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Bunun somut örneği Cenevre Sözleşmesinde yer verilen “1951’den önce meydana gelen olaylar” ve “göçmenliğin Avrupa içi bir durum” olarak kabul edilmesidir. Dolayısıyla sığınmacı politikası denildiğinde her ülkenin kendi yorumu olduğu söylenebilir.

Türkiye açısından bakıldığında sığınmacı politikalarının genel olarak Cenevre Sözleşmesi başta olmak üzere uluslararası sözleşme, belge ve ilkeler kapsamında yönetildiği ve politikaların bu belge, ilke ve sözleşmelere göre geliştirildiği ifade edilebilir (Tolay, 2011, ss. 210-211). Yakın döneme bakıldığında 1989 yılında Bulgaristan’dan gelen Türklere yönelik göç politikasının “birey merkezli” olduğu, 1988’de Irak’ın Halepçe kentinde yaşanan kimyasal silah saldırılarından kaçarak Türkiye’ye gelenlerin göç politikasının “devlet merkezli” olduğu izlenmiştir (Şahin, 2015, s. 183; Sever, 2015, s. 96). Genel olarak devlet merkezli yaklaşımda; belli zorluklar ve zorunluluklar nedeniyle sığınmacı durumuna düşmüş olanların geçici olarak himaye edilmesi söz konusu iken birey merkezli yaklaşımda hem geçici hem kalıcı himaye söz konusu olabilmektedir (İçduygu, 2014, s. 53). Türkiye’nin sığınmacı politikasındaki değişiminin miladı ise Arap Baharı sonrasında başlayan kargaşanın, Suriye’ye sığramasından sonra olmuştur.

Suriye’den Türkiye’ye ilk mülteci akımı 29 Nisan 2011’da 250-300 kişilik bir grupla başlamış ve bunu takip eden yıllarda bu sayı katlanarak artmış ve milyonlarla ifade

edilmeye başlanmıştır (İhlamur-Öner, 2014, s. 43). Suriye ve daha sonra Afganistan ile diğer pek çok ülkeden girişlerin artmasıyla birlikte ortaya çıkan durumun yönetilmesi bağlamında Türk göç yasaları ve mevzuatında zorunlu olarak değişimlere gidilmesi söz konusu olmuştur. 2013 yılında çıkarılan YUKK kapsamında Türkiye’ye sığınanlara ilişkin Cenevre Sözleşmesi ve İHEB temel referans olarak alınarak “geri göndermeme” ilkesi benimsenmiştir. Ayrıca 2013 sonrası mevzuatta “sınır dışı edilemeyecekler” oldukça geniş yer verilerek sığınmacı olarak kabul edilenlerin Türkiye’de kalışları “teminat” altına alınmıştır.

YUKK, 2014 yılında yürürlüğe girinceye dek Türkiye’de sığınma ile ilgili politikalar çoğunlukla Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre düzenlenmiştir. Bu kapsamda, sığınmacıların uluslararası koruma başvuru süreçleri oldukça sınırlı tutulduğu gibi sığınmacı ve mültecilerin haklarına ilişkin kapsamlı ve net bir koruma ya da güvence taahhüdünden de söz edilememektedir. Nitekim Türkiye’nin “geri göndermeme” ilkesi kapsamında hak ihlalleri, sınır dışı etme, alıkoyma vb. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 3, 5 ve 13. maddelerini ihlal ettiği yönünde bir karar mevcuttur (HBSD, 2018, s. 7). Türkiye’nin sığınmacılara ilişkin tutumu AİHM ve AİHS kararları çevrelerinde görece “haksız” bulunurken YUKK ile başlayan yeni süreçte deyim yerindeyse Türkiye “sığınmacılar için güvenli bir liman” haline gelmiş ve bu durum yasal olarak güvence altına alınmıştır (MHD, 2017, s. 3). Ek olarak 2013 sonrasında Türkiye’nin sığınmacı politikalarının kapsamı, mülteci/sığınmacı işlerinden sorumlu Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (GİGM) kurulması, barınma merkezlerinde ikamet ve buralardakileri yaşam malzemeleri verilmesi, ülke genelinde tam set eğitim, sağlık ve kamu hizmetlerinden yararlandırma, kurallar bağlı olmak üzere çalışma izinleri verilmesi, sınır dışı edilmeye yönelik adli ve idari yargı yollarını açılması gibi imkân ve haklarla donatılmıştır.

Türkiye’de 30 Haziran 2022 itibariyle toplam 3 milyon 648 bin 983 Suriyeli “geçici koruma” statüsüyle ikamet etmektedir. Diğer ülkelerden gelenler de eklendiğinde geçici koruma altında toplam sığınmacı sayısı ise 5 milyon 506 bin 304 kişidir

(GİGM, 2022). Genel olarak Türkiye'nin sığınmacı politikalarının merkez noktalarını aşağıda sıralandığı şekilde çerçevelemek mümkündür. Bunlar şu şekildedir:

- Koruma ve koruma hizmetlerine erişim sağlama faaliyetleri; UNHCR ile eşgüdümlü olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve il müdürlükleri, kolluk kuvvetleri, Adalet Bakanlığı ve Türkiye Barolar Birliği ile işbirliği içinde, uluslararası koruma ihtiyacı içindeki kişilerin ülkeye kabulü, adil ve etkili ulusal koruma prosedürlerine erişimi ve usulî standart ve güvencelerin geliştirilmesi için savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. Öncelikli alanlardan birisi, kayıt ve uluslararası koruma usullerini desteklemek üzere GİGM ile işbirliğinin devam ettirilmesidir (ILO, 2022; UNHCR, 2021; MHD, 2017).
- Koruma hizmetlerine erişimin güçlendirilmesi; çocuk koruma hizmetlerine, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önleme ve müdahale faaliyetlerine ve özel ihtiyaç sahiplerine yönelik sosyal hizmetlere ağırlık vermekte, başta Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Sosyal Hizmet Merkezleri olmak üzere yetkili makamlara lojistik destek ve personel desteği sağlamanın yanı sıra ortaklarıyla yaptığı çalışmalarla uluslararası koruma ihtiyacı içindeki özel ihtiyaç sahipleriyle ilgili tespit, yönlendirme ve müdahale faaliyetlerini destekleyip, koruma hizmetleri çerçevesinde nakit yardımı yapmaktadır (ILO, 2022; UNHCR, 2021; MHD, 2017).
- Üçüncü ülkeye yerleştirme ve kendiliğinden gelişen gönüllü geri dönüşler; hassas durumdaki ve koruma riskleri bulunan kişilerin üçüncü ülkeye yerleştirme dosyalarını inceleyerek güvenli tamamlayıcı yollara yönelik savunuculuk faaliyetleri yürütülmektedir. UNHCR ve GİGM ile işbirliği içinde gönüllü geri dönüş usulî güvencelerini iyileştirmeye ve doğru ve güncel bilgilere erişimi sağlamaya çalışmaktadır (ILO, 2022; UNHCR, 2021; MHD, 2017).
- Topluluk güçlendirme ve geçim kaynaklarına erişim; ihtiyaçları tespit edilerek istihdama ve beceri geliştirme kurslarına erişim konusunda yetkili makamlarla ve

ortaklarıyla işbirliklerine devam ederken iş eşleştirme ve geçim kaynaklarına erişim anlamında İŞKUR tarafından destek vermekte, aynı zamanda sosyal girişimcilik ve kooperatifler aracılığıyla sürdürülebilir gelir üretimi alanında kalkınma aktörleriyle çalışmalar yapılmaktadır (ILO, 2022; UNHCR, 2021; MHD, 2017).

- Sosyal uyuma destek; GİGM ve UNHCR, uluslararası koruma ihtiyacı içindeki kişiler, yerel toplum, kamu kurumları ve hizmet sağlayıcılar arasındaki diyalogu artırmak amacıyla Ulusal Uyum Stratejisi ve Eylem Planı çerçevesinde işbirliği içinde uyum ve sosyal uyum faaliyetleri yürütmektedir. Pandemi sürecinde sosyal uyum etkinlikleri, uluslararası koruma ihtiyacı içindeki kişilere ve yerel topluma farklı yöntemlerle ulaşmak üzere yeniden planlanmıştır (ILO, 2022; UNHCR, 2021; MHD, 2017).
- Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP); Türkiye'nin mülteci müdahalesine uluslararası destek için ana strateji, koordinasyon ve kaynak toplama platformu olma işlevini sürdürmektedir. Koruma ve Temel İhtiyaçlar sektörleri UNHCR liderliğinde olmak üzere UNDP ve UNHCR eş liderliğinde yürütülen 2021-2022 Türkiye Bölümü'nün lansmanı 1,04 milyar dolar finansman çağrısıyla 19 Şubat 2021'de gerçekleştirilmiştir (ILO, 2022; UNHCR, 2021; MHD, 2017).
- Dış ilişkiler; Türkiye'deki yasal çerçeve, 3RP stratejik hedefleri ve Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat ışığında uluslararası koruma ihtiyacı içindeki kişilerin korunmasında çok paydaşlı bir yaklaşımla desteği güçlendirmeye devam etmektedir.
- Sığınmacıların kendi kendine yetebilmesi ve yardımlara bağımlılıklarının azaltılabilmesi için ILO ile işbirliği yapılmaktadır. Bu kapsamda belirli koşullar altında 2016 yılından itibaren çalışma izinleri verilmektedir. Güncel tahminlere göre Türkiye'de yaklaşık 1 milyon Suriyeli mültecinin çalışma iznine sahip olduğu ve aktif olarak istihdam edildiği belirtilmektedir (ILO, 2022; UNHCR, 2021; MHD, 2017).

Genel olarak Suriye'deki olaylar nedeniyle Türkiye'ye sığınan kişiler, YUKK'a istinaden çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında "geçici koruma statüsü" adı verilen ayrı bir uygulamaya tâbidir. Türkiye, bu uygulama uyarınca Suriye'den Türkiye'ye sığınan kişilere yasal olarak Türkiye'de kalma ve bazı hizmetlerden yararlanma hakkı tanımıştır. Mevcut uygulamada, Suriye'den Türkiye'ye sığınan Suriye vatandaşları, vatansızlar ve daha önce Suriye'de ikamet etmekte olan Filistinliler bu kapsamda değerlendirilmektir. Dolayısıyla, Suriye'den gelen sığınmacılara halihazırda "geçici koruma" uygulaması uyarınca Türkiye'de kalma hakkı tanındığından bu kişiler ayrıca bir "uluslararası koruma" başvurusu yapamamaktadır. Eğer kişi Türkiye'de "uluslararası koruma" başvurusu yaparsa genel olarak barınma imkânından yararlanamadıkları gibi diğer sığınmacılar tanınan çok sayıda haktan da (dolaşım izni, çalışma izni, kamu hizmeti vb.) yararlanamaz (ILO, 2022; UNHCR, 2021; MHD, 2017).

Türkiye'nin sığınmacılara yönelik politikalarına geniş açıdan bakıldığında "geçici koruma statüsü" bağlamında kapsamlı haklara ve olanaklara sahip oldukları görülmektedir. Ancak bazı açılardan özellikle Suriyeli sığınmacılara ilişkin kamuoyunda doğru bilinen yanlışların da vurgulanması gerekmektedir. GİGM tarafından hazırlanan bilgilendirme metninde şu açıklamalara yer verilmiştir;

- Üniversitelere giriş; Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından kabul edilen esaslar kapsamında geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler yabancı öğrenci sınavına girerek ya da yatay geçiş yaparak Türkiye'deki üniversitelerde öğrenim görebilmektedir (GİGM, 2021).
- TOKİ'den konut edinme; Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'ndan (TOKİ) konut edinmenin ön koşulu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktır. Dolayısıyla Suriyeliler TOKİ'den ev edinmemektedir (GİGM, 2021).
- Suriyelilerin kayıt altına alınması; Türkiye'de bulunan Suriyeliler; parmak izleri, fotoğrafları ve kimlik bilgileri ile İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından kayıt altına

alınmakta ve kendilerine Geçici Koruma Kimlik Belgesi düzenlenmektedir. Geçici Koruma Kimlik Belgesi olmayan hiçbir Suriyeli Türkiye’de hak ve hizmetlerden faydalanamamaktadır (GİGM, 2021).

- Maaş ya da benzeri gelir tahsisi; Türkiye’de yaşayan Suriyelilere devlet tarafından maaş bağlanmamaktadır. Ancak, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen “Sosyal Uyum Yardımı Projesi” kapsamında ihtiyaç sahiplerine Kızılay Kart aracılığı ile kişi başı olmak üzere belirli bir miktar yardım yapılmaktadır. Suriyelilere özel kira desteği ya da nakdi yardımlar yapılmamaktadır (GİGM, 2021).

- Dolaşım; Suriyeliler kayıt işlemi sonrası haklarında düzenlenen Geçici Koruma Kimlik Belgesi’nde belirtilen ilde ikamet etmekle yükümlüdür. Suriyeliler hak ve hizmetlere yalnızca kimlik belgesi üzerinde yer alan ilde erişebilmektedir. İkamet ilini değiştirmek isteyenler izin almak zorundadır. İkamet ilinden izinsiz ayrılarak seyahat edenlere idari yaptırım uygulanmaktadır (GİGM, 2021).

- Memuriyet; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 48’inci maddesi gereğince, Türk vatandaşı olmayanlar devlet memuru olamamaktadır. Bu nedenle ülkemizde bulunan Suriyelilerin devlet memuru olmaları mümkün değildir (GİGM, 2021).

- Oy kullanma; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası gereğince Türk vatandaşı olmayanlar seçimlerde oy kullanamamaktadır. Bu nedenle Türkiye’deki Suriyelilerin oy kullanmaları mümkün değildir (GİGM, 2021).

- Kamu hizmetlerinde öncelik; Suriyeliler kamu hizmetlerinde öncelikli olmadığı gibi hizmet sunumunda kendilerine herhangi bir ayrımcılık da yapılmamaktadır. Mevzuat gereği hiçbir yabancıya Türk vatandaşlarından daha fazla hak ve imkân sağlayamayacağı için kamu hizmetlerinin sunumunda Suriyelilere herhangi bir öncelik/ayrıcalık tanınmamaktadır (GİGM, 2021).

- Vergilendirme; Suriyeli işyeri sahiplerinin vergi konusunda muafiyetleri veya ayrıcalığı bulunmamaktadır (GİGM, 2021).

Türkiye’de yukarıda sıralanan haklardan yararlanan yabancıların sayıları milyonlarla ifade edilmektedir. Göç İdaresi verilerine göre Türkiye’de,

*“On şehirde kurulu yirmialtı geçici barınma merkezinde 256,9 bin Suriyeli yaşamaktadır. Bu merkezler dışında toplam yaklaşık 3,55 milyon Suriyelinin Türkiye’de ikamet ettiği belirtilmektedir. Mülteciler Derneği’nin Mart 2022 itibariyle yayımladığı verilere göre Türkiye’de ikamet eden Suriyeli sayısı 3,74 milyon kişidir. Genel demografik yapıya bakıldığında; Suriyelilerin %70,9’u kadın ve çocuklardan oluşmakta, 5-24 yaş aralığında 744 bin kişi bulunmakta, yaş ortalaması 22,3’tür. Mart 2022 itibariyle bir önceki aya göre 8,1 bin kişilik bir artış söz konusu olup Suriye’den Türkiye’ye göç artarak devam etmektedir.”<sup>2</sup>* (Mülteciler Derneği, 2022).

Verilen rakamlara bakıldığında Türkiye’deki yabancı yoğunluğunda Suriyelilerin ilk sıra olduğu görülmekte, aynı zamanda yasal ve idari düzenlemelerin de büyük oranda Suriyelilere yönelik olduğu söylenebilir. Nitekim genel olarak Türkiye’de üç tür yabancıdan söz edilebilmektedir. Birincisi YUKK kapsamındaki “geçici koruma statüsü” verilen ve çoğunluğu Suriyelilerden oluşan yabancılardır. İkincisi “uluslararası koruma statüsü” verilerek kentlerde kayıt altında bulunan yabancılardır. Üçüncüsü de “düzensiz göçmen statüsü” verilen kaçak giriş, geri kabul anlaşması ya da göçmen kaçakçılığından yakalanan yabancılardır. Tez çalışmasında odaklanılan politika ve uygulamalar ise birinci grubu yani “geçici koruma statüsü” verilenleri kapsamaktadır. Türkiye’ye gelen bir kişinin statüsü belirlenirken, 1951 Cenevre Sözleşmesi madde 1(A)(2)’de yer verilen mülteci statüsü tespit edilir ve uygun görülürse “mülteci statüsü” verilir. Ancak YUKK’un 3. ve mezkur maddelerinde de

---

<sup>2</sup> Yaşanılan şehirlere bakıldığında 540,1 bin kişi ile İstanbul ilk sırada yer alırken bunu; 462,2 bin kişi ile Gaziantep, 432,9 bin kişi ile Hatay, 429,3 bin kişi ile Şanlıurfa, 256,3 kişi ile Adana, 242,1 kişi ile Mersin takip etmektedir. Suriyelilerin Türk nüfusuna oranı ise ülke genelinde %4,25’tir. 193.293 Suriyeli, Türk Vatandaşı olmuştur. 2020 yılı itibariyle üniversitelerde okuyan Suriyeli öğrenci sayısının 48 bin 192’dir. Diğer eğitim kademelerinde okuyan Suriyeli çocuk sayısı 771.428’dir. En az bir ortağı Suriye uyruklu olan şirket sayısı 15.159’dur”

belirtildiği üzere bu statü Türkiye için “geçici koruma statüsü” olarak ayrıştırılmıştır. Yukarıda ve çalışmanın önceki bölümlerinde hem mevzuat hem de uygulama bakımından değerlendirildiğinde geçici koruma statüsünde verilen haklar bakımından Türkiye’nin oldukça konforlu ve cömert politikalar izlediğini söylemek mümkündür. Bu ifadenin çıkış noktası ise YUKK’un 91. maddesinde yer verilen; “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” hükmüdür. AB uygulamalarına bakıldığında Türkiye’deki gibi “geçici koruma statüsü” değil, “şartlı koruma statüsü” politikalarının uygulandığı görülmektedir. Örneğin Hopyar’a (2016, ss. 63-63) göre Türkiye’de YUKK ve GYKY kapsamında verilen ikamet, çalışma izinleri AB ülkelerinin pek çoğunda oldukça sınırlıdır ya da yoktur. Ayrıca seyahat belgesi, sosyal yardım, kamu hizmeti alma vb. gibi oldukça değerli ve önemli olanak ve belgeler de kolayca verilmemektedir.

#### **4.3. Türkiye’nin Statü Politikası**

Bir hak olarak sığınma İHEB’in 14. maddesinde yer aldığı üzere “herkesin, sürekli baskı altında tutulduğunda başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır” şeklinde ifade edilmiştir. Sığınma olgusunun temelinde göçe zorlayıcı dış unsurlar varlığı aranır. Başka bir deyişle menşe ülkede göçmenliğe mecbur bırakan baskıların olması ve bu baskılar karşısında kişilerin ya da grupların korunmaya gereksinimleri olması gerekmektedir (Başak, 2011, s. 21; Saraçlı, 2011, s. 74). Sığınmacı ise daha önce ifade edildiği üzere korunmak amacıyla yaşadığı ülkenin sınırlarını aşmak zorunda olan kişiler ya da hukuki olarak mültecilik statüsü kazanabilecek olan ancak bulunduğu ülkede mülteci olarak kabul edilmeyen veya mültecilik başvurusu henüz sonuçlanmamış kişilerdir (Kıratlı, 2011, s. 17; Abadan-Unat, 2006, s. 352). Sığınmacılara yönelik, geçici koruma ve ikincil koruma olmak üzere iki tür statüden söz edilmektedir. Geçici koruma, Cenevre Sözleşme ilkeleri kapsamındaki koruma statüsünü ifade ederken ikincil koruma sığınmacılar için acil çözüm bulunması



amacına yönelik koruma statüsüdür (Çiçekli, 2014, s. 315; Abadan-Unat, 2006, ss. 352-354).

Geçici koruma, kitlesel sığınma olaylarının ortaya çıkması halinde uygulanmak üzere geliştirilen acil bir çözüm yöntemidir. Yöntemin amacı ise mülteci ve sığınmacıların hızlı bir şekilde güvenli bir ortama ulaştırılmaları ve insan hakları ekseninde geri gönderilmeme ilkesine uygun bir güvence sağlanmasıdır. Geçici koruma, bireysel olarak statü işlemlerinin gerçekleşmesi için yeterli zamanın var olmaması nedeni ile toplu olarak güvence sağlanması ve sığınanların koruma altına alınması sürecidir (Çiçekli, 2014, s. 313). Geçici koruma yönteminin uluslararası düzenlemelerde pek yer almamasının sebeplerinden en önemlisi, özellikle ülkelerin gelecekte büyük göç akınlarında ciddi yükler ve sorumlulukların doğması endişesidir (Çiçekli, 2014, s. 315).

YUKK'un 63. maddesi kapsamında getirilen "ikincil koruma" Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış yabancılara münhasır düzenmiş olup ülkelerini terk etmek ve başka ülkelere sığınmak isteyen kişilere tanınan diğer bir statü ise ikincil koruma statüsüdür (YUKK, md. 63). Tamamlayıcı bir koruma statüsü olarak da ifade edilen ikincil koruma, uluslararası hukukta mülteci statüsü durumuna uymayanları ve göçmen olgusu dışında kalanları içeren zorunlu olarak göçe mecbur kalanları kapsayan, de facto mülteci, savaş mültecisi veya "insani sığınmacı gibi terimlerle ifade edilen kişileri ya da grupları kapsamaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013, s. 1035). İkincil korumanın en temel özelliği ve güvencesi "geri göndermeme" durumudur Türk hukukunda, mülteci veya şartlı mülteci durumunda olmayan insanlar için oluşturulan bu koruma statüsü, YUKK'un 63. maddesine göre verilmektedir.

Sığınmacılara ilişkin koruma statüsüne karşılaştırmalı hukuk açısından bakıldığında, Türk hukukunda mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve insan ticareti mağduru olmak üzere dört temel sınıf ve statü vardır. AB uygulamalarında ise kapsam ve içerikler görece daha geniş olup, sığınmacılar, kabul edilmiş mülteciler ve ikincil korumaya ihtiyacı olduğu kabul edilmiş kişiler, insan ticareti ve özellikle sömürücü

çalışma koşulları mağdurları, 39. maddenin geçici tedbir kararlarından etkilenenler, düzensiz göçmenler, uzun süreli mukimler, Türk vatandaşları, AEA ülkeleri<sup>3</sup> veya İsviçre vatandaşlarının aile fertleri olan üçüncü ülke vatandaşları, vatansız kişiler ve vatandaşlığın veya vatandaşlığı ispatlayan belgeleri kaybeden kişiler şeklinde sınıf ve statü vardır. Çalışmanın konusu bakımından sığınmacı boyutunda bakıldığında AB uygulamaları ve sığınmacı statüleri Türkiye açısından karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla aşağıda açıklandığı şekilde özetlenmiştir.

Sığınmacılar, “uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar” olarak tanımlanmaktadır. Sığınmacıların durumu, AB sığınma müktesebatı ile düzenlenmektedir. Sığınma müktesebatının düzenlendiği mevzuat; 604/2013EU sayılı Dublin Tüzüğü, 603/2013EU sayılı Eurodac Tüzüğü, 2013/33/EU sayılı Kabul Koşulları Direktifi, 2013/32/EU sayılı Sığınma Usulleri Direktifi ve 2011/95/EU sayılı Vasıflandırma Direktifinden oluşmaktadır. Söz konusu Direktifler bağlamında AB hukuku, sığınma başvurusu hakkında karar verilene kadar sığınma talebinde bulunan kişilerin sınır dışı edilmesini yasaklamaktadır. Sığınma Prosedürü Yönetmeliği (2013/32/EU)’nın 9 (1). maddesi, sığınmacıların AB topraklarındaki mevcudiyetlerinin ve sığınmacı statülerinin mevzuata uygun olduğunu belirtmektedir. Bu maddede, özellikle müteakip başvurular için bazı istisnalar olsa da, sığınmacıların sürecin işlemesi amacıyla yetkili makam tarafından karar verilene kadar “üye ülkede bulunma izinleri olduğu” ifade edilmektedir.

Sığınmacıların gerekli belgeleri elde etme hakkı, AB hukuku uyarınca Kabul Koşulları Yönetmeliği (2013/33/EU) uyarınca Yönetmelikle bağlı olan AB üye ülkeleri ile şarta bağlanmıştır. Söz konusu yönetmeliğin 6. maddesinde, sığınma başvurusunda bulunan herkese, üç gün içinde, sığınma başvurusunda bulunduğunu teyit eden bir belge verilmesi ya da sığınma başvurusu incelenirken kalmalarına izin

---

<sup>3</sup> Belçika, Bulgaristan, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İzlanda, İtalya, Hırvatistan, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Norveç, Avusturya, Polonya, Portekiz, Romanya, İsveç, İsviçre, Slovakya, Slovenya, İspanya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Kıbrıs.

verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. 6 (2). maddesine göre, başvuru sahibi gözetim altına alınmışsa ya da sınırda bulunuyorsa devletler bunu yapmaktan kaçınabilirler (FRA, 2021; HBSD, 2018).

AİHS kapsamında bakıldığında, sığınmacıların koruma taleplerinin incelendiği sırada statülerini düzenleyen bir hüküm mevcut değildir. Sığınmacıların talepleri işleme alınırken ülke topraklarında kalıp kalamayacakları yerel kanun çerçevesinde değerlendirilmektedir. AİHS'in 5(1) (f). maddesi, sığınmacıların ülke topraklarına “izinsiz giriş” yapmalarını önlemek için gözetim altına alınmalarına izin vermektedir. AİHM'ye göre, ulusal makamlarca resmi olarak izin verilene kadar yapılacak girişler “izinsiz giriş” sayılmaktadır. Ayrıca AİHS'e, Ek 4. Protokol'ün 2. maddesi, bir ülke topraklarında “kanuna uygun” şekilde bulunanların serbest dolaşım haklarına atıfta bulunurken; 7. Protokol'ün 1. maddesi, bir ülkenin topraklarında “kanuna uygun” şekilde bulunanların sınır dışı edilmesine karşı prosedüre ilişkin garantiler sunmaktadır. Bununla beraber, kişiler yasal statülerini kaybedebilirler (FRA, 2021; HBSD, 2018).

Türkiye ile karşılaştırma yapılabilmesi için AB hukukuna bakıldığında, AB Temel Haklar Şartı'nın 18. maddesine göre, sığınma başvurusunda bulunma hakkının ötesine geçerek, sığınma hakkını garanti altına altına alındığı görülmektedir.. Sığınma için uygun niteliklere sahip olanlar, bu statünün tanınması hakkına sahiptirler. Vasıflandırma Yönetmeliği (2011/95/EU)'nin 13. maddesi (mülteci statüsü) ve 18. maddesi (uluslararası korumaya ihtiyacı olan ama mülteci statüsü için gerekli niteliklere sahip olmayanlar için ikincil koruma), açık şekilde mülteci veya ikincil koruma statüsü elde etme hakkı vermektedir. Uluslararası koruma altındaki kişiler, kendi ülkelerindeki durumda gerçek bir iyileşme olması halinde bu statülerini kaybedebilirler. AİHS kapsamında ise AB Temel Haklar Şartı'nın 18. maddesindeki gibi bir sığınma hakkı yoktur; AİHM 1951 Cenevre Sözleşmesi uyarınca mülteci statüsünün reddedilmesinin veya geri çekilmesinin ya da Vasıflandırma Yönetmeliği uyarınca sığınma hakkının tanınmamasının AİHS'ye aykırı olup olmadığını inceleyemez. Ancak, AİHM bir yabancıнын sınır dışı edilmesinin, bu kişi için

AİHS'nin 3. maddesine veya belirli diğer hükümlerine aykırı bir muameleye maruz kalma konusunda gerçek bir risk oluşturup oluşturmadığı konusunu inceleyebilir (FRA, 2021; HBSD, 2018).

Genel olarak Türk hukuku ile AB hukuku arasında sığınmacılara ilişkin ortak noktalar olduğu gibi farklılıklar da söz konusudur. En temel fark, AB Direktifine göre geçici koruma süresinin bir yıla sınırlı olmasına karşın Türk hukukunda böyle bir süreden söz edilememesidir. Ortak noktalarına bakıldığında Kabul Koşulları Yönetmeliği (2013/33/EU) uyarınca sığınmacı hakkının talep edilmesi, işleme alınması ve sonuçlandırılmasında Türk hukukunda genel olarak 30 günlük süreler (YUKK, md. 90) geçerli iken AB hukukunda genel olarak 3 günlük süreler (2013/33/EU, md. 6) geçerlidir. Sürelerin farklı olması bürokratik işlemlerin yoğunluğuna ve içeriklerine bağlı olmakla birlikte AB hukukunda statüler Türk hukukuna çok daha fazla çeşitlilik arz etmektedir. AB hukuku ile Türk hukukunun ayrıştığı bir diğer nokta, sığınmacılar için Türk hukukunda münhasır yasal düzenlemelerin yapılmış olması ve bu düzenlemelere bağlı olarak Yönetmelik ve diğer mevzuat metinlerinin çıkarılmış olmasıdır. AB hukukunda sığınmacılara ilişkin; statü, haklar, izinler ve süreçler çok daha çeşitlidir ve bu çeşitlilik ülkelerin kendi iç uygulamalarında esneklik ve sınırlama bağlamında kendilerine hareket alanı açabilmelerini sağlamaktadır.

#### **4.4. Türkiye'nin Açık Kapı Politikası**

Bir kavram olarak açık kapı politikası, bir yöneticinin ya da üst bir makam temsilcisinin her an görüşmeye hazır bir durumda bulunmasını ifade etmektedir. Açık kapı politikası, duruma, gelişmeye, sürece ya da potansiyel beklentilere hazır halde bulunmak, aracısız ve doğrudan iş ve işlemlerle ilgilenmektir (Tosun, 2006, s. 48).

*“Sığınmacılar bahsinde Suriye iç savaşından kaçanlara yönelik Türkiye, pasaportu olsun ya da olmasın, mezhebi, cinsiyeti ve ırkı ne olursa olsun*

*yardıma ihtiyacı olan herkesi kabul ederek ve temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Türkiye'nin bu kapsamda uyguladığı açık kapı politikasının merkezinde talep edenlerin ülkeye alınması, kimsenin zorla geri gönderilmemesi, statülerinin belirlenmesi, kamplarda barınmalarının sağlanması ve diğer temel ihtiyaçlarının giderilmesi vardır” (Akbaş, Babahanoğlu ve Yelman, 2016, s. 99).*

*“Türkiye'nin uygulamaya koyduğu açık kapı politikası hem denetim hem de engelleme açısından istisnai bir örnek oluşturmuştur. Özellikle krizin ilk zamanlarında insani değerleri önceleyerek ve güvenlik zayıflığı yaratacak bir biçimde, gerekli denetimleri yapmadan sınırına ulaşan herkesi kabul eden Türkiye, krizin başında göç konusunu güvenlik dışı tutmuştur” (Bayır ve Aksu, 2020, s. 330).*

Uygulanan açık kapı politikasına hukuki açıdan bakıldığında İHEB başta olmak üzere Cenevre Sözleşmesi gibi uluslararası metinlerin öncül olduğu YUKK ile de iç hukukta yer verildiği ifade edilebilir (Koca, 2015, s. 209). Ancak Türkiye'nin açık kapı politikasının sıklıkla geçici koruma ve türevi koruma modellerinden ayrı olarak uluslararası kuralların dışına çıkması, aşırı esnek ve cömertliğe dayanması zaman zaman eleştiri konusu olmuştur (Donelli, 2018, s. 4). Zira sayısı milyonlarla ifade edilen sığınmacı dalgasının sosyal, kültür, ekonomik, güvenlik, entegrasyon, kamu hizmetleri vb. gibi boyutları ve sonuçları hakkında kapsamlı planlamalar ötelenmiştir. Ek olarak “sığınmacı” bağlamında değerlendirilenlerin statüleri hakkında da uzlaşmazlıklar devam etmektedir (Mulvey, 2015, s. 358).

Türkiye'nin açık kapı politikasının, sığınmacıları yönelik olarak bazı esnekliklerin temelini oluşturduğunu ifade etmek mümkündür. Zira daha önce de ifade edildiği üzere AB müktesebatında geçici koruma statüsü bir yılla sınırlı iken Türkiye'de sınırlama söz konusu değildir. Bu yargı ve tespitin kaynağı ise YUKK'tan önce çıkarılan “açık kapı politikası, geri dönmeye zorlamama, bireysel statü belirlemenin yapılmaması, kamplarda barınma ve temel hizmetlerin sunulması” amacıyla yayımlanan 30 Mart 2012 Tarih ve 62 sayılı “Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge”dir. Yönergeye göre koruma statüsüne alınanlar “misafir” ve “Suriyeli mülteci” şeklinde

tanımlanmışlardır. Daha sonra gelen YUKK ve ilgili mevzuat metinlerinden bu ifadeler çıkarılarak yerine “sığınmacı” ve “yabancı” terimleri kullanılmıştır (Efe ve Oğul, 2019; Türk, 2016, s. 146). Ancak hem “misafir” hem de “ensar-muhacir” bağlamı ifade ve tanımlamaların hukuki olmadığı, uluslararası hukukta da yer bulmadığı belirtilmektedir (Özel, 2020, s. 712).

*“Türkiye, açık kapı politikasının halen yürürlükte olduğunu ifade etmesine karşın, kampların kapasitesini aşmasıyla birlikte girişlere sınırlamalar getirmiştir”* (İhlamur-Öner, 2014, s. 45).

Açık kapı politikasının sonlandırılıp sonlandırılmadığı halen tartışılmakla birlikte krizin başından itibaren sürdürdüğü insani yaklaşım ve uyguladığı açık kapı politikası sonucunda Türkiye dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke haline gelmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 9). Öte yandan sığınmacılara uygulanan rejim bakımından; açık kapı politikası, geri göndermeme ilkesi ve temel ihtiyaçların karşılanması olmak üzere üç temel kriter politikaların ana merkezi durumuna getirilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 32). Söz konusu politikalar sonucunda halen 49 bin 349’u barınma merkezlerinde olmak üzere 30 şehirde yaklaşık 3, 64 milyonu Suriyeli olmak üzere toplam 5,5 milyon kişi Türkiye’de yaşamaktadır (GİGM, 2022). Haziran 2022 itibarıyla diğer bazı nicel veriler şu şekildedir (Mülteciler Derneği, 2022).

*“Ülkesine dönen toplam Suriyeli sayısı 503 bin 150 kişidir. Türk Vatandaşlığı Verilen Suriyeli Sayısı 200 bin 950 olup bunların 87 bin 296’sı 18 yaşın altındadır. Türkiye’de doğan Suriyeli bebek sayısının 450 bin civarındadır. 31 Mart 2022 tarihi itibarıyla 113 bin 654 Suriyelinin oy kullanma hakkı bulunmaktadır. 1 milyon 792 bin 36 Suriyelinin çalışma izni vardır. 19 bin 336 Suriyelinin asayiş sorunları sebebiyle sınır dışı edilmiştir. 2021-2022 Eğitim-Öğretim döneminde üniversitelerde okuyan Suriyeli öğrenci sayısının 48 bin 192 kişidir. Anaokulunda 35 bin 707, ilkokulda 442 bin 817, ortaokulda 348 bin 638 ve lisede 110 bin 976 öğrencinin eğitim görmektedir”* (Mülteciler Derneği, 2022)

Türkiye'nin sığınmacılara yönelik uyguladığı politikaların temelini oluşturan; “açık kapı politikası, geri göndermeme ilkesi ve temel ihtiyaçların karşılanması” rejimi ile T.C. İletişim Başkanlığı'na (2020) göre Suriye vatandaşlarının kitlesel olarak ve yoğun bir biçimde sınır noktalarına gelmeleri nedeniyle, öncelikle kendilerine “geçici koruma” sağlanmış ve bu kişiler Çadır Kent, Konteyner Kent ve ülke genelinde barındırılmak suretiyle koruma altına alınmıştır. Türkiye'nin Suriyeliler için tesis ettiği modern barınma merkezlerinde tüm fiziki ve sosyal imkânlar bulunmaktadır. Bu merkezlerde Suriyelilerin temizlik, güvenlik, altyapı, barınma, aynı yardım, teknik hizmetler, itfaiye, çamaşırhane, sağlık, psiko-sosyal destek, eğitim, mesleki kurs, sosyal ve dini hizmetler, tercümanlık gibi ihtiyaçları tamamen ücretsiz olarak karşılanmaktadır (T.C. İletişim Başkanlığı, 2020, s. 20).

Türkiye, özellikle Suriyeliler konusunda her ne kadar kapsamlı bir uyum politikası ve doğal olarak bir gelecek politikası üretmemiş olsa da genel olarak üç prensip temel alınmıştır. Bunlar; “açık kapı politikası”, “acil durum yönetimi” ve “geçici koruma statüsü” olmuştur. Türkiye, Suriyelilere uyguladığı açık kapı politikasından 2016 yılından itibaren vazgeçmiş ve yeni gelenleri Suriye içinde kurduğu kamplarda tutmayı tercih etmiştir (Çökmez, 2021, s. 121).

#### **4.5. Geri Kabul Anlaşmaları**

Geri Kabul Anlaşmaları (GKA); “bir ülkede veya sınırları belirlenmiş bir grup ülkede yasadışı olarak bulunan kişilerin anlaşma yapılmış kaynak ülkeye veya en son transit geçiş yaptıkları ülkeye geri gönderilmesini düzenlemektedir” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013). Geniş açıdan GKA'nın, “Avrupa Birliği'nin 1950'li yıllardan itibaren artan bir biçimde göçmen akımına maruz kalmasına karşı geliştirdiği çözümlerden birisidir. Göçün başlıca hedefi durumunda olan AB üyesi devletler, düzensiz göç alan ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalayarak göçmenlerle mücadele etme” amacına yönelik olduğu belirtilmektedir (Batır, 2017, s. 605). Ancak GKA'lar, göçmen hareketliliğini engellemesi ya da göçmenlerin geldikleri ülkelerin belirlenmesinde yeterince etkili olmamıştır. GKA'ları üç dönemde değerlendirmek

mümkün olup bunlar birinci, ikinci ve üçüncü nesil GKA'lar olarak tanımlanmaktadır.

#### **4.5.1. Birinci Nesil Geri Kabul Anlaşmaları**

Birinci nesil GKA'lar Avrupalı devletlerin 1950'li ve 1960'lı yıllarda kendi aralarında yaptıkları anlaşmalardır. Bu tarihlerde kapsam genişletilmiş, iki taraflı anlaşmalardan çok taraflı anlaşmalara geçilmiş 1958 yılında Benelux Ekonomik Birliği Üyeleri (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) üçüncü ülke vatandaşlarının ülke dışına çıkarılması ve geri kabulünde öncü bir süreci başlatmıştır. Daha sonra Benelux grubuna Fransa (1964), Avusturya (1965) ve Almanya (1966) dahil olmuştur (Batır, 2017, s. 588). Birinci nesil GKA'ların temel özelliklerini dört grupta özetlemek mümkündür. İlk olarak, birinci nesil GKA'lar topluluk içerisinde sınır kontrollerinin olduğu ve sadece işçilerin ve ekonomik faaliyette bulunan kişilerin serbest dolaşımdan yararlandığı dönemdir. İkincisi, üçüncü ülke vatandaşlarının da geri kabulünü içermektedir. Üçüncüsü, sözleşmeye taraf olan devletin topraklarından yasa dışı yollarla transit olarak geçip bir diğer devlete ulaşan kişiler geri kabul sözleşmelerinin kapsamında sayılmamaktadır. Üye devletler üçüncü ülkelerden gelen düzensiz göç ile mücadele edebilmek için topluluk üyelerinin iç pazarı tamamlama uygulamasında yaptığı gibi benzer diğer bir uygulamaya ihtiyaç duymuşlardır (Saliji, 2018, ss. 32-34; Batır, 2017, ss. 588-589).

#### **4.5.2. İkinci Nesil Geri Kabul Anlaşmaları**

İkinci nesil GKA'lar, birinci nesil GKA'ların kapsamının genişletilmesi olarak kabul edilebilir. 1990'lı yıllara gelindiğinde Avrupa ülkeleri, Doğu Bloğunun yıkılmasını takiben Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen yoğun göçlerle karşı karşıya kalan AB ülkeleri başta bu ülkelerle olmak üzere ikili geri kabul anlaşmaları yapmak yoluyla bireysel olarak çözüm arayışına girmiştir.



İkinci nesil GKA'ların temel özelliklerini üç grupta toplamak mümkündür. Birincisi Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen ya da bu ülkelerden geçerek AB üyesi ülkelere ulaşan düzensiz göçmenler geri gönderilmesi amaçlanmıştır. İkincisi GKA'ları mültecilerin korunmasına ilişkin endişeleri de beraberinde getirmiş, Avrupalı devletler tarafından kullanılan “güvenli üçüncü ülke” prensibi bu bağlamda eleştirilmiştir. Üçüncüsü Geri kabul hükmü genellikle iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda devletlerin kendi vatandaşlarını geri kabul etme yükümlülüğü yer almakta, ikinci kısımda ise üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansızların geri kabulünü de içeren kapsamlı bir geri kabul anlaşması müzakere etmeye yönelik bir siyasi taahhüt bulunmaktadır (Batır, 2017, s. 589).

#### **4.5.3. Üçüncü Nesil Geri Kabul Anlaşmaları**

Birinci ve ikinci nesil GKA'lar daha çok sismetrik göç politikalarını ve uygulamalarını kapsamaktadır. İşgücü göçleri ile nispeten kontrol altında tutulabilen düzensiz göçlerin yönetilmesi üzerine kuruludur. Ancak özellikle 2000'li yıllardan göçün düzensizleşmesi ve AB'ye yönelimin artmasıyla birlikte göç sınır kontrolleri ve engelleri bağlamında amaçları olduğu değerlendirilebilecek üçüncü nesil GKA'lar gündeme alınmıştır. Üçüncü nesil GKA'ların temel özellikleri yetersiz kalan göç politikalarının etkinliğinin artırılmasıdır (Batır 2017, s. 593). İlk iki nesil göç politikalarının yetersiz kalması nedeniyle, göç yönetimiyle birlikte göçün durdurulması amacıyla ve aynı zamanda göçün menşe ülkede çözülmesine yönelik anlaşmalar olması bakımından Türkiye için önemli olduğu düşünülmektedir.

Üçüncü nesil GKA'da düzensiz göçmelerin menşe ülkelerinin tespit edilememesi nedeniyle geri gönderme işleminde yaşanan zorlukların çözümü amaçlanmıştır. En belirleyici özelliği ise Avrupa Birliği tarafından imzalanması ve üçüncü ülke vatandaşlarını da kabul ediyor olmasıdır (Saliji, 2018, ss. 32-34; Batır, 2017, ss. 588-589).

Genel olarak GKA'lar kontrol yükünü Avrupa Birliği sınırlarından Güney ve Doğudaki geleneksel transit ülkelere kaydırarak esas kabul ülkelerinden mülteci akımlarının yeniden dağılımına neden olmuştur. Üçüncü ülkelerle bu tür antlaşmalar müzakere etme ve tamamlama yetkisini AB'ye transfer eden Amsterdam Anlaşması (1999) ile ağırlığı ve etkinliği artan GKA'ları, yasadışı olarak kalmakta olan üçüncü ülke vatandaşlarının AB topraklarından ihracı ve böylece göç akımlarının yönetimi için Birliğin başlıca ulus üstü aracı haline gelmiştir (Köse, 2015, s. 200). Ayrıca GKA'lar esas olarak AB'nin doğu sınırı boyunca bir güvenlik kuşağı yaratmak amacı ile 1990'larda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ve 2000'lerden beri farklı üçüncü ülkelerle imzalanan ve vatandaş olmayan kişileri de kapsayan GKA'lar Avrupa göç politikasının önemli bir enstrümanıdır (Köse, 2015, ss. 198-199).

GKA'lar ile AB ülkelerinin birlikte geliştirdikleri ve göç konusunda önem atfettikleri bir araç olduğu görülmektedir. AB bir yandan bölge içerisinde genişleme alanına sahip olmak diğer taraftan da güvenli sınırlara sahip olmak istemektedir. Bu kapsamda geri kabul anlaşmaları ile düzensiz göç yönetimi konusunda üçüncü ülkeleri de yükümlülük altına sokmak istediği anlaşılabilmektedir (Uzan, 2019, s. 40). AB ve diğer ülkeler arasında yapılan geri kabul anlaşmaları bu ülkelere topraklarından geçerek AB ülkelerine ulaşan kendi vatandaşlarını ve üçüncü ülke vatandaşlarını geri kabul etme zorunluluğu getirmekte ve bu sürecin işlemesi için ayrıntılı olarak operasyonel ve teknik kriterleri ortaya koymaktadır. Bu kapsamda GKA'ların temel amacı AB'ye yasa dışı göçün kontrol altına alınabilmesi ve yasadışı göçmenlerin kendi ülkelerine ve ya AB'ye gelirken geçiş ülkesi olarak kullandıkları ülkelere iadesini kolaylaştırmak ve sağlamaktır (Batır, 2017, ss. 605-606; Köse, 2015, s. 199).

#### **4.5.4. Geri Kabul Anlaşmalarının Amacı ve Kapsamı**

Türkiye göç yollarının AB'ye ulaştığı ana transit ülke olduğundan, yasadışı göçle mücadelede ve sınırların korunması konularında AB, Türkiye'ye işbirliğini genişletme çağrısında bulunmuştur (Nas, 2015, s. 178). Bu kapsamda GKA, AB

tarafından Türkiye'ye ilk olarak 4 Mart 2003'te önerilmiş, 2005-2006 arasında 4 tur müzakere edilmiş ve 21 Haziran 2012 tarihinde paraflanmıştır. Nihai olarak da 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da iki taraf temsilcilerince imzalanmıştır. Bu anlaşma 05.06.2014 tarihli ve 6547 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunmuş ve 1 Ekim 2014 tarihi itibarıyla de yürürlüğe girmiştir. Anlaşmaya göre, geri kabul yükümlülüğü 1 Ekim 2014'ten itibaren doğmakta iken üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar için geri kabul yükümlülüğü 1 Ekim 2017 tarihinden itibaren başlayacaktır. Fakat Ekim 2015'te yapılan yeni bir mutabakat ile Haziran 2016'dan itibaren geri göndermelerin başlayacağı konusunda anlaşılmıştır (Yıldırım Mat ve Özdan, 2018, s. 37).

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) Geri Kabul Anlaşması mütakabiliyet temelinde, Türkiye'de veya AB'ye üye ülkelerden birinde, ülkeye giriş, ülkede bulunma veya ikamet etme koşullarını sağlamayan veya sağlayamaz duruma düşen kişilerin Anlaşma'da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili ülkeye geri gönderilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2013; 6547 sayılı Kanun, md. 1 ve md. 2);

- Yasadışı yollarla AB ülkelerine giden veya bu ülkelerde bulundukları sırada yasadışı duruma düşen Türk vatandaşları ve Türkiye üzerinden Anlaşma'ya taraf diğer ülke grubuna geçiş yapmış üçüncü ülke vatandaşlarının Anlaşma'da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde Türkiye'ye geri alınmasını ve yasadışı yollarla AB ülkeleri üzerinden ülkemize gelen veya Türkiye'de bulundukları sırada yasadışı duruma düşen AB üyesi ülkeler ve üçüncü ülke vatandaşlarının Anlaşma'da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili AB ülkesine iade edilmesini düzenlemektedir.

- Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nda, tarafların üçüncü ülke vatandaşlarını Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinden itibaren 3 yıllık bir geçiş süresi sonunda kabul etmeye başlamaları öngörülmüştür. Buna göre Türkiye, ülkesi üzerinden AB

lkelerine yasa dışı yollarla giden üçüncü ülke vatandaşlarını Anlaşma yürürlüğe girdikten 3 yıl sonra geri almaya başlayacaktır.

AB ve Türkiye arasında imzalanan GKA uyarınca geri kabul edilecekler şu şekilde belirtilmiştir (6547 sayılı Kanun, md. 2);

- Talep eden ye Devlette bağımsız bir ikamet hakkına sahip olmamaları veya söz konusu çocukların yasal vasisi olan diğer ebeveynin söz konusu bağımsız ikamet hakkına sahip olmaması durumunda, doğum yerlerine veya vatandaşlığına bakılmaksızın bu Maddenin 1. Paragrafında bahsi geçen kişilerin reşit olmayan bekar çocukları ile Türkiye tarafından söz konusu evliliğin kendi yerel mevzuatı uyarınca yasal olarak tanınmadığının belirtilmediği dununda, Türkiye topraklarına giriş ve bu topraklarda kalma hakkına sahip olmaları şartıyla başka ülke vatandaşlığına sahip eşleri.

#### **4.5.5. Geri Kabul Anlaşmalarına Göre nc lke Vatandaşlarının Geri Kabul**

AB ve Türkiye arasında imzalanan GKA kapsamında üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansız kişilerin geri kabulüne ilişkin;

*“Türkiye bir ye devletin başvurusu üzerine, talep eden ye devletin ülkesine girme, ülkesinde bulunma veya ikamet etmeye ilişkin yürürlükte olan koşulları sağlamayan veya artık sağlamayan tüm üçüncü ülke vatandaşlarını veya vatansız kişileri, 10. madde uyarınca söz konusu kişilerin aşağıda belirtilen durumlarının kanıtlanması şartıyla, söz konusu tiye Devlet tarafından bu Anlaşmada ngrlen işlemler dışında başka herhangi bir işlemin yerine getirilmesine gerek kalmaksızın geri kabul edecektir”* denilmektedir (6547 sayılı Kanun, md. 4).

Kabul koşulları ise aynı madde içerisinde şu şekildedir; “4. madde kapsamında yer alan kişiler geri kabul başvurusunun ibrazı esnasında Türkiye topraklarından bir ye devletin topraklarına doğrudan giriş için Türkiye tarafından düzenlenmiş geçerli bir

vizeye sahip ise;" (6547 Sayılı Kanun, md. 4) "Türkiye tarafından düzenlenmiş bir ikamet iznine sahip ise veya Türkiye topraklarında kaldıktan veya transit geçiş yaptıktan sonra Üye Devletlerin ülkesine yasadışı ve doğrudan giriş yapmış ise" (6547 Sayılı Kanun, md. 4).

Türkiye'nin kabul yükümlülüğü bazı açılardan sınırlandırılmıştır;

*"eğer üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişi sadece Türkiye'nin bir uluslararası havalimanının aktarma sahasından geçmiş ise; veya üye devlet, üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişiye, kişi kendi topraklarına girmeden önce veya girdikten sonra üye devlet topraklarına giriş için kullanılan bir vize veya ikamet izni düzenlemiş ise ve söz konusu kişi Türkiye tarafından düzenlenmiş daha uzun geçerlilik süresine haiz bir vizeye veya ikamet iznine sahip değil ise veya üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişi, üye devletin ülkesine vizesiz giriş imkanına sahip ise, Türkiye geri kabul başvurusuna olumlu bir yanıt verdikten veya uygun olduğu hallerde Türk yetkililer şayet gerekli ise, geri kabulü onaylanmış kişinin kendi topraklara geri dönüşü için gereken 'yabancılar için acil seyahat belgesini' en az üç ay geçerliliğe sahip olacak şekilde ve üç iş günü içinde düzenleyecektir"* (6547 sayılı Kanun, md. 4).

#### **4.5.6. Geri Kabul Anlaşmalarının Uygulanması**

Anlaşma'nın, tarafların uluslararası hukuktan doğan sorumluluklarını ortadan kaldırmayacağı belirtilmiş; Türkiye ile AB arasındaki ortaklık ilişkisinden doğan haklara zarar gelmeyeceğine ve eşit ortaklık ilkeleri dahilinde gerçekleştirilecek işbirliğinde AB'nin Türkiye'ye maddi yardımda bulunabileceğinin sinyalleri verilmiştir (Eren, 2019, s. 78).

Anlaşma'nın üye devletlere verilen sorumluluklara bakıldığında iki açıdan değerlendirme yapılabilir. Birinci Türkiye dışında diğer üye devletler göçün hedefin oldukların geçiş rotaları üzerinden diğer devletlerin geri kabul etmesi bekleyebilmektedir. 6547 Sayılı Kanun'un özellikle 4. ve 6. maddelerinde görüldüğü üzere geçiş rotalarındaki tüm yakalamalardan sonra AB dışındaki diğer devletlerin

mesul tutulduğu ifade edilebilir. Nitekim bahsi geçen maddelerde “Üye Devletler ve Türkiye bir kişinin doğrudan menşe ülkesine dönüşünü sağlamak için her türlü çabayı sarf edecektir” denilmektedir. Yine bir kişinin yasal olmayan şekilde sınır geçişi tespit edildiğinde geldiği ülkeye olabileceği gibi rotada yer alan ülkeye iadesi, o ülkenin de koruma statüsüyle geçici kimlik temin etmesi, yaşam hizmetleri verilmesi vb. bakımından yükümlü olacağı belirtilmektedir (6547 sayılı Kanun, md. 4, md. 6 ve md. 7).

İkincisi, GKA ve uygulamaları kapsamında her ne kadar taraf olan tüm devlet için anlaşmanın geçerli olduğu ifade edilse de ve T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından “mütekabiliyet” ilkesinin varlığı ileri sürülse de AB bölgesinden Türkiye, Orta Doğu ya da Kuzey Afrika ülkelerine canını tehlikeye atarak ve her türlü zorluğu göze alarak bir göç etme çabası olmadığı gerçektir. Dolayısıyla AB ve Türkiye arasında imzalanan GKA’nın maddeleri üye devletleri bağlayıcı gibi dursa da göçün yönü bakımından değerlendirildiğinde bu anlaşmanın AB için sınır güvenliğini destekleyici ve düzensiz göçün ortaya çıkardığı sorunları “ger gönderilen” ülkeye ciro edildiği ifade edilebilir. Bu görüş Ekinci (2016) tarafından da desteklenmekte yazara göre Türkiye’den AB ülkelerine kaçak olarak gidip yerleşmiş vatansızların ve AB’de kanunsuz olarak bulunmakta olan Türk vatandaşlarının sayısı oldukça sınırlı iken çeşitli Afrika ve Asya ülkelerine mensup çok sayıda kişinin Türkiye üzerinden kara, deniz ve hava yoluyla AB ülkelerine kaçak olarak geçtiği bilinmektedir. Bundan dolayı, GKA’nın üçüncü ülke vatandaşlarına uygulanması sonucunda Türkiye’nin çok sayıda göçmeni kabul etmek durumunda kalacağına ve bunun da büyük bir yük getireceği belirtilmektedir (Ekinci, 2016, s. 24). Benzer şekilde Yıldırım Mat ve Özdan (2018) tarafından yapılan değerlendirmede Anlaşma’ya göre göç rotası üzerinde yer alması durumunda Türkiye’nin göçmenleri kabul edeceği ve zamanla pek çok soruna yol açabileceği belirtilmektedir (Yıldırım Mat ve Özdan, 2018, s. 47). Ayrıca GKA süreci devam ederken Türkiye 2013 yılında YUKK’u yasalaştırarak bahsi geçen anlaşmaya doğal bir zemin ve uygulama alanı hazırlamıştır.

Sonuç olarak GKA'ler göç edilen ve göçün hedefindeki ülkeleri eşit şekilde bağlayan andlaşmalar gibi görölse de Türkiye'ye daha fazla yük ve sorumluluk getirmektedir. Bunun da temel nedeni göç hareketliliğinde Türkiye'nin geçiş rotasında yer almasıdır. AB, GKA ile kendi açısından göçü güvenlikleştirme bağlamında ele alırken aynı zamanda göçü dışsallaştırmaya çalışmaktadır. Başka bir ifade ile göç olgusunu kendi sınırları dışında tutmaya ve sürecin sorumluluğunu diğer devletlere yüklemeye çalışmaktadır (Ekinci, 2016; USAK, 2015).



## 5. SONUÇ

Günümüz göç olgusunun sorunlarla dolu, görece çözümsüz ve karmaşık yapısının arkasında yer alan üç önemli faktörden söz edilebilir. Birincisi günümüzde göçlerin büyük bir kısmı “zorunlu göç” formundadır. Zorunlu göç, menşe ülkedeki can ve mal güvenliği, insan hakları ihlalleri, yoksulluk, kötü yaşam koşulları, baskılar, ayrımcılık vb. dramatik faktörlere dayandığından insanlar her türlü riski göze alarak yer değiştirme çabasına girişmektedir. İkincisi mevcut durumun geçmişe ait düzenlemelerden yola çıkılarak yönetilmeye çalışılması, bu yaklaşımında sorunları çözmekten ziyade baskılama ve zamana yaymaktan ileriye gitmemesidir. Üçüncüsü uluslararası hukukta ve belgelerde göçmenliğe dair süreçlere ilişkin ilkeler ve kurallar genel olarak belirlenmiş olmakla birlikte çıkar çatışmaları nedeniyle uygulamada yaşanan eksiklik ve ihmallerdir. Tüm bunlar bir araya getirildiğinde sorunlar her geçen gün daha derinleşmektedir.

Uluslararası göç hukuku ve politikalarına hem çok taraflı anlaşmalar hem de ulusal düzenlemeler açısından bakıldığında yakın geçmişe kadar görece sistematik ilke ve kavramları içerdiği görülmektedir. Göç olgusunun yönetilmesinin taraflar arasında müzakere ve işbirliğinin sağlanması ve göç süreçlerinin lokalize edilmesine yönelik olduğu söylenebilir. Ancak özellikle Arap Baharı sonrasında ve dünyada yaşanan diğer değişimlere bağlı olarak göç olgusu daha önce hiç görülmemiş ölçülerde artmış ve ülkelerin baş edebileceği boyutların ötesine geçmiştir. Temel insan hakları ilkeleri ile ülkelerin kendi çıkarları arasına sıkışan göç sorununa ilişkin somut çözümlerin geliştirilemediği açıkça ortadadır.

Uluslararası göçün yaygınlaşması ve bu fenomenin sosyal, ekonomik ve siyasi boyutlarının olması uluslararası düzenlemeleri gerekli kılmıştır. Bu kapsamda göçün uluslararası hukuk kapsamında dünya gündeminde kurumsal olarak yer alınması İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) ile başlamıştır. Göçmenlik ve İHEB ilişkisini birkaç noktada toplamak mümkündür. Göçmenlik, çoğu zaman insanların



yaşamlarını, ruhsal ve fiziksel sağlıklarını, yaşam kalitelerini veya insanlık onurlarını tehdit etmekte, dünyadaki insanların bir kısmının sağlık ve huzur içinde yaşarken bir kısmının da kötü koşullarda, tehlikeli ve güvensiz bir yaşam sürmesine yol açması nedeniyle küresel anlamda hukuk ve adalet sisteminin eksik işlemesine neden olmakta ve insanların zorla yerlerinden edilmeleri ile hedef ülkelerine geri gönderilme çabaları arasına sıkışarak insanların savunmasızlıklarını artırmaktadır. Tüm bu sebeplerden, göçmenliğin temelinde insan hakları ihlalleri olduğunu söyleyebiliriz.

Göçmenlerin durumu hakkında bir diğer önemli temel belge olan Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1951) ise önemli bir adım olmakla birlikte imzalandığı tarihte “1951 yılı öncesi” ve “Avrupa dışındakileri” kapsamıyor olması bakımından eksiklikler içermektedir. Daha sonra yürürlüğe giren Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme (1961), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (1963), Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966), Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname (1967), Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1977) gibi metinlerde göçmenlere haklar verilmektedir. Ancak İHEB dışındaki metinlerin pek çoğunda göçmenlik olgusunun ele alınmasında gelişmiş ülkeler merkeze alındığı gibi Soğuk Savaş yıllarının getirdiği ideolojik etki ve izleri de taşımaktadır.

Türkiye açısından bakıldığında göçmenlik olgusunun 2011 yılı sonrasında yeni bir boyut kazandığı anlaşılmaktadır. Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye gelenlerin sayısı katlanarak artmaya başlayınca mevcut yasal ve idari düzenlemelerde değişikliğe gidilmiştir. Başlangıçta İçişleri Bakanlığı’nın talimat ve yönergelerine göre hareket edilmiş daha sonra 2013 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) yasalaşmış ve 2014 yılında bu kanuna göre 2014 Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. Suriye’den göçe ek olarak dünyanın diğer coğrafyalarından Avrupa’ya geçmek isteyen göçmenlerin Türkiye rotasını sıklıkla kullanması üzerine 2014 yılında 6547 Sayılı Kanunla onaylanan AB-Türkiye

arasında Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. Yasal süreçler ve anlaşmalar bağlamında Türkiye'nin göçmenlere yönelik politikalarına bakıldığında iki dönemden söz edilebilir. Birinci dönem, Suriye'den gelenlere yönelik Türkiye, İHEB ilkeleri kapsamında sınır kapılarını açmış ve açık kapı politikası uygulamıştır. Bu dönemde gelen kişilere yönelik “misafir” bağlamı betimlemelerle yaklaşmıştır. İkinci dönem ise göç edenlerin sayıları her geçen artmaya ve sayıları milyonlarla ifade edilmeye başlayınca barınma, denetim, izin vb. yasal düzenlemelerin devreye alındığı 2013 sonrası dönemdir. Bu dönemde daha önce “misafir”, “ensar-muhacir” gibi uluslararası hukukta yeri olmayan kavramlar yerine “mülteci”, “şartlı mülteci” ve “sığınmacı” kavramlarına geçilerek “ikincil koruma” müessesesi kurulmuştur. İkinci dönemin en önemli özelliği YUKK ile birlikte Türkiye'nin sığınmacı politikası kurumsal hale gelmiştir. YUKK'un getirdiği kurallara ve niteliklere bakıldığında, genel olarak yabancıları kapsayan kural ve hükümlerle birlikte özel/ayrıcılık statüdeki yabancıları da kapsadığı görülmektedir. Yabancı sayısının giderek artması sonucunda sorunlar da giderek artmaktadır. Sorunların çözümünde mevcut mevzuat yetersizdir. Uluslararası koruma alanında temel bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

YUKK'un temel dayanağı ise 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde de yer verildiği üzere “Geri Göndermeme” ilkesidir. İlke kapsamında Türk yabancılar hukuku uluslararası koruma statüsü; mülteci ve şartlı mülteci olmak üzere ikiye ayrılmış durumdadır. Her iki mülteci grubu YUKK kapsamında geçici koruma altındakiler olarak kabul edilmektedir. Geçici koruma, sığınma olayları yaşanırken kullanılan acil bir çözüm yöntemidir. Bu yöntemin amacı ise; mülteci ve sığınmacıların en hızlı şekilde ve en sağlıklı yöntemlerle güvenli bir ortama ulaştırılmalarının sağlanmasıdır. Geçici koruma ile bireylere yeterli zamanın olmamasından kaynaklı toplu halde güvence sağlanması ve güvence altına alınan bireylerin koruma altına alınması sağlanmaktadır. Geçici koruma, nispeten Türkiye'ye has bir durumdur. Uluslararası düzenlemelerde ülkelere ciddi anlamda yük ve sorumluluk doğurması endişesiyle geçici korumaya rastlanmamaktadır.

Türkiye'nin sığınmacı politikasının bir diğer ayağı “ikincil koruma” sistemi ya da rejimidir. YUKK 63. maddesi kapsamında, “Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmış yabancılara münhasır düzenmiş olup ülkelerini terk ederek başka ülkelere sığınmak isteyen kişilere tanınan diğer bir statü” ise ikincil koruma statüsüdür (YUKK, md. 63). Tamamlayıcı bir koruma statüsü olarak da ifade edilebilen ikincil koruma, uluslararası hukukta mülteci statüsü durumuna uymayanları ve göçmen olgusu dışında kalanları içeren zorunlu olarak göçe mecbur kalanları kapsayan, de facto mülteci, savaş mültecisi veya insani sığınmacı gibi terimlerle ifade edilen kişileri ya da grupları kapsamaktadır. İkincil korumanın en temel özelliği ve güvencesi “geri göndermeme” durumudur. Türk hukukunda, mülteci veya şartlı mülteci durumunda olmayan insanlar için oluşturulan bu koruma statüsü, YUKK’a göre verilmektedir.

Sığınmacı politikalarına Türk hukuku ile AB hukukuna karşılaştırmalı olarak bakıldığında ortak noktalar olduğu gibi farklılıklar da söz konusudur. En temel fark, AB Direktifine göre geçici koruma süresinin bir yılla sınırlı olmasına karşın Türk hukukunda böyle bir süreden söz edilememesidir. AB hukuku ile Türk hukukunun ayrıştığı bir diğer nokta, sığınmacılar için Türk hukukunda münhasır yasal düzenlemelerin yapılmış olması ve bu düzenlemelere bağlı olarak kanun, yönetmelik ve diğer mevzuat metinlerinin mevcut olmasıdır. AB hukukunda sığınmacılara ilişkin statü, haklar, izinler ve süreçler çok daha çeşitlidir ve bu çeşitlilik ülkelerin kendi iç uygulamalarında esneklik ve sınırlama bağlamında kendilerine hareket alanı açabilmelerini sağlamaktadır.

Türkiye, pasaportu olanların yanı sıra olmayanlara da mezhep, cinsiyet ve ırkı farketmeksizin herkese yardım ederek ve herkesin ihtiyaçlarını açık kapı politikası uygulamıştır. Türkiye'nin bu kapsamda uyguladığı açık kapı politikasının merkezinde talep edenlerin ülkeye alınması, kimsenin zorla geri gönderilmemesi, statülerinin belirlemesi, kamplarda barınmalarının sağlanması ve diğer temel ihtiyaçlarının giderilmesi vardır.

Uygulanan açık kapı politikasına hukuki açıdan bakıldığında İHEB başta olmak üzere Cenevre Sözleşmesi gibi uluslararası metinlerin öncül olduğu YUKK ile de iç hukukta yer verildiği ifade edilebilir. Ancak Türkiye'nin açık kapı politikasının sıklıkla geçici koruma ve türevi koruma modellerinden ayrık olarak uluslararası kuralların dışına çıkarak esnek ve cömert davranması zaman zaman eleştiri konusu olmuştur. Zira sayısı milyonlarla ifade edilen sığınmacı dalgasının sosyal, kültür, ekonomik, güvenlik, entegrasyon, kamu hizmetleri vb. boyutları ve sonuçları hakkında kapsamlı planlamalar ötelenmiştir.

Göçün başlıca hedefi durumunda olan Avrupalı devletler, göçmen akımıyla mücadele etmek için ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalama yoluna gitmişlerdir ancak göçmenlerin hangi ülkelerden geldiklerinin tespit edilememesinden dolayı başarısız olunmuştur. AB, sadece kaynak ülkelere değil, geçiş ülkeleriyle de ikili anlaşmalara giderek bu başarısızlığın önüne geçmeye çalışmıştır. GKA, her ne kadar tarafları eşit şekilde bağlayıcı bir anlaşma olarak kabul edilse de göçün yönü ve rotası bakımından Türkiye'ye daha fazla yük ve sorumluluk getirmektedir. AB göçü güvenlikleştirme ve dışsallaştırma temelli politikalara yönelmektedir. Hem AB-Türkiye GKA süreci hem de son dönem AB göç politikalarına geniş açıdan bakıldığında; AB'nin, Türkiye'den sınırlardaki kontrolü artırmasını istemektedir. Bu şekilde AB ülkelerine geçiş engellenebilecektir. İkincisi ise işbirliklerinin artırılarak GKA'ların uygulanması ile düzensiz göçün önüne geçilmesinin amaçlanmasıdır.

Uluslararası insan hakları bağlamında göçmenlik olgusu; zorunlu göç ve sığınmacı boyutuyla Türkiye açısından incelendiği bu tez çalışmasında şu çıkarım ve sonuçlardan söz edilebilir: Göç, göçmenlik ve bunlara bağlı tüm süreç ve gerçekleştirmeler insanlığın temel sorunudur. Çözülmesinde ve zorunlu olarak göçe mecbur kalanların yaşadıkları zorlukların aşılmasında sorumluluk yine tüm insanlığa aittir, günümüzde kurallı, yasal ve sistematik göçler dışındaki her türden göçe yönelik olarak sürdürülebilir, çözüm üreten ve kalıcı politika uygulamalarından söz etmek güçtür. Özellikle göçün hedefindeki ülkeler göçmenleri, sığınmacıları ya da mültecileri kendinden uzak tutmaya çalışmaktadır. Ayrıca sorunların çözümünde

makro politika ve stratejiler yerine kaynak ülkede çözmek ya da katı sınır kontrollerine başvurarak çözmeye çalışmaktadırlar.

Geri kabul anlaşmaları ile göçmenler kendi kaderlerine terk edilmeye ve AB sınırlarının dışında tutulmaya çalışılmaktadır. Göçmenlerin temel insan haklarından mahrum bırakılması söz konusu olamayacağı ilkesi göz ardı edilerek bir sorun olarak görülmektedirler.

Türkiye, gelişmiş ülkelerin sergiledikleri çözümsüzlükler karşısında ve yanı başındaki insanı dramlara kayıtsız kalmamak adına İHEB bağlamında sığınmacılara kucak açmakta ve onlara her türlü yaşam olanaklarını tahsis etmeye çalışmaktadır. Ancak yaklaşık 11 yıldır devam eden bu sürecin, güvenlik, sosyal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkardığı anlaşılmış olup bunları çözülmesi ve sığınmacıların kendi ülkelerinde dönüşlerinin sağlanması gerekmektedir.

Türkiye, ülke ayırt etmeksizin sığınmacılara sağladığı olanaklarla dünyada önde gelen ülkelerden biri olsa da bu durum ekonomik, sosyal, kültürel vb. açılardan birtakım potansiyel problemlere yol açabilmektedir. Ülke içinde dolaşım sınırlamaları ve geri dönüş teşvikleri ya da benzeri uygulamalar devreye alınmalıdır.

## KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, AFAD, (2017). Türkiye’deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı, AAKB (1998). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan terör nedeniyle göç eden ailelerin sorunları*. Ankara: T.C. Başbakanlık, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayını.
- Akbaş, Z., Babahanoğlu, V. ve Yelman, E. (2016). “Türkiye’nin suriyeli mültecilere yönelik izlediği açık kapı politikasının ulusal güvenliğine ve uluslararası güvenliğe etkileri”, Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Asos Congress Bildirileri, ASOS Yayınları, ss. 96-108.
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme, Göç ve toplumsal kabul. Göç Araştırmaları Dergisi, (2), ss. 58-83.
- Akıntürk, E. (2007). Birleşmiş Milletlerin göçmen işçilere ilişkin sözleşmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 1-26.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292-303.
- Akyıldız, İ. E. (2019). *Göç hareketliliğinin E. Lee kuramı perspektifinden yorumlanması, Türkiye örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T. C. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Bursa.
- Altınışik ve Şahin, M. Y. (2002). *Mülteci haklarının korunması*, Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

- Altınsoy, D. (2015). *Yabancılar Hukuku Çerçevesinde Uluslararası Koruma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Artan, S. ve Kalaycı, C. (2014). The relationship between openness, democracy and income distribution in developed and developing countries, *Journal of Social Security*, 4(2), 69-88.
- Atasü Topcuoğlu, R. (2016). Göç yazınındaki düzenli ve düzensiz göç kavramları, insan hakları temelinde bir kavramsal sorgulama. *İnsan Hakları Yıllığı*, (34), 1-20.
- Avrupa Konseyi (1977). Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 24.11.1977, Strazburg, [http://madde14.org/index.php?title=Göçmen\\_İşçilerin\\_Hukuki\\_Statüsüne\\_İlişkin\\_Avrupa\\_Sözleşmesi](http://madde14.org/index.php?title=Göçmen_İşçilerin_Hukuki_Statüsüne_İlişkin_Avrupa_Sözleşmesi) adresinden erişildi.
- Aydemir, S. ve Şahin, M.C. (2017). Tek tanrılı dinlerde göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım, göç teorileri açısından bir analiz. *Journal of Islamic Research*, 28(3), 359-71.
- Aygün, M. (2018). Vatandaş veya imtiyazlı yabancı olma yönünde kabul edilen düzenlemelere sığınmacılar açısından eleştirel bir bakış, uzun dönem ikamet izni, turkuaz kart sahipliği ve vatandaşlık hakkı çerçevesinde. *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, 37(2), 167-194.
- Baramidze, M. (2011). “Karadeniz ülkelerinde göçmen işçilerin korunmasına ait hukuki çerçeve ve göçmen toplulukları ile ev sahibi ülke arasındaki ilişkiler” Konulu Rapor, *Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi, Onyedinci Genel Kurul Kültür, Eğitim Ve Sosyal İşler Komisyonu*, Doc. GA17/CC16/REP/0121, Haziran 2001, Bakü-Azerbaycan.

- Barkın, E. (2004). 1951 Tarihli mülteciliğin önlenmesi sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 331-360.
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, sığınmacılar ve yasa dışı göçmenler*. Ankara: Sonsöz Gazetecilik Matbaacılık.
- Batır, K. (2017). Avrupa Birliği'nin geri kabul anlaşmaları, Türkiye ile AB arasında imzalanan geri kabul anlaşması çerçevesinde hukuki bir değerlendirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 585-604.
- Bayır, D. ve Aksu, F. (2020). Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8(2), 324-356.
- Berk, F. M. (2018). Göç fenomeni, tarihsel perspektif bağlamında ilk insan göçleri. *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 115-134.
- Bilge, Ö. (2020). Vatandaşlık Kavramı ve Vatandaşlık Hukukunu Etkileyen Faktörler Hakkında Değerlendirme. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22(1), 129-150.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, OHCHR (2018). The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration (A/RES/73/195), <https://www.ohchr.org/en/migration/global-compact-safe-orderly-and-regular-migration-gcm>, adresinden erişildi.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, OHCHR (2021). Regular Pathways for Admission and Stay for Migrants in Situations of Vulnerability, [https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-01/guidance\\_note\\_migrants\\_in\\_situations\\_of\\_vulnerability\\_2021.pdf](https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-01/guidance_note_migrants_in_situations_of_vulnerability_2021.pdf) adresinden erişildi.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, OHCHR (2022). International standards governing migration policy,



<https://www.ohchr.org/en/migration/international-standards-governing-migration-policy>, adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi, BMYK (2001). Mültecilerin Korunması, Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi. Parlamenterler için El kitabı Sayı-2. <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa659a4> adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, BMMYK (2001). Mültecilerin korunması, uluslararası mülteci hukuku rehberi, parlamenterler için el kitabı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi, Cenevre. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa659a4> adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, BMMYK (2009). 1951 Sözleşmesinin 1E Maddesi”, Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi 1E Maddesinin Yorumlanmasına İlişkin BMMYK Notu, Cenevre. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa69dc4> adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, BMMYK (2009). Uluslararası Koruma Hizmetleri “Uluslararası Korumaya İlişkin Kılavuz İlkeler Bölümü BMMYK, Cenevre. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa629c4> adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, UNHCR (2021). Türkiye Bilgi Notu, <https://reliefweb.int/report/turkey/unhcr-turkey-fact-sheet-september-2021-entr> adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler, BM (1990). Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, BM A/RES/45/158 Sayılı ve 18.12.1990 Tarihli Genel Kurul Kararı. <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4662.html> adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler, BM (1951). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 429 (V) Sayılı ve 14.12.1950 Tarihli Kararı. [https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM\\_d00/c002/km\\_00002024ss0053.pdf](https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM_d00/c002/km_00002024ss0053.pdf) adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler, BM (1961). Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi, 896 (IX) Sayılı ve 30.08.1961 Tarihli Kararı, [https://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/1961-Convention-on-the-reduction-of-Statelessness\\_ENG.pdf](https://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/1961-Convention-on-the-reduction-of-Statelessness_ENG.pdf) adresinden erişildi

Birleşmiş Milletler, BM (1965). Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 2106 A (XX) Sayılı ve 21.12.1965 Tarihli Genel Kurul Kararı [https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insanHaklari/docs/ulusal\\_belgeler/kanuntbmmc08604750.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insanHaklari/docs/ulusal_belgeler/kanuntbmmc08604750.pdf) adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler, BM (1966). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 2200 A (XXI) Sayılı ve 16.12.1966 Tarihli Genel Kurul Kararı [https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbm\\_m22016089ss0148.pdf](https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbm_m22016089ss0148.pdf) adresinden erişildi.

Birleşmiş Milletler, BM (2000). Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol, Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesini Ekleyen Protokol, 2241 UNTS 480 Sayılı ve 15.11.2000 Tarihli Karar

[http://madde14.org/index.php?title=Kara,\\_Deniz\\_ve\\_Hava\\_Yoluyla\\_Göçmen\\_Kaçakçılığına\\_Karşı\\_Protokol](http://madde14.org/index.php?title=Kara,_Deniz_ve_Hava_Yoluyla_Göçmen_Kaçakçılığına_Karşı_Protokol) adresinden erişildi.

BloombergHT (2018). 6 bin Türk milyoner ülkeyi terk etti, <https://businessht.bloomberght.com/guncel/haber/1816701-6-bin-turk-milyoner-ulkeyi-terk-etti>, adresinden erişildi.

Buz, S. (2004). *Zorunlu çıkış zorlu kabul- mültecilik*. Ankara, SGDD Yayınları.

Cantimer, G. G. ve Şengül, S. (2022). Eğitimde örnek olay yöntemi üzerine yapılan araştırmaların incelenmesi. *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities*, 7(17), 147-171

Canyaş, A. B. (2015). Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu kapsamındaki geri gönderme yasağının uygulanma koşullarının aihm kararları çerçevesinde irdelenmesi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 73-90.

Castles, S. (2000). *International migration at the beginning of the twenty-first century, global trends and issue* Global Trends and Issues, pp. 269-281. UNESCO 2000, Published by Blackwell Publisher, <http://web.msu.ac.zw/elearning/material/1330864594Reading%20%20international%20migration.pdf>, adresinden erişildi.

Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). *Göçler çağı, modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (Çev. Bal B. U. ve Akbulut, İ.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Civan, O. E. ve Gökalp, A. (2011). Göçmen işçi kavramı ve göçmen işçilerin iş sağlığı ve güvenliği. *Çalışma ve Toplum*, 1(28), 233-263.

Corbett, J. (2003). *Ernest George Ravenstein, The Laws of Migration, 1885*, CSISS, UC Santa Barbara (Center for Spatially Integrated Social Science), <https://escholarship.org/uc/item/3018p230> adresinden erişildi.

Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, (17), 67-91.

Çakmak, Z. ve Aygün, İ. H. (2016). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinde örnek olay yöntemiyle öğretimin öğrenme düzeyine ve kalıcılığa etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(40), 234-246.

Çakran, Ş. ve Eren, V. (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (39), 1-30.

Çavuşoğlu, H. (2006). Uluslararası göç, nedenleri, tipleri, türleri ve göçmenler. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 12(48), 83-104.

Çiçekli B. (2007). Uluslararası hukukta yabancıların hak ve özgürlükleri. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3(12),1-14.

Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve mülteci hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çiçekli, B. (Çev.) (2015). *Göç terimleri sözlüğü*. Ankara: Göç İdaresi Başkanlığı Yayınları.

Çökmez, M. (2021). *Türkiye'nin Göçmen Politikası Ve Suriyeli Sığınmacılar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muş.

Çörtoğlu Koca, S. (2016). yabancılar ve uluslararası koruma kanunu uyarınca yabancıların Türkiye’de ikamet ve uzun dönem ikamet iznine ilişkin değerlendirmeler. *Ankara Barosu Dergisi*, (2), 41-88.

Demirci, K. (2019). Tüm göçmen işçilerin ve aile fertlerinin haklarının korunmasına dair uluslararası sözleşme ve Türkiye’nin mevzuat bakımından

sözleşmeye uyumu. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 6-16.

Donelli, F. (2018). Syrian refugees in Turkey, a security perspective. *New England Journal of Public Policy*, 30(2), 1-8.

Durul, F. (2008). *Küreselleşme ve insan hakları*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

Efe, A. ve Oğul, S. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türkiye’deki çalışma ortamına etkileri. *İş ve Hayat*, 5(9), 87-99.

Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum*, 5(9), 9-22

Ekinci, M. U. (2016). *Türkiye-AB geri kabul anlaşması ve vize diyalogu*, İstanbul: SETA Yayınları

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, OECD, (2009). International Migration The Human Face of Globalisation, OECD Insight <http://www.oecd.org/insights/43568302.pdf> adresinden erişildi.

Ela Özcan, D. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, (2), 183-215

Ercilasun, M., Gence, A. A. ve Ersin, Ö. (2014). “Türkiye’deki İç Göçleri Belirleyen Faktörlerin Modellenmesi”, SESSION 5B, Büyüme ve Gelişme I, International Conference on Eurasian Economies, 12-14 October 2011, Beykent University & Kırgızistan-Türkiye Manas University, Bishkek, Kyrgyzstan, In the Proceeding Book, ss. 319-324.

Erem, F. (2002). Göçmen işçilerin insan hakları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 35(1), 1-8.

Ergüven, S. N. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62 (4), 1007-1061.

- Erol, M. ve Ersever, O. G. (2014). Göç krizi ve göç krizine müdahale. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24(1), 47-68.
- Ersoy, M. (1991). Göç ve konut, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 21-39.
- Ertan, K. A. ve Ertan, B. (2017). Türkiye'nin göç politikası. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(2), 7-39.
- Erten, R. (2015). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(1), 3-52.
- Eser, H. B. ve Çiçek, A. (2020). Avrupa'da aşırı sağın ayak sesleri, zenofobinin patolojik normalleşmesi. *Alternatif Politika*, 12(1), 114-144.
- Evlimoğlu, U. ve İnak, C. (2019). Türkiye'de iç göçlerin istatistiki bölge birimleri sınıflandırması 1'e göre itici ve çekici güçler yaklaşımıyla değerlendirilmesi (2008-2016). *KAYES 2017 I. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi Ve Siyaset Kongresi Bildiriler Kitabı*, İçinde; ss. 532-562, 12-13-14 Ekim 2017, Kahramanmaraş/Türkiye.
- FRA (2021). *Sığınma, sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa hukuku el kitabı*, Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, Lüksemburg.
- Gaag, V. D. M. and Snijders, T.A. B. (2005). The Resource Generator, social capital quantification with concrete item *Social Networks*, 27(1), 1-29.
- Gezgin, M. F. (1991). İşgücü göçü teorileri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 23(1), 31-50.
- Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, GCM (2016). Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration (GCM) and migration, <https://www.ohchr.org/en/migration/global-compact-safe-orderly-and-regular-migration-gcm> adresinden erişildi.

- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, GİGM (2022). İstatistikler, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, adresinden erişildi.
- Göksu, T. (2000). *İşçilikten vatandaşlığa, Almanya'daki Türkler*. Ankara: Özen Yayıncılık.
- Görgün, M. (2018). Ekonomi temelli göç yaklaşımları perspektifinde göçmenlerin karar alma süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 23(3), 1153-1162.
- Güllüpnar, F. (2004). Almanya'da göçmen politikaları ve Türkiyeli göçmenlerin trajedisi, yurttaşlık, haklar ve eşitsizlikler üzerine. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 1-16.
- Güllüpnar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Güney, T., Tuncer, G. ve Kılıç R. (2013). Uluslararası göçün işgücü piyasasındaki ücret düzeyi üzerine etkileri, bir literatür araştırması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 41-54.
- Güngör, G. (2014). Vatansızlığın azaltılmasına dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin bazı hükümlerinin 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu üzerindeki etkisi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63(3), 479-508.
- Güreşçi, E. (2016). Ortak ve farklı yönleriyle iç ve dış göçler. *Journal of International Social Research*, 9(43), 1058-1064.
- Hadimoğlu, N. Ö. ve Teksoy, B. (2013). Vatansızlığın azaltılmasına dair BM sözleşmesi (1961) karşısında Türk vatandaşlığı kanunu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (107), 221-244.
- Heinrich Böll Stiftung Derneği, HBSD (2018).Türkiye'deki Sığınma Mevzuatı ve Politikalarına İlişkin Rapor, Heinrich Böll Stiftung Derneği, Türkiye.

<https://tr.boell.org/sites/default/files/2019-12/ASYLUM%20TR-S.pdf>  
adresinden erişildi.

Hopyar, Z. (2016). Avrupa'nın mülteci politikası. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 59-67.

Icduygu, A. (2009). International Migration and Human Development in Turkey, *UNDP (United Nations Development Programme) Human Developments Research Paper*, October 2009/52. [https://mpira.ub.uni-muenchen.de/19235/1/MPRA\\_paper\\_19235.pdf](https://mpira.ub.uni-muenchen.de/19235/1/MPRA_paper_19235.pdf), adresinden erişildi.

Ihlamur Öner, S. G. (2014). Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik politikası. *Ortadoğu Analiz*, 6(61), 42-45.

Independent (2019). Bir beka sorunu olarak beyin göçü... Türkiye "aklını" neden kaybediyor? Gidenler ve gitmek için uğraşanlar anlattı, <https://www.indyturk.com/node/24501/haber/bir-beka-sorunu-olarak-beyin-göçü...-türkiye-“aklını”-neden-kaybediyor-gidenler-ve> adresinden erişildi.

International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers, ICRMW (2003). International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families, New York, 18 December 1990, United Nations, Treaty Series, vol. 2220, p. 3; Doc. A/RES/45/158, [https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg\\_no=IV-13&chapter=4&clang=\\_en](https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-13&chapter=4&clang=_en)

İcduygu, A. (2014), "Bir Siyaset Siyasa Alanı Olarak Son Yüzyılda Göç, Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye", *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023, Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere*, MireKoç Raporları, (Ed. İcduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F.), ss. 26-76, İstanbul, Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi.



- İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). *Türkiye’de düzensiz göç, göç yönetimi genel politika çerçevesinin düzenlenmesi ve uygulanması hususunda Türkiye’nin çabalarının desteklenmesi araştırması*. Ankara: IOM Yayınları.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye’nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023, ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. MiReKoç Proje Raporları, 1/2014, İstanbul.
- İletişim Bakanlığı (2020). *Güvenli liman Türkiye’nin dünyaya çağrısı, mülteciler için iş birliği*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, İHEB (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, <http://ihuam.ankara.edu.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi/> adresinden erişildi.
- Kalaycı, S. (2014). *Sığınmacıların korunmasına yönelik Türk sivil toplum kuruluşları*. İstanbul: İHH Yayınları
- Kandemir, O. (2010). *İktisadi gelişme sürecinde göç olgusu, Türkiye örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kap, D. (2014). Suriyeli mülteciler, Türkiye’nin müstakbel vatandaşları, *Akademik Perspektif*, [https://www.ikv.org.tr/images/files/Akademik-Perspektif-Aralik-2014\\_30-35\(1\).pdf](https://www.ikv.org.tr/images/files/Akademik-Perspektif-Aralik-2014_30-35(1).pdf) adresinden erişildi.
- Karan, U. (2009). *Avrupa Birliği ülkelerinde ayrımcılık yasağı ve eşitlik kurumları*. Ankara: Mattek Matbaacılık Basım Yayım.
- Kartal, B. ve Başçı, E. (2014). Türkiye’ye yönelik mülteci ve sığınmacı hareketleri, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 275-299.

- Kaygalak, S. (2009). *Kentin mültecileri, neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kılıçaslan, E. (2006). *Almanya'daki Türklerin Türk-Alman ilişkileri açısından önemi ve Türk nüfusunun etkinliğinin artırılmasına yönelik alınabilecek tedbirler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılıçaslan, E. (2006). *Almanya'daki Türklerin Türk-Alman ilişkileri açısından önemi ve Türk nüfusunun etkinliğinin artırılmasına yönelik alınabilecek tedbirler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kıratlı, T. (2011). *Mülteci ve Sığınmacıların Toplumsal Görünümü (Türkiye Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli sığınmacılar, güvenlik kaygıları ve suç, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 392-434.
- Koca, B. T. (2015). Deconstructing Turkey's "Open Door" policy towards refugees from Syria. *Migration Letters*, 12(3), 209-225.
- Koczan, Z., Peri, Pinat, M. and Rozhkov, D. (2021). The Impact of international migration on inclusive growth, a review. *IMF Working Paper*, WP/21/88. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/03/19/The-Impact-of-International-Migration-on-Inclusive-Growth-A-Review-50169> adresinden erişildi.
- Koç Üniversitesi, (2009). "Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Programı, Türkiye'ye Yönelen Göç ve Sığınma Hareketleri ve Politikaları Üzerine Brifing", 2009, s.2, <http://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/Policy%20Brief%201%20TR.pdf>, adresinden erişildi.

- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *KAÜ-İİBF Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Kolukırmak, S. (2014). Uluslararası göç ve Türkiye, yerel uygulamalar ve görünüm. *ZfWT (Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks)*, 6 (2), 37-53.
- Köse, M. A. (2015). Geri Kabul Anlaşması ve Vizesiz Avrupa, Türkiye'nin Dış Politika Tercihlerini Anlamak. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3(2), 195-220.
- Kula, C. (2015). Uluslararası Belgelerle İltica Hukuku ve Ülkemizdeki Suriyelilerin Hukuki Statüsü. *Hukuk Gündemi*, (2), 42-54.
- Kuştepe, Y. ve Halaç, U. (2004). Türkiye de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 147-161.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of migration, *Demography*, 3(1), 47-57, <https://read.dukeupress.edu/demography/article/3/1/47/172294/A-theory-of-migration> adresinden erişildi.
- Lewis, W. A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *Manchester School of Economic and Social Studies*, (22), 139-191.
- Lynn McBrien, J. L. (2017). Refugees, asylum seekers, and other immigrants, Help for teachers with problematic definition *Social Studies Research and Practice*, 12(2), 113-124.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. and Taylor, J.E (1993). Theories of international migration, a review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- Merin, S. (2015). Göçmenin makbulü. *Birikim Dergisi*, (311), 95-98.

Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. USA: SAGE Publications.

Mulvey, G. (2015). Refugee integration policy, The effects of UK policymaking on refugees in scotland. *Journal of Social Policy*, 44(2), 357-375

Mülteci hakları Merkezi, MHD (2017). International Protection Procedure in Turkey Rights And Obligations, <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-14.pdf> adresinden erişildi.

Mülteciler Derneği (2022). Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Haziran 2022, [https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/?gclid=EAIaIQobChMIxonDgYjo-AIVTdnVCh0o7QerEAAYASAAEgLOtFD\\_BwE](https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/?gclid=EAIaIQobChMIxonDgYjo-AIVTdnVCh0o7QerEAAYASAAEgLOtFD_BwE)

Mülteciler Derneği (2022). Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Mart 2022, <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Cenevre Sözleşmesi, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> adresinden erişildi.

Nas, Ç. (2015). Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul ve Vize Serbestliği, Hareketliliğin Yönetimi. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 169-186.

Nurdoğan, A. K. ve Öztürk, M. (2018). Geçici Koruma Statüsü İle Türkiye’de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 23(3), 1163-1172.

Oral, B. ve Çetinkaya, F. (2017). Sosyolojik bir olgu olarak göç, tanımı, nedenleri ve göç kuramları. *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Özel Dergisi*, 3(1),1-8.

- Özdal, B. (2008). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci bağlamında Avrupa Birliği'nin göç politikası ve istihdam stratejisi. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(3), 89-121.
- Özel, S. (2020). Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsü. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(2), 709-734.
- Özgen A. Ö. (2010). *Avrupa Birliği göçmenlik politikaları, tarihsel geçmiş ve mevcut durum*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özhan, M. (2010). *Türkiye'de mülteci sorunu. Tokat örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Özkalp, E. (2003). *Sosyolojiye giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Özkan, I. (2003). *Göçmen İşçilerin Korunması*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Öztürk, N. (2010). Klasik ve neo-klasik iktisatta gelir bölüşümü. *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 24(1), 59-89.
- Öztürk, N. Ö. (2016). 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme çerçevesinde mülteci statüsünün sona ermesine yönelik ölçütlerin incelenmesi ve Türk Hukuku üzerindeki yansımalarının değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(2), 393-448.
- Pazarcı, H. (2005). *Uluslararası hukuk dersleri*. 8. Bs., Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration, blackwell publishing for the royal statistical society. *Journal of the Statistical Society of London*. 48(2),167-235, <http://blog.lib.umn.edu/globerem/main/Ravenstein.pdf>, adresinden erişildi.

- Saliji, T. (2018). *Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları, Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Saraçlı, M. (2011). *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Sarıteke, İ., Kahraman, Ö. F. ve Aydın, A. (2018). Türkiye’deki Suriyeli nüfusun hukuki statüsü ile ilgili bir analiz. *Electronic Turkish Studies*, 13(7), 383-396
- Sirkeci, İ. (2005). “Küresel kontrol çabalarına karşı bireysel aşma çabaları, Türkiye ve Irak örneklerinde uluslararası göçün evrimi”, *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler Kitabı* İçinde, ss. 33-39, 8-11 Aralık 2005, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Stillwell, J. (2005). Inter-regional migration modelling, a review and assessment. 45th Congress of the European Regional Science Association, "Land Use and Water Management in a Sustainable Network Society", 23-27 August 2005, Amsterdam, The Netherlands, [https://www.econstor.eu/bitstream/10419/117857/1/ERSA2005\\_770.pdf](https://www.econstor.eu/bitstream/10419/117857/1/ERSA2005_770.pdf) adresinden erişildi.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Şahin, İ. (2015). Türkiye’ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Zorunlu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri, 1979-2014 Arası. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 167-195.

- Şeker, G. (2014). “Uluslararası Göç ve Vatansızlık, Ulusal Güvenlik Stratejileri”, (Ed., Harmancı, F. M., Gözübenli, M. ve Zengin, C.), *Güvenlik Sektöründe Temel Stratejiler*, İçinde, ss. 277-303, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Şeker, G. ve Erdal, H. (2010). “Van ilinde gerçekleşen yasadışı göç olaylarının incelenmesi”, *Yerelden Küresele Sınırdaş Suçlar*, (Ed. M. A. Sözer, O. Ö. Demir, S. Özeren), İçinde, ss, 103-132. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Şemşit, S. (2018). Avrupa Birliği politikaları bağlamında uluslararası göç olgusu ve türleri, kavramsal bakış. *Yönetim ve Ekonomi*, 25(1), 269-289.
- Şimşek, K. (2013). *Yabancıların karıştıkları suçlar ve suçların takibinde yaşanan sorunlar, Bodrum Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2013). Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları, <https://www.ab.gov.tr/49332.html> adresinden erişildi.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). Dış Göç Politikası Özel İhtisas Komisyonu Raporu, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Ankara. <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ihisas-komisyonu-raporlari/> adresinden erişildi.
- Tanrısevdi, F., Durdu, İ. ve Tanrısevdi, A. (2019). Beyin Göçü Mü? Beyin Gücü Mü?. *Journal Of Travel And Tourism Research*, (14), 133-158.

- Taranc, P. (2001). “Human Rights of Migrants, Challenges of the New Decade”, *The Human Rights of Migrants*, International Organization for Migration, United Nations.
- Taştan, C., Haklı, S. Z. ve Osmanoğlu, E. (2017). *Suriyeli sığınmacılara dair tehdit algısı, önyargılar ve gerçekler*, Polis Akademisi Başkanlığı Göç ve Sınır Güvenliği Araştırmaları Merkezi (GÖÇMER), Ankara: GÖÇMER Yayını
- The European Union Agency For Fundamental Rights, FRA (2010). *Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı*, Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, <https://www.anayasa.gov.tr/media/3614/elkitabi.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Tobler, W. (1995). Migration, Ravenstein, Thorntwaite, and Beyond, *Urban Geography*, 16(4), 327–343.
- Tolay, J. (2011), “Türkiye’de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikalara Etkisi”, *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık, Kuram, Gözlem ve Politika*, (Ed. Çelebi, Ö., Özçürümez, S. ve Türkay, Ş.), İçinde ss. 201-213, Ankara: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yayını.
- Tolay, J. (2015). Discovering immigration into Turkey: The emergence of a dynamic field. *International Migration*, 53(6), 57-73.
- Tosun, C. (2006). *Kamu Kurumlarındaki Örgütsel İletişim Biçimlerinin Verimliliğe Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Tunç, M. (1998). Kalkınmada insan sermayesi, iç getiri oranı yaklaşımı ve türkiye uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(1), 83-106.



Tutar, H. ve Erdem, A. T. (2020). *Örnekleriyle bilimsel araştırma yöntemleri ve SPSS uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme Bilgi Notu, IHUD (2021). Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme Bilgi Notu, <https://www.ihud.org/bilgi-notlari/tum-gocmen-iscilerin-ve-aile-fertlerinin-haklarinin-korunmasına-dair-uluslararasi-sozlesme-bilgi-notu> adresinden erişildi.

Türk, G. D. (2016). Türkiye’de Suriyeli mültecilere yönelik sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine ilişkin bir değerlendirme. *Marmara İletişim*, (25), 145-157.

Tüzünkan, D. (2013). Uluslararası iş gücü göçünün uluslararası sosyal politika ve düzgün iş unsurları içinde incelenmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), Online.

Uluslararası Çalışma Örgütü, ILO (2021). ILO’s support to refugees and host communities in Turkey, [https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS\\_379375/lang--en/index.htm](https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_379375/lang--en/index.htm) adresinden erişildi.

Uluslararası Göç Örgütü, IOM (2015). *Göç terimleri sözlüğü, uluslararası göç hukuku*. Ankara: Göç İdaresi Başkanlığı Yayınları.

Uluslararası Göç Örgütü, IOM (2019). *Glossary on Migration*, International Migration Law, No, 34, Geneva. [https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml\\_34\\_glossary.pdf](https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf) adresinden erişildi.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, USAK (2015). *Mülteci Krizi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Eksen Kayması Riski*, İstanbul: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.

Unat, N. (2006). *Bitmeyen göç, konuk işçilikten ulus ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık.

United Nations, UN (1954). UN Convention relating to the Status of Stateless Persons (Statelessness Convention), <https://www.unhcr.org/3bbb25729.html> adresinden erişildi.

United Nations, UN (2000). UN Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/19223.pdf> adresinden erişildi.

United Nations, UN (2004). UN Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, [https://www.unodc.org/documents/southeastasiaandpacific/2011/04/som-indonesia/convention\\_smug\\_eng.pdf](https://www.unodc.org/documents/southeastasiaandpacific/2011/04/som-indonesia/convention_smug_eng.pdf) adresinden erişildi.

United Nations, UN (2014). Handbook on Protection of Stateless Persons, <https://www.unhcr.org/53b698ab9.pdf> adresinden erişildi.

Uzan, Y. (2019). *Türkiye Ve Avrupa Birliği Arasındaki İlişkilerin Geri Kabul Anlaşması Bağlamında Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Ündücü, C., Erdoğan, M. ve Işık, Ö. (2009). Avrupa’da uluslararası emeklilik göçü ve bütünleşme kapsamında yönetime katılım üzerine inceleme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 159-188.

Vergil. H. (2014). *Zonguldak ilinde göçün sosyo-ekonomik nedenleri ve alınabilecek tedbirler*, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, Zonguldak: Buluş Matbaacılık.

Yalçın C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yıldırım Mat, T. ve Özdan, S. (2018). AB ile Türkiye arasındaki geri kabul anlaşması'nın insan hakları açısından değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 36-49.

Yılmaz, F. (2008). *Avrupa'da ırkçılık ve yabancı düşmanlığı-ab politikalarının etkin(siz)liği*, Ankara: USAK Yayınları.

Yılmaz, O. ve Özer, G. (2019). Yapısal sermaye ve insan sermayesinin işletmenin nicel ve nitel performansına etkileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(44), 195-220.

Yüceol, H. M. (2011). Türkiye'de İller Arası İşsizlik Oranı Farklılıkları. *Sosyo Ekonomi Dergisi, Göç ve Ekonomik Kalkınma*, (Göç Özel Sayısı), 29-54.

Ziya, O. (2012). Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (99), 229-240.

29.02.2009 tarih ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, Resmî Gazete 12.06.2009, Sayı, 27256 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5901.pdf> adresinden erişildi.

29.08.1961 tarihli ve 359 sayılı “Cenevre’de 28 Temmuz 1951 Tarihinde İmzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun” Resmi Gazete; 05.09.1961 Tarih ve Sayı 10898 [https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM\\_/d00/c002/km\\_00002024ss0053.pdf](https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM_/d00/c002/km_00002024ss0053.pdf) adresinden erişildi.

04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> adresinden erişildi.

13.10.2014 tarihli ve Resmi Gazete, 21953 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği  
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>  
adresinden erişildi.

17.03.2016 tarihli ve Resmi Gazete, 29656 sayılı Yabancılar ve Uluslararası  
Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik  
<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=21460&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5> adresinden  
erişildi.

22.05.2022 tarih ve 5554 karar sayılı, Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına  
İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik,  
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/05/20220513-20.pdf>  
adresinden erişildi.

## ÖZGEÇMİŞ

### Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Banu ASLAN

Doğum Yeri :

Doğum Tarihi :

Yabancı Dil : İngilizce

Telefon :

E-Posta :

### Öğrenim Durumu

| Üniversite                     | Bölüm                  | Derece |
|--------------------------------|------------------------|--------|
| Çankırı Karatekin Üniversitesi | Uluslararası İlişkiler | Lisans |
|                                |                        |        |
|                                |                        |        |
|                                |                        |        |
|                                |                        |        |
|                                |                        |        |
|                                |                        |        |